زنجیرەی ڕێنماییەكانی ڕێگای ڕاست
(٢٩)

ڕوناكی سوننەت
و
تاریكییەكانی بیدعە
لە دیندا

لە ژێر ڕۆشنایی قورئان و سوننەتدا

نوسینی :
د. سعيد بن علي بن وهف القحطاني
وەرگێڕانی :
م.شاخوان جواد أحمد

پێش نوێژو وتار خوێنی مزگەوتی (سەید ئەحمەدی فەیلەسوف) / چەمچەماڵ

چاپی یەكەم ١٤٢٩كۆچی-٢٠٠٨زایینی

=======================================

سایتی بەهەشت
www.ba8.org
هەمیشە لەگەڵمان بن بۆ بەرهەمی نوێ

============================

تێبینی : مافی بڵاوكردنەوەی ئەم بابەتە بۆ هەموو موسڵمانێكە بە مەرجێ وەكو خۆی بڵاوی بكاتەوەو دەستكاری نەكرێت

ناوی کتێب : **روناکی سوننەت و تاریکییەکانی بیدعە لە دیندا...**

ناوی نووسەر : **د. سعيد بن علي بن وهف القحطاني** .

ناوی وەرگێڕ : **م.شاخوان جواد أحمد** .

ژمارەی سپاردن : ژمارە (**٣٤٦**)ی ساڵی (**٢٠٠٢**) پێ دراوە لە لایەن وەزارەتی ڕۆشنبیری حکومەتی هەرێمی کوردستانەوە .

زنجیره : زنجیرەی (**٢٩**) بیست و نۆیەم لە زنجیرەی ڕێنماییەکانی ڕێگای ڕاست .

نۆرە و ساڵی چاپ : یەکەم ـ (**١٤٢٩ هـ** / ٢٠٠٨) .

چاپ خانە : چاپەمەنی سیما / سلێمانی .

بنکەی بڵاوکردنەوە :

کتێبخانەی سوننە ــ سلێمانی .

کتێبخانەی زانست ــ کەلار .

کتێبخانەی سیما ــ چەمچەماڵ .

قال الإمام الشافعي رحمهُ الله :

كُلُّ العُلومِ سِوَى القُرآنِ مَشغَلَة   إلاَّ الــحَدِيثَ وإلاَّ الفِقْــهَ في الدِّينِ

العِلمُ ما كانَ فيهِ قال حَدَّثَــنا   وما سِوَى ذَاكَ وَسواسُ الشَّياطيــنِ

بسم الله الرحمن الرحيم

پێشەكی وەرگێڕ:

موسڵمانی خۆشەویست : سوننەتی پێغەمبەر (ﷺ) پلەو پایەیەكی زۆر بەرزو گەورەی هەیە لە ئیسلامدا، چۆن وانییە لە كاتێكدا دووەم بنچینەی ئایینە پاش قورئانی پیرۆز؟ ڕوون كەرەوەی قورئانی پیرۆزە، دەقە پڕ مانا و گشتگیرو ڕەهاكانی تایبەت و سنوردار دەكات، بەڵێ سوننەت ئەو قەڵا پۆڵاینەیە كە هەر موسڵمانێك بچێتە ناوی كەسێكی ئەمین و هێمن و پارێزراوە، وە ئەو دەرگا گەورەیەیە كە هەر موسڵمانێك بچێتە ناوی دەگات بەمەست و ئاواتەكانی، سوننەت ئەو كەسانەی كە پەیوەستن پێیەوە بەرزیان دەكاتەوە ئەگەر كردەوە چاكەكانیشیان كەم بێت، وە ڕوناكییەكەی لە ناو چاوو بەردەستیاندایە لە دونیاو دوارۆژدا.

موسڵمانی خۆشەویست خوای پەروەردگار فەرمانی پێ كردووین بە گوێڕایەڵی كردنی خۆی و پێغەمبەرەكەی (ﷺ) لە چەندین شوێن لە قورئانی پیرۆزدا، گوێڕایەڵی كردنی خوای پەروەردگار بە شوێن كەوتنی قورئانی پیرۆزە وە گوێڕایەڵی كردنی پێغەمبەر (ﷺ) بە شوێن كەوتنی فەرمودە پیرۆزەكانیەتی، شایەتی دانی هەر كەسێك بەوەی كە پێغەمبەر (ﷺ) نێردراوی خوایە بریتیە لە شوێن كەوتنی و جێبەجێ كردنی سوننەتەكانی، وە خوای پەروەردگار پێی ڕاگەیاندووین كە هەركەسێك گوێڕایەڵی پێغەمبەر (ﷺ) بكات ئەوە بەڵگەیە لەسەر خۆشەویستی بۆ خوای پەروەردگار، وە هەر كەسێك گوێڕایەڵی پێغەمبەرەكەی (ﷺ) نەكات ئەوە كەسێكی بێباوەڕە یان ئیمان لاوازە.

بۆیە ئەگەر دەتەوێت دینی خوای پەروەردگار بەردەوام دیارو ئاشكراو سەركەوتوو بێت، ئەگەر دەتەوێت خوای پەروەردگار و فریشتەكان و موسڵمانان خۆشتیان بوێت، ئەگەر دەتەوێت بەڕاستی بیسەلمێنیت كە شوێنكەوتووی پێشەواو مامۆستاو سەروەری خۆتی كە پێغەمبەرە (ﷺ)، ئەگەر دەتەوێت دڵ خۆش و دڵ ئارام بیت و بەرچاو ڕۆشن بیت، ئەگەر دەتەوێت بەردەوام بیت لەسەر دین و دڵت پەیوەست بێت پێیەوە ئەوە: شوێنی سوننەتی پێغەمبەر (ﷺ) بكەوەو جێبەجێی بكەو زیندووی بكەوە لە ناو خەڵكیدا (خۆشەویستیت بۆ پێغەمبەر (ﷺ) بەو شێوەیە دەبێت نەك هەر بەدەم بڵێیت خۆشم دەوێت و لەو لاشەوە هیچ گرنگی بە سوننەتەكانی نادەیت).

موسڵمانی خۆشەویست لەبەر گەورەیی سوننەت و بڵاو بوونەوەی بیدعە بە هەموو جۆرو بەش و شێوەیەك بە پێویستم زانی هەستم بە وەرگێڕانی ئەم كیتابە بە سودەی بەردەستت كە باس لە (ڕوناكی سوننەت وتاریكییەكانی بیدعەو شتە تازە داهێنراوەكان لەدیندا) دەكات، بیدعە هەموی سەرلێشێواویە هەروەك چۆن سوننەت هەموی نورو ڕوناكیە، بیدعە سەردەكێشێت بۆ كوفر، بیدعەكردن واتە: شوێن كەوتنی هەواو ئارەزوو دژایەتی كردنی شەرع و لادان لێی، واتە: درۆ هەڵبەستن بۆ خوای پەروەردگار بەبێ عیلم و زانیاری، واتە: ڕق بوون لە سوننەت و كەسانی هەڵگری، واتە: تێگەیشتن لە قورئانی پیرۆز و سوننەت بە پێچەوانەوە، واتە: هەست كردن بە كەم و كوڕی شەریعەت لە لایەن كەسی بیدعەچییەوە (پەنا بە خوای پەروەردگار)، وە كەسانی بیدعەچی پشتیان هەڵكردووە لە یادو زیكری ڕاستەقینەی خوای پەروەردگار، حەق و ڕاستیان لە موسڵمانان كپ كردووە و شاردوویانەتەوە، ئوممەتی ئیسلامیان پارچە پارچە كردووە، كەسانی بیدعەچی خۆیان خستۆتە ئاستی شەرع دانەرەوە و خۆیان چواندووە بە خوای پەروەردگار لە شەرع داناندا، لەبەر ئەوەی خوای پەروەردگار فەرمانی بە كردنی ئەو كارە نەكردووە (بەڵكو هەندێ جار ڕێگریشی لێ كردووە) بەڵام كەسانی بیدعەچی گوێ بە فەرمانی خوا نادەن و ئەو كارە دەكەن، بیدعە كردن واتە: هەست كردن بە خیانەتی پێغەمبەرو (ﷺ) هاوەڵانی بەڕێزی (رضي الله عنهم) و سەرجەم زانایانی شارەزاو خەم خۆرو دین پەروەر، یان كەم تەرخەمی كردنیان لە گەیاندن و ڕوون كردنەوەی ئەم دینە (پەنا بە خوای پەروەردگار)، چۆن دەشێت كارێك بكرێت لە كاتێكدا فەرمانی خوای پەروەردگار و پێغەمبەرو (ﷺ) ووتەی زانایانی لەسەر نەبێت، موسڵمانی خۆشەویست ئەمانە هەموویان

خراپەو زیانی بیدعەن، ئایا پاش ئەمە بۆ هیچ موسڵمانێك هەیە واز لە فەرمان و سوننەتی پێغەمبەر (ﷺ) بێنێت و ڕوو بکاتە بیرو بۆ چون ووتەی زانایان (یان هەندێك لە کەسانی بەناو زانا)؟

ئایا ووتەو فەرمان و سوننەتی پێغەمبەر (ﷺ) لە پێشترە بۆ موسڵمانی ڕاستەقینە یان بۆ چونی کەسانی تر؟

بۆیە موسڵمانی خۆشەویست کاتێك ئەم کیتابە دەخوێنیتەوە بە چاوی موسڵمانی ڕاستەقینەو دادپەروەرانەوە بڕوانە بابەت و بەڵگەکانیان، هەرکاتێك بابەتێکت بینی پێچەوانەی قورئانی پیرۆز و سوننەت بوو (هەمو بابەتەکان لەسەر بەڵگەی قورئانی پیرۆزو سوننەت و ووتەی زانایان باس کراوە) وەری مەگرە، بەڵکو وازی لێ بێنەو پشت گوێی بخە، بەلاّم ئەگەر وانەبوو ئەوە بۆت نییە پێچەوانەی بکەیت ئەگەر خۆت بە ئیمانداری ڕاستەقینە و شوێن کەوتووی پێغەمبەر (ﷺ) دەزانیت.

موسڵمانی خۆشەویست ئەم کیتابە تانەو تەشەرە نییە لە هیچ کەس و کۆمەڵ و گروپێك، بەڵکو دیاری کردن و ڕوون کردنەوەی گەورەیی سوننەت و خراپەو تاوانی بیدعەیە، ئەو بیدعەیەی کە ئەمڕۆ لەناو موسڵمانان‌دا بووە بە سوننەت و سوننەت بووە بە بیدعە، ئەوەندەی بیدعە دەکرێت سوننەت ناکرێت و گرنگی پێ نادرێت، وە ئەگەر ئینکاری و نکۆڵی لێ بکرێت دەوترێت: دین گۆڕاوە، خۆشەویستی بۆ پێغەمبەر (ﷺ) نەماوە ! !

موسڵمانی خۆشەویست باش ئاگاداربەو بزانە بە هیچ شێوەیەك هێزو دەسەلاّت ئیسلام ناگەڕێتەوەو موسڵمانان سەرکەوتوو نابن بە بیدعە کردن و شتی پڕو پوچ کە لە دیندا نییە، بۆیە لە ڕۆژگاری ئەمڕۆدا دەبینیت زۆر کەس بە ناو زاناو بانگەوازکارو خەم خۆر بۆ ئیسلام کەوتوونەتە ناو چەندین بیدعەی خراپ و گومڕاکەر، بەڵکو بانگەوازیشی بۆ دەکەن، بۆیە موسڵمانی ئەهلی سوننەو جەماعەو سوننەت لە دڵا خۆشەویست پێویستە لەسەرت کە موسڵمانان ئاگادار بکەیتەوە لەو هەموو بیدعەو خراپەیەی کە لەم ڕۆژگارەدا لەناو موسڵماناندا بلاّوەو بانگەوازی بۆ دەکرێت.

لە کۆتاییدا لە خوای پەروەردگار دەپاڕێینەوەو دەڵێین:﴿ رَبَّنَا لَا تُزِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا وَهَبْ لَنَا مِن لَّدُنكَ رَحْمَةً إِنَّكَ أَنتَ الْوَهَّابُ ﴿٨﴾ ﴾ (آل عمران: ٨).

✍ : م. شاخەوان جەواد ئەحمەد

پێش نوێژو وتار خوێنی مزگەوتی (سەید ئەحمەدی فەیلەسوف)

بسم الله الرحمن الرحيم

* پێشەکی دانەر :

إنَّ الحَمْدَ للهِ نَحْمَدُهُ وَنَسْتَعِيْنُهُ وَنَسْتَغْفِرُهُ وَنَعُوْذُ بِاللهِ مِن شُرُوْرِ أَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا مَنْ يَهْدِهِ اللهُ فَلا مُضِلَّ لَهُ وَمَنْ يُضْلِلْ فَــلا هَادِيَ لَهُ .

وَأَشْهَدُ أَنْ لا إِلَهَ إِلاّ اللهُ وَحْدَهُ لا شَرِيْكَ لَهُ ، وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّداً عَبْدُهُ وَرَسُوْلُهُ ، صلى الله عليه وعلى آله وأصحابه ومن تبعهم بإحسان إلى يوم الدين، وسلم تسليماً كثيراً ، أَمَّا بَعْدُ ...

موسوڵمانی خۆشەویست : ئـەم نامیلکەیـەی بەردەستت نامیلکەیـەکی کـورت و پوختـە سـەبارەت بـە ﴿ڕوناکی سـوننەت و تاریکییەکانی بیدعە و شتە تازە داهێنراوەکان لـە دینـدا لـە ژێـر ڕۆشـنایی قورئـان و سـوننەتدا﴾ کـە تێیدا تێگەیشتن لـە مانـای سوننەتم باس کردووە، وە ناوەکـانی ئـەهلی سـوننەم ڕوون کردۆتـەوە، کـە سـوننەت بـە گشتی نیعمـەتێکی یـەکجار گـەورەو پـڕ لەبەرەکەتە، وەتێیدا گەورەیی و پلەو پایەی سوننەت و گەورەیی و پلەو پایەی کەسانی پەیوەست بـە سـوننەت و نیـشانەکانیانم ڕوون کردۆتەوە، وە تێیدا باسی بیدعەو کەسانی بیدعەچی و تێگەیشتن لـە مانـاو واتـای بیدعـەو مەرجـەکانی گیرابـوون و قـەبوڵ بوونی کردەوە چاکەکانم کردووە، وە هـەروەها باسـی خراپـەو سەرزەنشتی بیدعـە لـە دینـدا و هۆکارەکـانی دەرکـەوتنی بیدعـەو بەشەکانی و حوکمەکانیم کردووە، وە باسی ئەو جۆرە بیدعانەی کە لەسەر گۆڕەکان دەکرێت و جگـە لـەو شتانەشـم کـردووە، وە ئەو بیدعەو کارە تازە داهێنراوانەی کە لەم سەردەمەدا دەکرێن و زۆر بڵاون باسیانم کردووە، وە باسی حوکمی تەوبەی بیدعەچـی و شوێنەوارە خراپەکانی بیدعەم کردووە .

موسوڵمانی خۆشەویست ئەوەی کە هیچ گومانی تێدا نییـە ئەوەیـە سـوننەتی پێغەمبـەر (ﷺ) ئـەو ژیـان و ڕووناکییەیـە کـە سەرفرازی و بەختەوەری و هیدایەتی بەندەی موسوڵمانی تێدایە، وە ئەو کەسانەی کە پەیوەستن بە سوننەتەوە بـەرزو ڕێزداریـان دەکات ئەگەر کردەوەشیان کەم بێت، ﴿ يَوْمَ تَبْيَضُّ وُجُوهٌ وَتَسْوَدُّ وُجُوهٌ ﴿١٠٦﴾ ﴾ (آل عمران: ١٠٦) .

واتـە: لـەو ڕۆژەدا "کـە ڕۆژی قیامەتـە" کەسـانێك دەم و چـاویان ڕەش دەبێـت و کەسـانێك دەم و چـاویان سـپی و ڕوونـاك و درەوشاوە دەبێت.

إبن عباس (رضي الله عنهما) فەرمویەتی: دەم و چاوی کەسانی پەیوەست بە سوننەت سپی و ڕووناك و درەوشاوە دەبێـت، دەم و چاوی کەسانی بیدعەچی و پارچە پارچە گەریەکان ڕەش هەڵدەگەڕێت [(١)].

کەسی پەیوەست بە سوننەت دڵی ڕۆشن و زیندووە، وە مل کەچە بۆ خوای پەروەردگار و شوێنی پێغەمبەر (ﷺ) کـەوتووە بەلاشەو بە دڵی (لە ڕووکەش و ناوەوەیدا شوێنی سوننەت کـەوتووە)، بـەڵام کەسـی بیدعەچـی دڵـی تاریـك و مـردووە، تـاریکی سـەرتاپای داپۆشـیون : دڵـەکانیان تاریکـە کارەکانیـان تاریـك و سەرلێشێواوییە، بۆیـە هەرکەسـێك خـوای پـەروەردگار بیـەوێت سەرفرازو بەختەوەری بکات لەو تاریکییانەوە دەری دەکات بۆ ڕووناکی سوننەت[(٢)].

ئەم نامیلکەیەم کردۆتە دوو بەشەوە، هەر بەشەی چەند باسێکی لە خۆ گرتووە بەم شێوەیەی لای خوارەوە:

بەشی یەکەم: ڕوناکی سوننەت:

باسـی یەکـەم: تێگەیشتن لە مانای سوننەت.

باسـی دووەم: ناوەکانی کەسانی پەیـوەست بە سوننەت (أسماء أهل السنة).

باسـی سـێ یـەم: سوننەت نیعمەتێکی گشتی و ڕەهایە.

[(١)] إبن القيّم لە کیتابی (إجتماع الجيوش الإسلامية على غزو المعطلة والجهمية، ٣٩/٢) باسی کردووە.

[(٢)] بڕوانە: سەرچاوەی پێشوو: ٣٨/٢ — ٤١.

باسی چوارەم:گەورەیی و پلەو پایەی بەرزی سوننەت.

باسی پێنجەم: گەورەیی و پلەو پایەی بەرزی کەسانی پەیوەست بە سوننەت، وە شوێنی کەسانی بیدعەچی.

بەشی دووەم: تاریکییەکانی بیدعەو تازە داهێنراوەکان لە دیندا:

باسی یەکـەم: تێگەیشتن لە مانای بیدعە.

باسی دووەم: مەرجەکانی گیرابوون و قەبوڵ بوونی کردەوە چاکەکان.

باسی سێ یەم: سەرزەنشت و خراپەی بیدعە لە دیندا.

باسی چوارەم: هۆکارەکانی دروست بوون و سەرهەڵدانی بیدعە.

باسی پێنجەم: بەشەکانی بیدعە.

باسی شەشەم: حوکمی بیدعە لە دیندا و جۆرەکانی.

باسی حەوتەم: جۆرەکانی ئەو بیدعانەی کەلەسەر گۆڕەکان دەکرێن.

باسی هەشتەم: بیدعە باوو بڵاوەکانی ئەم سەردەمە.

باسی نۆیەم: تەوبە کردنی کەسی بیدعەچی.

باسی دەیەم: زیان و شوێنەوارە خراپەکانی بیدعە.

داواکارم لە خوای گەورە ئەم کارە پیرۆزە تەنها لەبەر خاتری ئەو بێت، وە سودم پێ بگەیەنێت لە ژیانی دونیاو پاش مردنم، وە سود بە هەموو ئەو کەسانە بگەیەنێت کە ئەگات پێیان، بەڕاستی خوای پەروەردگار باشترین داوا لێکراوە و بەرێزترین ئومێد پێ بووانە، تەنها هەر ئەو پشتیوانمانە وباشترین پشت پێ بەستراوە، وە سوپاس و ستایش بۆپەروەردگاری هەردوو جیهانیان و سەڵات و سەلامی خوای پەروەردگار لەسەر بەندەو پێغەمبەری (ﷺ) ڕاستگۆی خۆیی و یارو یاوەران و شوێن کەوتوانیان بە چاکی تاڕۆژی دوایی بێت .

& بەشی یەکەم: ڕوناکی سوننەت

باسی یەکەم: تێگەیشتن لە مانای سوننەت

سوننەت کەسانی هەڵگری خۆی هەیە، وە ئەو کەسانە بیروباوەڕی تەواویان هەیە، وە کۆبونەتەوە لەسەر حەق، بۆیە وا باشە لێرەدا پێناسەی هەر یەك لەم سێ ووشەیە بکەم (عَقيدَةُ أَهلِ السُّنَّةِ والجَماعَة).

یەکەم: وشەی (العَقيدَة) لە زمانەوانیدا: وەرگیراوە لە گرێ لێ دان و بەستن بەیەکەوە بەتوندی، وە بەو مانایە: توندو پتەوو پێوەلکان هاتووە، دەوترێت: عَقَدَ الحَبلَ يَعقِدُه: واتە: پەتەکەی بە توندو تۆڵ و پتەوی بەست، وە دەوترێت: عَقَدَ العَهدَ وَالبَيعَ: واتە: پەیمان و فرۆشتنەکەی توندو تۆڵ و مەحکەم کرد، وَعَقَدَ الإزارَ: بە توندوو تۆڵی بەستی، وَالعَقدُ ضِدُّ الحِلِّ، واتە: گرێ لێ دان و بەستن پێچەوانەی شل بوون و کردنەوەیە[٣].

وشەی (العَقيدَة) لە ڕوانگەی شەرعەوە: بیروباوەر بریتی یە لەو ئیمانە پتەوو حوکمە براوەیەی کە هیچ گومانی تێدا نەبێت، وە ئەو ئیمانەیە کە مرۆڤ دڵ و ویژدانی خۆی لەسەر پەیوەست دەکات و دەیکاتە بیروبۆچونێك و دینێك و دینداری پێوە دەکات، جا ئەگەر ئەو ئیمانە پتەوو حوکمە براوەیە ڕاست و دروست بێت ئەوە بیروباوەڕێکی ڕاست و حەق دەبێت وەکو بیروباوەڕی ئەهلی سوننە و جەماعەت، بەڵام ئەگەر باتڵ و ناڕاست بێت ئەوکاتە بیروباوەڕێکی پوچەڵ و نادروست دەبێت وەکو بیروباوەڕی کۆمەڵ و تاقمە گومڕاو سەرلێشێواوەکان[٤].

---

[٣] **بروانە:** لسان العرب لابن منظور باب الدال، فصل العين، ٢٩٦/٣، والقاموس المحيط للفيروز آبادي، باب الدال، فصل العين، ص٣٨٣، ومعجم المقاييس في اللغة لابن فارس، باب العين،ص٦٧٩.

[٤] **بروانە:** مباحث في عقيدة أهل السنة والجماعة، للشيخ الدكتور ناصر العقل ص ٩-١٠.

& دووەم: تێگەیشتن لە کەسانی پەیوەست بە سوننەت

وشەی (**السُنَّة**) لە زمانەوانیدا، واتە: ڕێگەو مەزهەب، جا ئەو ڕێگەیە ڕێگەیەکی باش بێت یان خراپ[٥].

سوننەت لە زاراوەی زانایانی بیروباوەڕی ئیسلامیدا: ئەو ڕێگەو ڕێبازەیە کە پێغەمبەر (ﷺ) و هاوەڵانی بەڕێزی لەسەری بوونە: بەزانست و بیروباوەڕێکی تەواوو ووتەو کردەوەیەکی جوان و ڕێك، ئەو سوننەتەیە کە شوێن کەوتنی پێویستە و کەسانی شوێن کەوتووی سوپاس کراون، وەئەو کەسانەی کە پێچەوانەین سەرزەنشت کراون، هەر بۆیە ووتراوە: فلان کەس لە ئەهلی سوننەیە، واتە: کەسێکە لەسەر ئەو ڕێگا ڕاست و دروست و ڕێك و سوپاس کراوەیە[٦].

زانای پایە بەرز إبن رجب (ڕەحمەتی خوای لێبێت) فەرمویەتی: (سوننەت: ڕێگەیەکی گیراوە بەرە، ئەویش بریتیە لە دەست گرتن بەو مەنهەج و ڕێبازەی کە پێغەمبەر (ﷺ) و خەلیفە بەڕێزو هاوەڵانی بەڕێزی لەسەری بوونە، لە بیروباوەڕ و کردەوەو ووتەکاندا، کە ئەوەش بریتیە لە سوننەتی تەواو)[٧].

وە زانای پایە بەرزو شێخی ئیسلام إبن تيميّة (ڕەحمەتی خوای لێبێت) فەرمویەتی:

(سوننەت بریتیە لەو کارانەی کە بەڵگەی شەرعییان لەسەرە، بەوەی کردنیان گوێڕایەڵی یە بۆ خوای پەروەردگار و پێغەمبەر (ﷺ)، جا ئەو کارە پێغەمبەر (ﷺ) خۆی کردبێتی، یان لەسەردەمی ئەودا کرابێت، یان خۆی نەیکردبێت و لەسەردەمی ئەویشدا نەکرابێت، لەبەر نەبوونی هیچ داخوازیەك بۆ کردنی لەو کاتەدا، یان کاتێك پێغەمبەر (ﷺ) ئەو کارەی نەکردووە ڕێگرێك هەبووە)[٨].

بۆیە سوننەت بەم مانایە بریتیە: (لە شوێن کەوتنی شوێنەوارەکانی پێغەمبەر (ﷺ) لە ڕووکەش و ناوەڕۆکدا (بەلاشەو دڵ و دەروون) وە شوێنکەوتنی ڕێگەو ڕێبازی پێشینانی چاکەکارانی یەکەمین لە کۆچکردووان و پشتیوانان"إتباع سبيل السابقين الأولين من المهاجرين والأنصار")[٩].

& سێیەم: تێگەیشتن لەمانای الجَماعَة

واتای (**الجَماعَة**) لە زمانەوانیدا: وەرگیراوە لە بنەڕەت و پێکهاتەی کۆ، کە بنچینەی ئەم ووشەیە دەسوڕێتەوە لە دەوری کۆو کۆبوونەوە کە پێچەوانەی پارچەپارچەییە، إبن فارس (ڕەحمەتی خوای لێبێت) دەفەرمووێت: الجيم والميم والعين، یەك بنچینەن کە بەڵگەیە لەسەر لەگەڵ یەکدا کۆبوونەوەی شتێك، دەوترێت: جَمَعتُ الشَّيَ جَمعًا، واتە: کۆم کردەوەو دامە پاڵ یەك[١٠].

جەماعەت لە زاراوەی زانایانی بیروباوەڕی ئیسلامدا: بریتین لە پێشینانی ئەم ئوممەتە: لە هاوەڵانی بەڕێزی پێغەمبەر (ﷺ) و شوێنکەوتوانیان و ئەوانەی کە شوێنی ئەوان کەوتوون تا ڕۆژی دوایی، ئەو کەسانەی کە کۆبونەتەوە لەسەر حەقی ڕوون و ئاشکرا لە قورئان وسوننەت[١١].

هاوەڵی بەڕێزی پێغەمبەر (ﷺ) عبد الله **کوڕی** مسعود (رضي الله عنه) **فەرموویەتی:** ((الجَماعَةُ ما وَافَقَ الحَق وَإن كُنتَ وَحدَكَ)).

واتە: جەماعەت ئەوەیە کە لەگەڵ حەقدا بیت ئەگەر بە تەنها خۆتیش بیت.

---

[٥] **بڕوانە:** لسان العرب، لابن منظور، باب النون، فصل السين، ١٣/٢٢٥ .

[٦] **بڕوانە:** مباحث في عقيدة أهل السنة، للدكتور ناصر العقل، ص١٣.

[٧] **بڕوانە:** جامع العلوم والحكم، ١/١٢٠.

[٨] **بڕوانە:** مجموع فتاوى ابن تيمية، ٢١/٣١٧.

[٩] **بڕوانە:** هەمان سەرچاوە، ٣/١٥٧.

[١٠] **بڕوانە:** معجم المقاييس في اللغة، لابن فارس، كتاب الجيم، باب ما جاء من كلام العرب في المضاعف والمطابق أوله جيم، ص٢٢٤.

[١١] **بڕوانە:** شرح العقيدة الطحاوية، لابن أبي العز، ص٦٨، وشرح العقيدة الواسطية لابن تيمية، تأليف العلامة محمد خليل هراس، ص٦١.

زانای پایه بەرز نُعَیمي كوڕی حَماد (ڕەحمەتی خوای لێبێت) دەفەرمووێت:

(واتای ووتەكەی عبد الله كوڕی مسعود ئەوە دەگەیەنێت ئەگەر جەماعەت و كۆمەڵی موسوڵمانانت لێشێوا "نەتدەزانی كام كۆمەڵەیان لەسەر حەقن" دەست بگرە بە مەنهەج و ڕێبازی جەماعەت و كۆمەڵی یەكەمی موسوڵمانان پێش تێكچون و پارچە پارچە بوونیان، ئەگەر تەنها خۆت بیت لەو كاتەدا تۆ جەماعەتی بۆ خۆت)[١٢].

& باسی دووەم: ناوو سیفاتەكانی ئەهلی سوننە

١ ــ أَهلُ السُّنَّةِ والجَماعَةِ، واتە: كەسانی پەیوەست بە سوننەت و كۆمەڵی ڕاستەقینەی موسوڵمانان، ئەوانیش ئەو كەسانەن لەسەر هەمان ڕێبازو مەنهەجی پێغەمبەری خوا (ﷺ) و هاوەڵانین، ئەوانەی كە دەستیان گرتووە بە سوننەتەكانی پێغەمبەری خواوە (ﷺ)، ئەوانیش هاوەڵانی بەڕێزی پێغەمبەر (ﷺ) و شوێنكەوتوانیان و زانایانی ڕێنمونی كارن، ئەو كەسانەی كە پابەند بوونە بە شوێن كەوتنی پێغەمبەری خۆشەویست (ﷺ) و دوور كەوتونەوە لە بیدعەو شتە تازە داهێنراوەكان لە دیندا لەهەر شوێن و كاتێكدا بوو بێتن، كەسانێكن دیارو سەركەوتوون و دەمێننەوە تا ڕۆژی قیامەت[١٣] ، ناو نراون بە ئەهلی سوننە و جەماعەت لەبەر ئەوەی خۆیان داوەتە پاڵ سوننەتەكانی پێغەمبەر (ﷺ) وە كۆو یەكدەنگن لەسەر دەست گرتن پێیانەوە بەلاشەو دڵ و دەروون: لە قسە و كردەوەو بیروباوەڕدا[١٤].

عَوفي كوڕی مالك (رضي الله عنه): ئەگێڕێتەوە لە پێغەمبەری خواوە كە فەرمویەتی: ((إفترَقَتِ اليَهودُ عَلى إحدَى وَسَبعِينَ فِرقَةً فَواحِـدَةٌ في الجَنَّةِ وَسَبعونَ في النّارِ، وافترَقَتِ النَّصارَى عَلى ثِنتَينِ وَسَبعينَ فِرقَة فإحدى وَسَبعينَ فِرقَة في النّارِ وَواحِدَة في الجَنَّةِ، وَالّذي نَفسُ مُحَمَّـدٍ بِيَدِهِ لَتَفترِقَنَّ أُمَّتي عَلى ثَلاثٍ وَسَبعينَ فِرقَة، واحِدَةٌ في الجَنَّةِ واثنَتانِ وَسَبعونَ في النّارِ، قِيلَ: يا رَسولَ اللهِ، مَن هُم؟ قالَ: الجَماعَة))[١٥].

وفي رواية الترمذي عن عبد الله بن عمرو: ((قالُوا: وَمَن هِي يا رَسولَ اللهِ؟ قالَ: ما أنا عَلَيه وَأَصحابي))[١٦].

واتە : جولەكە بوون بە حەفتاو یەك بەش و كۆمەڵی جیاواز تەنها یەك كۆمەڵیان (لەسەر حەق بوون) دەچنە بەهەشتەوە وحەفتا كۆمەڵ وگروپە جیاوازەكان دەچنە ئاگری دۆزەخەوە، وە گاورەكان بوون بە حەفتاو دوو كۆمەڵی جیاواز حەفتا و یەك لەو كۆمەڵ وگروپە جیاوازانە دەچنە ئاگری دۆزەخەوە تەنها یەك كۆمەڵیان (كە لەسەر حەق بوون) دەچنە بەهەشتەوە، وە سوێند بێت بەو خوایەی كە ڕوحی منی بەدەستە ئوممەت و شوێن كەوتوانی منیش دەبن بە حەفتاو سێ بەشەوە، كۆمەڵێكیان دەچێتە بەهەشتەوە و حەفتاو دوویان بۆ ئاگری دۆزەخە، ووترا: ئەی پێغەمبەر (ﷺ) كێن ئەو كۆمەڵەی كەدەچنە بەهەشتەوە؟ فەرموی: ئەو كەسانەن كە كۆمەڵی حەق و ڕاستی موسوڵمانان .

وە لە ڕیوایەتێكی تردا كە ئیمامی الترمذي لە عبداللهی كوڕی ئیمامی عومەرەوە (خوایان لێ ڕازی بێت) دەیگێڕێتەوە: هاوەڵانی بەڕێزی پێغەمبەر (ﷺ) ووتیان: كێن ئەو كۆمەڵە؟ پێغەمبەریش (ﷺ) فەرمووی: ئەو كۆمەڵەن ئەمڕۆ من و هاوەڵانم لە سەر چی مەنهەج و ڕێبازێكین ئەوانیش لەسەر هەمان مەنهەج و ڕێبازن.

كۆمەڵی ڕزگار بوو: بەڵێ ڕزگار بوو لە ئاگری دۆزەخ، لەبەر ئەوەی پێغەمبەر (ﷺ) تەنها ئەو كۆمەڵەی جیاكردەوە لە ناو

---

(١٢) **بروانە:** إغاثة اللهفان، ١/٧٠، ذكره الإمام ابن القيم وعزاه إلى البيهقي.

(١٣) **بروانە:** مباحث في عقيدة أهل السنة والجماعة، للدكتور ناصر بن عبد الكريم العقل، ص ١٣-١٤.

(١٤) **بروانە:** فتح رب البرية بتلخيص الحموية، للعلامة محمد بن عثيمين ص ١٠، وشرح العقيدة الواسطية، للعلامة صالح بن فوزان الفوزان، ص ١٠.

(١٥) أخرجه ابن ماجه بلفظه، في كتاب الفتن، باب افتراق الأمم، ٢/٣٢١، برقم ٣٩٩٢، وأبو داود، كتاب السنة، باب شرح السنة، ٤/١٩٧، برقم ٤٥٩٦، وابن أبي عاصم، في كتاب السنة، ١/٣٢، برقم ٦٣، وصححه الألباني في صحيح سنن ابن ماجه، ٢/٣٦٤.

(١٦) سنن الترمذي، كتاب الإيمان، باب ما جاء في افتراق هذه الأمة، ٥/٢٦، برقم ٢٦٤١.

کۆمەڵە بەهیلاك چوەکاندا و فەرموی: ((كلها في النّار إلاَّ واحدة))[١٧] هەموو ئەو کۆمەڵانە لە ئاگری دۆزەخدان تەنها یەکێکیان نەبێت، کە لە ئاگری دۆزەخدا نییە.

کۆمەڵی سەرکەوتوو: معاوية (ﷺ) دەفەرموێت: گوێم لە پێغەمبەری خوا بوو (ﷺ) دەیفەرموو: ((لا تزال طائفةٌ من أمتي قائمةٌ بأمر الله لا يضرُّهم من خذلهم أو خالفهم حتى يأتي أمر الله وهم ظاهرون على الناس))[١٨].

واتە: بەردەوام کۆمەڵێك لە ئوممەت و شوێن کەوتوانی من وەستاون بەفەرمانەکانی خواو بەرز ڕایان گرتووە، پشت هەڵکردنی کەسانێك لێیان و پێچەوانەکردنیان زیانیان پێ ناگەیەنێت تا ڕۆژی قیامەت، بەڵکو بەردەوام سەرکەتوو و دیارن لە ناو خەڵکیدا.

وە هەروەها مُغيرة ی کوڕی شعبة (ﷺ)بەهەمان شێوە دەیگێڕێتەوە.

وە ثوبان (ﷺ) دەفەرموێت: پێغەمبەر (ﷺ) فەرمویەتی: ((لا تزال طائفة من أمتي ظاهرين على الحق لا يضرهم من خذلهم، حتى يأتي أمر الله وهم كذلك))[١٩].

واتە: بەردەوام کۆمەڵێك لە ئوممەت و شوێن کەوتوانی من دیارو ئاشکران لەسەر حەق و ڕاستی پشت هەڵکردنی کەسانێك لێیان و دژایەتی کردنیان زیانیان پێ ناگەیەنێت تا قیامەت دێت و لەسەر ئەو حەق و ڕاستییەن.

وە جابری کوڕی عبدالله (رضي الله عنهما) بەهەمان شێوە بۆمان دەگێڕێتەوە[٢٠].

٢ ـ ئەهلی سوننەو جەماعە کەسانێکن دەستیان گرتووە بە قورئان و سوننەت و ئەو مەنهەج و ڕێبازەی کە پێشینانی خۆیان لە هاوەڵانی بەڕێزی پێغەمبەر (ﷺ) (کۆچکردووان وپشتیوانان) لەسەری بوونە، هەروەك پێغەمبەر (ﷺ) دەربارەیان فەرمویەتی: ((ما أنا عليه وأصحابي))[٢١].

واتە: کەسانێکن (کۆمەڵی ڕزگاربوو) لەسەر ئەو مەنهەج و ڕێبازەن کە من و هاوەڵانمی لەسەر بووینە.

٣ ـ ئەهلی سوننەو جەماعەت مامۆستاو پێشەنگ و بانگەوازکار و ڕێنمونی کاری خەڵکن بۆ سەر ڕێگای حەق و ڕاستی، وەکار دەکەن بەو حەقەی بە پێیانە، زانای پایە بەرز أَيُوبُ السّختياني (ڕەحمەتی خوای لێبێت) دەفەرموێت: (لەخۆش بەختی و سەرفرازی گەنجی تازە پێگەیشتووی موسوڵمان و کەسانی جگە لەعەرەب ئەوەیە کە خوای پەروەردگار ڕێنمونی کەرو ڕێپیشاندەری بێت بۆ ئەوەی زانایانی ئەهلی سوننە و جەماعەت بناسێ و فێری دین ببێت لێیانەوە)[٢٢].

وە (فُضيل)ی کوڕی عياض (ڕەحمەتی خوای لێبێت) دەفەرموێت:

(خوای پەروەردگار کۆمەڵە بەندەیەکی هەیە بەندەکان و وڵات پێیان زیندوو دەبێتەوە کە ئەوانیش ئەهلی سوننەو جەماعەن، وە هەرکەسێك ژێرو تێگەیشتوو بێت تەنها حەڵاڵ دەکاتە ناو سکییەوە (ماڵی حەڵاڵ پەیا دەکات و تەنها حەڵاڵیش دەخوات) ئەو کەسە بەڕاستی لە بەندەو کۆمەڵی ڕاستەقینەی خوای پەروەردگارە)[٢٣].

٤ ـ ئەهلی سوننەو جەماعە باشترینی موسوڵمانانن ئینکاری و نکوڵی دەکەن لە بیدعەو کەسانی بیدعەچی، بە أبوبكری کوڕی عياش (ڕەحمەتی خوای لێبێت) وترا: کێ ئەهلی سوننەیە؟ ئەویش فەرموی: (بەو کەسە دەوترێت کەسێکە لە ئەهلی سوننەیە

---

[١٧] **بڕوانە:** من أصول أهل السنة والجماعة، للعلامة صالح بن فوزان الفوزان، ص ١١.

[١٨] متفق عليه: البخاري، كتاب المناقب، باب: حدثنا محمد بن المثنى، ٢٢٥/٤، برقم ٣٦٤١، ومسلم بلفظه، في كتاب الإمارة، باب قوله ﷺ: "لا تزال طائفة من أمتي ظاهرين على الحق لا يضرهم من خالفهم" ١٥٢٤/٢، برقم ١٠٣٧.

[١٩] صحيح مسلم، كتاب الإمارة باب قوله ﷺ: "لا تزال طائفة من أمتي ظاهرين على الحق لا يضرهم من خالفهم" ١٥٢٣/٢، برقم ١٩٢٠.

[٢٠] صحيح مسلم، كتاب الإمارة باب قوله ﷺ : "لا تزال طائفة من أمتي ظاهرين على الحق لا يضرهم من خالفهم"، ١٥٢٣/٢، برقم ١٩٢٣.

[٢١] سنن الترمذي، كتاب الإيمان ، باب ما جاء في افتراق هذه الأمة، ٢٦/٥، برقم ٢٦٤١ .

[٢٢] **بڕوانە:** شرح أصول اعتقاد أهل السنة والجماعة، للالكائي، ٦٦/١، برقم ٣٠.

[٢٣] **بڕوانە:** شرح أصول اعتقاد أهل السنة والجماعة، للالكائي، ٧٢/١، برقم ٥١.

هەر کاتێك باسی هەواو ئارەزووەکان کرا دەمارگیری نەبێت بۆ هیچ شتێك لەو هەواو ئارەزووانە"واتە: کاتێك ووترا: ئەو کارە بیدعەیە یان شەرعی نییە یان ئەو بۆچونە پێچەوانەی سوننەتە دەرمارگیری نەیگرێت و قسەی کەسانێك نەخاتە پێش قسەی خوای پەروەردگار و پێغەمبەری خواوە (ﷺ)" .

بەڵام زۆر جێی داخە زۆربەی ووتەو کرداری موسوڵمانانی ئەمڕۆ نەك هەر پێچەوانەی قورئان و سوننەتن بەڵکو جێ بەجێ کردنی قورئان و سوننەت بە بیر تەسکی و توند ڕەوی دەزانن، یان بۆ چونی پیاوان زاڵ کراوە بەسەر قورئان و سوننەتدا، کاتێك باسی سوننەت دەکرێت دەوترێت: ئاژاوەی تێدایە یان ڕێز لە زانایان ناگیرێت، سوێند بە خوای پەروەردگار جگە لە ئەهلی سوننەو جەماعەت گرنگی بە سوننەت نادەن و بانگەوازی بۆ ناکەن "گەورەترین بەڵگەش بۆ ئەمە سەیرکردن و تێڕوانینە بۆ ووتەو کردارو هەڵس و کەوتیان، ئەگەر کەسێك تۆزێك دادپەروەر بێت و وورد ببێتەوە لە حاڵی ئەهلی بیدەع زۆر بە ڕوونی دەبینێت کە ئەوان لە کوێ و سوننەت لە کوێ"، بەڵکو بە پێچەوانەی سوننەت دەجوڵێنەوەو بانگەواز بۆ گەورەترین بیدعە دەکەن کە ئەویش پارچە پارچەیی نێوان موسوڵمانانە، وە زیندوو کردنەوەی چەندین بیدعەی خراپ و سەرزەنشت کراو (کەلەم کتێبەدا باسم کردووە) بە ناوی دەعوەو بانگەواز کردن و گێڕانەوەی حوکمی ئیسلام! دیارە پێغەمبەر (ﷺ) نەیزانیوە دەعوە بکات؟! یان کەم تەرخەم بووە پەنا دەگرین بە خوای پەروەردگار لە بوونی ئەم گومانە خراپە....هتد).

هەروەها زانای پایە بەرز إبن تيمية (ڕەحمەتی خوای لێبێت) دەفەرموێت:

(ئەهلی سوننە باشترین و مام ناوەندی ترین کەسانی ئەم ئوممەتەن کە لەسەر ڕێگای ڕاستی ئیسلامن: ڕێگەی حەق و ڕاستی و دادپەروەری).

٥ ـ ئەهلی سوننەو جەماعە غەریبن لەناو موسوڵماناندا کاتێك خەڵکی خراپ دەبن، أبو هريرة (رضي الله عنه) دەفەرموێت: پێغەمبەر (ﷺ) فەرموویەتی: ((بَدَأَ الإسلامُ غَرِيباً وَسَيَعودُ كَما بَدَأَ غَرِيباً، فَطُوبى لِلغُرَباءِ))[٢٤].

واتە: ئیسلام دەرکەوت و سەری هەڵدا بەغەریبی وە ئیسلام دەگەڕێتەوە هەروەك چۆن بە غەریبی سەری هەڵدا و دەرکەوت، بۆیە خۆشبەختی و بەهەشت بۆ ئەو کەسانەی کە غەریبن لە ئیسلامدا (واتە: چەند فەرمانێکی خوای پەروەردگار و پێغەمبەر (ﷺ) جێبەجێ دەکەن کە بەلای زۆربەی موسوڵمانانەوە غەریب و نامۆیە).

وە لە ڕیوایەتێکی تردا کە ئیمامی أحمد لە عبدالله ی کوڕی مسعودەوە (رضي الله عنه) بۆمان دەگێڕێتەوە: ((قالَ: قِيلَ: وَمَن الغُرَباءِ؟ قالَ: النّزاعَ مِنَ القَبائِلِ))[٢٥].

ووترا: غەریبەکان کێن؟ فەرموی: کەسانێکی دابڕاون لە کەس و کارو عەشیرەتی خۆیان.

وە لە ڕیوایەتێکی تردا کە ئیمامی أحمد لە عبدالله ی کوڕی عمرو کوڕی عاص بۆمان دەگێڕێتەوە، ووترا: غەریبەکان کێن ئەی پێغەمبەری خوا (ﷺ)؟ فەرموی: ((أناسٌ صالحونَ في أناسِ سُوءٍ كَثِير مَن يَعصيهِم أكثر مِمَّن يُطيعُهُم))[٢٦].

واتە: غەریبەکانی ئوممەتی من کەسانێکی چاك و بۆخوا سوڵحاون لەناو کەسانێکی زۆری خراپدا، ئەو کەسانەی کە سەرپێچیان دەکەن و شوێنیان ناکەون گەلێك زۆرترن لەو کەسانەی کە بەقسەیان دەکەن و شوێنیان دەکەون.

وە هەروەها لە ڕیوایەتێکی تردا پێغەمبەر (ﷺ) فەرمویەتی: ((الذين يُصلحون إذا فسد الناس))[٢٧].

---

[٢٤] مسلم، كتاب الإيمان، باب بيان أن الإسلام بدأ غريباً وسيعود غريباً، ١/١٣٠، برقم ١٤٥.

[٢٥] المسند الإمام أحمد، ١/٣٩٨، قال الشيخ الألباني: صحيح دون قال: قيل: وَمَن الغُرَباء؟ قالَ: النّزاعَ مِنَ القَبائِلِ، بروانة: سنن ابن ماجه، ٢/١٣٢٠ برقم ٣٩٨٨.

[٢٦] المسند الإمام أحمد، ٢/١٧٧ و٢٢٢، وصححه العلاّمة الألباني في السلسلة الصحيحة، ٤/١٥٣، برقم ١٦١٩.

[٢٧] مسند الإمام أحمد، ٤/١٧٣ ، و صححه العلاّمة الألباني في السلسلة الصحيحة، ٣/٢٦٧ برقم ١٢٧٣.

واتە: غەریبەکانی ئوممەتی من کەسانێکی چاکن و چاکسازیشن کاتێك خەڵکی خراپ دەبن (واتە: هەم خۆیان پەیوەستن بە دینەوە و چاکەکارن وەهەم بانگەوازی خەڵکیش دەکەن بۆ لای چاکە). بۆیە ئەهلی سوننەو جەماعە کەسانێکی غەریبن لەناو کۆمەڵانی ئەهلی بیدەع و شوێن کەوتوانی هەواو ئارەزوو کۆمەڵ و گروپە جیاوازو پارچە پارچەکاندا .

٦ ـ ئەهلی سوننەو جەماعە کەسانێکن هەڵگری عیلم و زانستی شەرعین: ئەهلی سوننە هەڵگری ئەو عیلم و زانیارییە بەسودەی قورئانی پیرۆز و سوننەتی پێغەمبەرن (ﷺ)، کەسانێکن لادانی کەسانی ڕۆچوو لەم دینە دوور دەخەنەوە، وە لێکدانەوەی کەسانی نەفامی لێ دوور دەخەنەوە، هەر بۆیە إبن سيرين (ڕەحمەتی خوای لێبێت) دەفەرموێت: (کاتی خۆی زانایانی ئەهلی سوننە کەسێك فەرمودەی پێغەمبەری (ﷺ) بگێڕایەتەوە پرسیاری (سَنَد)یان نەدەکرد، بەڵام کاتێك فیتنە ڕوویدا (درۆ بەدەم پێغەمبەری خواوە (ﷺ) هەڵبەسترا، کۆمەڵ و تاقمی سەرلێشێواو پەیدا بوون، بیرو بۆچونی جیاواز لە بیرو بۆچونی پێغەمبەرو (ﷺ) هاوەڵانی دەرکەوت) هەرکەسێك فەرمودەی بگێڕایەتەوە، پێیان دەووت: ناوی یەك بەیەك لەو پیاوانەی ئەم فەرمودەیەیان گێڕاوەتەوە بڵێن: ئەو کاتە سەیریان دەکرد ئەوانەی فەرمودەکەیان گێڕاوەتەوە ئەگەر لە ئەهلی سوننە بونایە فەرمودەکەیان وەردەگیرا، وەسەیر دەکرا ئەگەر ئەو کەسانەی کە فەرمودەکەیان گێڕاوەتەوە لە ئەهلی بیدەع بوونایە فەرمودەکەیان لێ وەرنەدەگیرا)[٢٨].

٧ ـ ئەهلی سوننەو جەماعە کەسانێکن خەڵکی دڵگران دەبن بە مردنیان: زانای پایە بەرز أيوبی السَّختياني (ڕەحمەتی خوای لێبێت) دەفەرموێت: (کاتێك هەواڵی مردنی پیاوێکی ئەهلی سوننەو جەماعەم پێ دەگات وا دەزانم هەندێ لە ئەندامەکانی لاشەم لەدەست داوە)[٢٩].

وە هەروەها فەرمویەتی: (ئەو کەسانەی حەز بە مردنی پیاوانی ئەهلی سوننەو جەماعە دەکەن کەسانێکن دەیانەوێت ڕووناکی خوای پەروەردگار بکوژێننەوە، بەڵام خوای پەروەردگار ڕووناکی خۆی هەر سەردەکەوێنێت ئەگەر بێباوەڕانیش پێیان ناخۆش بێت)[٣٠].

#باسی سێ یەم: سوننەتی پێغەمبەر (ﷺ) نیعمەتێکی گشتی و ڕەهایە

دوو جۆر نیعمەت هەیە: نیعمەتێکی گشتی و ڕەها، نیعمەتێکی سنوردار:

یەکەم: نیعمەتی گشتی و ڕەها: ئەو نیعمەتەیە کە خۆشبەختی و سەرفرازی هەمیشەیی پێوە پەیوەستە: ئەویش نیعمەتی ئیسلام و سوننەتە، خۆشبەختی و سەرفرازی هەمیشەیی دونیاو دواڕۆژ لەسەر سێ بنچینە وەستاوە: ئیسلام، سوننەت، دوور بوون لە بەڵاو نارەحەتی لە دونیاو دواڕۆژدا. نیعمەتی ئیسلام و سوننەت ئەو بەخشش و نیعمەتە گەورەیەیە کە خوای پەروەردگار فەرمانی پێ کردووین لە نوێژەکانماندا داوای لێ بکەین تا هیداتەتمان بدات و ڕێنمونیمان بکات بۆ سەر ڕێگای ڕاستی ئەو کەسانەی کە لە سەرین و خوای پەروەردگار ئەو ڕێگا ڕاستەی پەیوەست کردووە پێیانەوە و گێڕاویانێتی لە هاوەڵانی بەرزی بەهەشت، هەروەك دەفەرموێت: ﴿وَمَن يُطِعِ ٱللَّهَ وَٱلرَّسُولَ فَأُوْلَٰٓئِكَ مَعَ ٱلَّذِينَ أَنْعَمَ ٱللَّهُ عَلَيْهِم مِّنَ ٱلنَّبِيِّـۧنَ وَٱلصِّدِّيقِينَ وَٱلشُّهَدَآءِ وَٱلصَّٰلِحِينَۚ وَحَسُنَ أُوْلَٰٓئِكَ رَفِيقًا ﴿٦٩﴾﴾ (النساء).

واتە : ئەوانەی گوێڕایەڵی خوای پەروەردگار و پێغەمبەر (ﷺ) دەکەن ئەوانە کەسانێکن لە گەڵ ئەو کەسانەدان کە خوای پەروەردگار نیعمەتی خۆی بەسەردا ڕشتوون لە پێغەمبەران (عليهم الصّلاة والسّلام) و ڕاستگۆیان و شەهیدان و پیاو چاکان، بەڕاستی هاوەڵایەتی کردنی ئەوان باشرین هاوەڵایەتییە .

---

[٢٨] **بڕوانە:** صحيح مسلم، في المقدمة، باب الإسناد من الدين، ١٥/١.

[٢٩] **بڕوانە:** شرح أصول اعتقاد أهل السنة والجماعة، للالكائي، ٦٦/١، برقم ٢٩.

[٣٠] **بڕوانە:** هەمان سەرچاوە، ٦٨/١، برقم ٣٥ .

موسوڵمانی خۆشەویست ئەو جۆرە کەسانە خاوەنی ئەو نیعمەتە گشتییەن ، ئەو کەسانەی کە خوای پەروەردگار دەربارەیان دەفەرموێت: ﴿ٱلۡيَوۡمَ أَكۡمَلۡتُ لَكُمۡ دِينَكُمۡ وَأَتۡمَمۡتُ عَلَيۡكُمۡ نِعۡمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ ٱلۡإِسۡلَٰمَ دِينٗاۚ ﴿٣﴾﴾ (المائدة: ٣)

واتە: ئەمڕۆ[٣١] دینم بۆ تەواوکردن و نیعمەتی خۆم ڕژاندووە بەسەرتانـــــدا وەڕازیم لێتان (ئەی موسوڵمانان) کە ئیسلام ئاینتان بێت و هیچ مەنهەج و ڕێباز و ئاینێکی تر نەکەنە ئاینی خۆتان.

زانای پایە بەرز إبن كثير (ڕەحمەتی خوای لێبێت) لە تەفسیری ئەم ئایەتەدا فەرمویەتی: ﴿ئەم نیعمەت و بەخششەی خوای پەروەردگار گەورەترین نیعمەت و بەخششە بەسەر ئەم ئوممەتەوە لە کاتێکدا ئاینەکەی بۆ تەواو کردوون، پێویستیان بە هیچ ئاینێك نییە جگە لە ئاینی پیرۆزی ئیسلام، وە پێویستیان بە هیچ پێغەمبەرێك (ﷺ) نییە جگە لە پێغەمبەری خۆیان (ﷺ)، بۆیە خوای پەروەردگار پێغەمبەری (ﷺ) گێڕاوە بە دواین پێغەمبەر (ﷺ)، وە ڕەوانەی کردووە بۆ هەموو مرۆڤ و جنۆکەکان، هیچ حەڵاڵێك نییە مەگەر ئەو حەڵاڵی کردبێت، وە هیچ حەرامێك نییە مەگەر ئەو حەرامی کردبێت، وە هیچ مەنهەج و ڕێباز و ئاینێك حەق و ڕاست نییە مەگەر ئەو ئاینەی کە پێغەمبەر (ﷺ) بە دینی زانی بێت، وە هەر شتێك ئەو هەواڵی پێدابێت حەق و ڕاستە هیچ تاڕاستی و دواکەوتنی تێدا نییە﴾[٣٢].

﴿ٱلۡيَوۡمَ أَكۡمَلۡتُ لَكُمۡ دِينَكُمۡ﴾ هەم دین لەهەموو ڕوویەکەوە تەواوە و پێویستی بە زیادو کەم نییە، وە هەم خوای پەروەردگار تەواو نیعمەتی خۆی ڕشتووە بەسەر موسوڵماناندا .

ئیمامی عمري کوڕی عبدالعزيز (ڕەحمەتی خوای لێبێت) دەفەرموێت:

(ئیمان چەند سنور و فەرز و سوننەتێکی هەیە هەرکەسێك بە تەواوەتی جێبەجێیان بکات ئەوە ئیمانی تەواوە)[٣٣].

وە دینی خوای پەروەردگار ئەو شەرعەیە کە فەرمان و ڕێگرییەکانی لە خۆ گرتووە، مەبەست پێی ئەو نیعمەتە گشتییەیە کە تایبەتە بە ئیمانداران، ئەویش نیعمەتی ئیسلام و سوننەتەکانی پێغەمبەرە (ﷺ)، ئەو نیعمەتەیە کە لە ڕاستیدا تەنها دڵ بەو خۆش دەکرێت، ئەو دڵ خۆشییەی کە خوای پەروەردگار خۆشی دەوێت و ڕازییە پێی، هەروەك خوای پەروەردگار فەرمویەتی: ﴿قُلۡ بِفَضۡلِ ٱللَّهِ وَبِرَحۡمَتِهِۦ فَبِذَٰلِكَ فَلۡيَفۡرَحُواْ هُوَ خَيۡرٞ مِّمَّا يَجۡمَعُونَ ﴿٥٨﴾﴾(يونس: ٥٨)

واتە: ئەی پێغەمبەر (ﷺ) بە موسوڵمانان بڵێ: بادڵ خۆش و شادمان بن بە فەزڵ و بەخشش و ڕەحمەتی خوایی (کە ئیسلام و قورئانی پیرۆز و سوننەتە) کە وابوو با تەنها بەوە دڵخۆش بن، دڵخۆشیان بەوە زۆر چاکترو باشترە لە هەموو ئەو سەروەت و سامانەی کە خەڵکی کۆی دەکەنەوە.

بۆیە ووتەی زۆربەی زانایانی پێشین لەسەر ئەوەیە کە مەبەست بە ﴿بِفَضۡلِ ٱللَّهِ وَبِرَحۡمَتِهِۦ﴾ قورئانی پیرۆز و سوننەتەکانی پێغەمبەرە (ﷺ)، وە بە پێی ژیان و ڕوناکی ناو دڵەکان ئەوەندە خۆشەویستی بۆ سوننەتەکان دەبێت، بۆیە هەر کاتێك ئەو بەندە موسوڵمانە زیاد سوننەتەکان جێ بەجێ بکات و پەیوەست بێت پێیانەوە زیاتر دڵی خۆش دەبێت پێیان تا ئەو دڵە وای لێدێت دەکەوێتە جۆش و جولە لەبەر ئەو هەموو سوننەتەی کە تێیدایە، ئەو دڵە زۆر خەفەت بارە بەرامبەر بەو هەموو خراپەیەی کە خەڵکی دەیکەن لە کاتێکدا پڕە لە هێمنی و ئارامی، وە ئەو دڵەی کە بە ڕوناکی سوننەت پڕ بووە لە هەموو دڵێك ترساوترە لە خوای پەروەردگار[٣٤].

---

[٣١] ڕۆژی حەجی گەورە بوو لە کێوی عەرەفە لە کاتی حەجی ماڵئاوایی پێغەمبەری خوای پەروەردگار ﷺ پاش ئەوە بە ٨١ ڕۆژ پێغەمبەر ﷺ وەفاتی کرد .

[٣٢] بڕوانە : تفسير القرآن العظيم للإمام ابن كثير رحمه الله : (٣ / ٢٦٠) .

[٣٣] رواه البخاري معلقاً، في كتاب الإيمان، باب قول النبي ﷺ : "بني الإسلام على خمس"، ٩/١.

[٣٤] وەرگیراوە لە ووتەی زانای پایە بەرز إبن القيّم (ڕەحمەتی خوای لێبێت) لە کیتابی: إجتماع الجيوش الإسلامية على غزو المعطلة والجهمية ٣٣/٢ – ٣٦، و٣٨.

نیعمەتی سنوردارو دیاری كراو: بریتیە لە نیعمەتەكانی لەش ساغی و دەوڵەمەندی و جوانی و بوونی پلەو پایەو دەسەڵات و منداڵی زۆرو خێزانی جوان و...هاوشێوەكانی، ئەم نیعمەتانە هەمو بەندەكانی خوای پەروەردگار تێیدا بەشدارن: ئیمانداران و بێباوەڕان، چاكەكاران و خراپەكاران، بۆیە هەركاتێك ووترا: خوای پەروەردگار نیعمەتی بەسەر بێباوەڕانەوە هەیە، بەڵێ لەم ڕووەوەیە، وە ئەم جۆرە نیعمەتانە بۆ بێ باوەڕان و خراپەكاران سزاو ناڕەحەتییە، چونكە سەرئەنجامی سزاو بەدبەختی یە بۆ كەسێك كە خوای پەروەردگار نیعمەتە گشتیەكەی پێ نەبەخشێبێت كە (ئیسلام و قورئانی پیرۆز و سوننەتەكانی پێغەمبەرە ﷺ)[٣٥].

باسی چوارەم: گەورەیی و پلەو پایەی سوننەت

سوننەت ئەو قەڵا پۆڵاینەیە كە هەر كەسێك بچێتە ناوی كەسێكی ئەمین و هێمن و پارێزراوە، وە ئەو دەرگا گەورەیەیە كە هەر كەسێك بچێتە ناوی دەگات بەمەست و ئاواتەكانی، سوننەت ئەو كەسانەی كە پەیوەستن پێیەوە بەرزیان دەكاتەوە ئەگەر كردەوە چاكەكانیشیان كەم بێت، وە ڕوناكییەكەی لە ناو چاوو بەردەستیان دایە لە كاتێكدا كەسانی بیدعەچی نورو ڕوناكیەكەیان كوژاوەتەوە، ئەهلی سوننە ڕووگەش و دەم و چاو سپین لە كاتێكدا ئەهلی بیدەع ڕوو ڕەشن و دەم و چاویان ڕەش هەڵگەڕاوە، هەروەك خوای پەروەردگار فەرمویەتی: ﴿ يَوْمَ تَبْيَضُّ وُجُوهٌ وَتَسْوَدُّ وُجُوهٌ ﴿١٠٦﴾ ﴾ (آل عمران: ١٠٦)

واتە: لەو ڕۆژەدا "كە ڕۆژی قیامەتە" كەسانێك دەم و چاویان ڕەش دەبێت و كەسانێك دەم و چاویان سپی و ڕوناك و درەوشاوە دەبێت.

ابن عباس (رضي الله عنهما) فەرموویەتی: دەم و چاوی كەسانی پەیوەست بە سوننەت و جەماعە سپی و ڕوناك و درەوشاوە دەبێت، دەم و چاوی كەسانی بیدعەچی و پارچەپارچەگەریەكان ڕەش هەڵدەگەڕێت[٣٦].

سوننەتی پێغەمبەر (ﷺ) ئەو ژیان و ڕوناكییەیە كە سەرفرازی و بەختەوەری و هیدایەتی بەندەی موسوڵمانی تێدایە.

هەروەها خوای پەروەردگار فەرمویەتی: ﴿ أَوَمَن كَانَ مَيْتًا فَأَحْيَيْنَاهُ وَجَعَلْنَا لَهُ نُورًا يَمْشِي بِهِ فِي النَّاسِ كَمَن مَّثَلُهُ فِي الظُّلُمَاتِ لَيْسَ بِخَارِجٍ مِّنْهَا كَذَلِكَ زُيِّنَ لِلْكَافِرِينَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٢٢﴾ ﴾ (الأنعام: ١٢٢)

واتە: ئایا ئەو كەسەی كە مردبوو (لە گومرایی و سەرلێشێواویدا ئەژیا) ئێمە زیندومان كردەوە بە ڕوناكی ئیمان وقورئان، ئەو كەسە ئەزانێت چۆن ڕێگەی ڕاست ئەگرێتە بەرو هەڵسوكەوت ئەكات لە ناو خەڵكیدا، ئایا وەكو ئەو كەسە وایە كە لە تاریكاییەكانی شیرك و بێ باوەڕی و نەزانی و سەرلێشێواویدا ئەژێت و ناتوانێت دەر بچێت و ڕزگاری ببێت، بەو شێوەیە هاوەڵ بڕیاردان و بێ باوەڕی و خراپەكاری بۆ بێ باوەڕان ڕازێنراوەتەوە[٣٧].

---

[٣٥] بڕوانە: هەمان سەرچاوە، ٢/٣٦.

[٣٦] زانای پایە بەرز (ڕەحمەتی خوای لێبێت) إبن القيم، لە كیتابی: إجتماع الجيوش، ٢/٣٩، وە زانای پایە بەرز إبن كثير (ڕەحمەتی خوای لێبێت) لە تەفسیرەكەیدا، باسیان كردووە ١/٣٦٩، وە بڕوانە: جامع البيان عن تأويل آي القرآن، لإبن جرير، ٧/٩٣.

[٣٧] بڕوانە: اجتماع الجيوش الإسلامية لابن القيم، ٢/٣٨.

#باسی پێنجەم: شوێن و پلەو پایەی بەرزی کەسانی پەیوەست بە سوننەت، وە شوێنی کەسانی بیدعەچی

یەکەم: شوێن و پلەو پایەی بەرزی کەسانی پەیوەست سوننەت:

موسوڵمانی پەیوەست بە سوننەت دڵی زیندووە، دڵی ڕۆشنە، خوای پەروەردگار لە چەند شوێن لە قورئانی پیرۆزدا باسی ژیان و ڕوناکی کردووە و گێڕاویانێتی بە سیفاتی ئیمانداران، بۆیە دڵێکی زیندوو و ڕۆشن ئەو دڵەیە: ژێرمەندە بەرامبەر خوای پەروەردگار، مل کەچە بۆی، وە تێگەیشتووە لە مەبەستی خوای پەروەردگار، مل کەچە بۆ ئەوەی تەنها خوا ناس بێت و تەنها عیبادەت بۆ ئەو بکات، وە مل کەچ و شوێن کەوتووی ئەو مەنهەج و ڕێباز ەیە کە پێغەمبەر (ﷺ) پێی هاتووە.

بۆیە پێغەمبەر (ﷺ) داوای لە خوای پەروەردگار دەکرد تا نورو ڕوناکی پێ ببەخشێت: داوای دەکرد تا دڵ و گوێ و چاوو زمان و سەروویی و ژێری و لای ڕاستی و لای چەپی و پشت و پێشی ڕوناك بکاتەوە، داوای دەکرد زاتەکەی و پێستی و خوێن و گۆشت و ئێسکی ڕوناك بکات بە ڕوناکی ئیمان، پێغەمبەر (ﷺ) داوای ڕوناکی ئیمانی کردووە بۆ خودی خۆی و بۆ هەستیارە نهێنی و ئاشکراکانی، بۆ ڕاست و چەپ و سەروو ژێر و پێش و دوای، داوای ئەو ڕوناکییەی کردووە، بۆیە ئیمانداریش هەستان و دانیشتن و قسەو کردەوەی هەمووی ڕوناکییە، ئەو نورو ڕوناکییە کە لە ڕۆژی قیامەتدا بۆ خاوەنەکەی دەردەکەوێت بە پێی بەهێزی و لاوازی ئیمانەکەی، ئەو ڕوناکییەی لەبەر دەم و لای ڕاستیەوە دەدرەوشێتەوە، بۆیە لە ڕۆژی قیامەتدا موسوڵمانی واهەیە نورو ڕوناکییەکەی وەکو خۆر وایە لە ڕوناکیدا، وە موسوڵمانی واهەیە نورو ڕوناکییەکەی وەکو مانگ درەوشاوەیە، وە هەیانە وەکو دار خورمایەکی بەرز، هەیانە وەکو پیاوێکی بە پێوە وەستاو، هەیە لەوان کەمتر، موسوڵمانی واهەیە نورو ڕوناکی پێدراوە کە بەسەرە پەنجەی قاچیوەیەتی، جارێك دەدرەوشێتەوەو جارێك دەکوژێتەوە، وەکو ئەو ڕوناکی و ئیمانە و شوێن کەوتنەی کە هەیبووە لە دونیادا بۆ پێغەمبەری خوا (ﷺ)، ئەوەش هەستی پێ دەکرێت و بەچاویش دەبینرێت کە موسوڵمانان هەموویان لەیەك ئاستدا نین لە شوێن کەوتنیان بۆ قورئانی پیرۆز و سوننەتەکانی پێغەمبەر (ﷺ)[٣٨].

#دووەم: نیشانەکانی ئەهلی سوننەو جەماعە زۆرن، هەموو کەسێکی ژیر هەستی پێدەکات، لە گرنگترین نیشانەکانیان ئەمانەن:

١ ـ دەست گرتنیان بە قورئانی پیرۆز و سوننەتەکانی پێغەمبەرەوە (ﷺ).

٢ ـ گێڕانەوەی حوکم بۆ لای قورئانی پیرۆز و سوننەتەکانی پێغەمبەر (ﷺ) لە هەموو بنچینەو بەشەکانی شەرعدا .

٣ ـ خۆشەویستیان بۆ ئەهلی سوننەو جەماعە و کەسانی پەیوەست بە قورئانی پیرۆز و سوننەتەوە، وە ڕق بوونیان لە کەسانی بیدعەچی.

٤ ـ ئەهلی سوننەو جەماعە کەسانێکن دانا چەڵەکێن و بێ تاقەت نابن لەوەی کە خەڵکی (بگرە موسڵمانانیش) کەم شوێنی حەق دەکەون، چونکە حەق بزر بووی ئیماندارە لە هەر شوێنێك بینیتیەوە دەستی پێوە دەگرێت ئەگەر چی خەڵکیش پێچەوانەیان بکەن.

٥ ـ ئەهلی سوننەو جەماعە کەسانێکی ڕاستگۆن لە ووتەو کردەوەکانیاندا، ئەویش بەجێبەجێ کردنی مەنهەج و ڕێبازی ڕاست و دروستی قورئانی پیرۆز و سوننەتەکانی پێغەمبەر (ﷺ).

٦ ـ ئەهلی سوننەو جەماعە لە هەموو موسوڵمانان زیاتر شوێنی پێغەمبەر (ﷺ) دەکەون، ئەو پێغەمبەرەی (ﷺ) کە هەموو هەڵس و کەوتی بریتی بووە لە جێبەجێ کردنی قورئانی پیرۆز[٣٩].

---

[٣٨] **بڕوانە:** إجتماع الجيوش الإسلامية لإبن القيم،٣٨/٢ – ٤١، **بە دەستکارییەوە لە لایەن دانەرەوە.**

[٣٩] **بڕوانە:** عقيدة السّلف وأصحاب الحديث، للإمام أبي عثمان الصابوني ص ١٤٧، وتنبيه أولي الأبصار إلى كمال الدين وما في البدع من الأخطار، للدكتور صالح بن سعد السحيمي ص ٢٦٤.

کەسی بیدعــەچــی چــۆنــە ؟

کەسی بیدعەچی دڵی مردووە و تاریکی دایپۆشیوە، خوای پەروەردگار مردن و تاریکی گێڕاوە لە سیفاتی ئەو کەسانەی کە لە ئیمان و باوەڕی ڕاستەقینە لایان داوەو دەرچونە، دڵی مردوو ئەو دڵەیە کە نە لە خوای پەروەردگار تێگەیشتووە و نە مل کەچێکی تەواوە بۆ ئەو مەنهەج و ڕێبازەی کە پێغەمبەر (ﷺ) پێی هاتووە، هەربۆیە خوای پەروەردگار ئەو جۆرە کەسانەی وەسف کردووە بەوەی کە مردوون نەك زیندوو، وە بەوەی لە تاریکی و سەرلێشێواویدان ناتوانن تێیدا دەربچن، لەبەر ئەوەی تاریکی سەراپای گیانیانی داپۆشیوە، دڵەکانیان مردووە هەر بۆیە حەق و ڕاستی لە شێوەی خراپەدا دەبینن و شتی باتڵ و ناڕاستی لە شێوەی حەق و ڕاستیدا دەبینن، کردەوەو قسەو کارو ژیانیان هەمووی تاریکی و سەر لێشێواویە، گۆڕەکانیان پڕە لە تاریکی، وە لە ڕۆژی قیامەتدا کاتێك نورو ڕوناکی بەش دەکرێت تا بتوانن لەسەر پردی دۆزەخ پێی بپەڕنەوە ئەوە ئەوان بێبەش دەبن و لە تاریکیدا دەمێننەوە، چونە ناو ئاگری دۆزەخیان بە تاریکییە، ئەو تاریکییەی کە لەسەرەتادا مرۆڤی لەسەر دروست کراوە.

جا خوای پەروەردگار سەرفرازی و بەختەوەری ڕزگاربوونی هەرکەسێکی بوێت لەو تاریکییەوە دەری دەکات بەرەو ڕوناکی (ڕووناکی ئیمان و قورئانی پیرۆز و سوننەتی پێغەمبەر (ﷺ)، وە هەر کەسێك خوای پەروەردگار بیەوێت سەرفرازی نەکات لەو تاریکیانەدا دەیهێڵێتەوە و دەری ناکات (ئەویش بە هۆی گوێ نەدانی بە مەنهەج و ڕێبازی پێغەمبەر (ﷺ)[٤٠].

& بەشی دووەم: تاریکییەکانی بیدعەو تازە داهێنراوەکان لە دیندا:

باسی یەکەم: تێگەیشتن لە مانای بیدعە

وشەی(البِدعَة) لە زمانەوانیدا: داهێنانی شتێکی تازە لە دیندا پاش تەواو بوونی، یان داهێنانی شتێکی تازە لە هەواو ئارەزوو و کردەوەکان پاش مردنی پێغەمبەر (ﷺ)[٤١] ، دەوترێت: (إبتدعتُ الشيءَ قولاً أو فعلاً إذا ابتدأته على غير مثال سابق)[٤٢] شتێکی تازەم داهێنا (قسە بێت یان کردەوە) کەلەوەو پێش هاو شێوەی نەبوبێت .

وە بنچینەی ووشەی "بِدَع" بۆ کردن و داهێنانی کارێك بەکاردێت کە لەوەو پێش بوونی نەبوبێت، بەڵگە لەسەر بەکارهێنانی ووشەی بیدعە بەو شێوەیە فەرمودەی خوای پەروەردگارە کە دەفەرموێت:

﴿ بَدِيعُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِۖ ﴿١١٧﴾ ﴾(البقرة:١١٧) .

واتە: خوای پەروەردگار دروست کەرو بەدیهێنەری ئاسمانەکان و زەوییە لەسەر شێوەیەك کە لەوەو پێش بوونیان نەبووە.

وشەی "البدعة" لە ڕوانگەی شەرعەوە چەند پێناسەیەکی بۆ کراوە کە هەندێکیان تەواکەری هەندێکیانن، لەوانە:

١ ـ زانای پایەبەرزو شێخی ئیسلام إبن تيمية (ڕەحمەتی خوای لێبێت) دەفەرموێت: (بیدعە لە دیندا بریتیە لە: کردنی ئەو کارانەی کە خوای پەروەردگار و پێغەمبەر (ﷺ) بەشەرعیان دانەناوە، واتە: کردنی ئەو کارانەی کە نە فەرمانی پێکراوە تا ببێتە واجب یان فەرمانی پێکرابێت تا ببێتە سوننەت)[٤٣].

بیدعە دوو جۆرە: جۆرێکیان لە ووتەو بیروباوەڕەکاندایە، وە جۆرێکیان لە کردەوەو پەرستنەکاندایە، ئەم جۆرەی دووەمیان جۆری یەکەمی لە خۆی گرتووە، هەروەك چۆن جۆری یەکەم دووەم ڕادەکێشێت[٤٤].

---

[٤٠] **بروانە:** إجتماع الجيويش الإسلامية، لإبن القيم، ٣٩/٢ –٤٠ بە دەستکارییەوە لە لایەن دانەرەوە.

[٤١] **بروانە:** القاموس المحيط ص ٩٠٦، ولسان العرب ٦/٨، وفتاوى ابن تيمية ٤١٤/٣٥.

[٤٢] **بروانە:** معجم المقاييس في اللغة لابن فارس ص ١١٩.

[٤٣] **بروانە:** فتاوى إبن تيمية ١٠٧/٤ – ١٠٨.

[٤٤] **بروانە:** هەمان سەرچاوە، ٣٠٦/٢٢.

وە ئەوەی کە ئیمامی أحمد و جگە لەویش مەنهەج و ڕێبازی خۆیان لە سەر بنیات ناوە ئەوەیە: کردەوەکان دووبەشن: عیبادەت و پەرستنەکان، داب و نەریتەکان(عادات): بۆیە بنەڕەت و بنچینە لەعیبادەت و پەرستنەکاندا ئەوەیە: هیچ عیبادەت و پەرستنێك دروست نییە بکرێت تەنها ئەوەی کە خوای پەروەردگار بەشەرعی داناوە، وە بنەڕەت و بنچینە لە داب و نەریتەکاندا (عادات) ئەوەیە: کە هیچ داب و نەریتێك حەرام نییە مەگەر ئەوانەی کە خوای پەروەردگار حەرامیانی کردبێت[٤٥].

وە هەروەها فەرمویەتی: (بیدعە: ئەو بیروباوەڕو کردەوانەیە کە پێچەوانەی قورئانی پیرۆز و سوننەتی پێغەمبەرو (ﷺ) کۆڕای زانایان بکات، وەکو ووتەو بۆچونەکانی کۆمەڵانی خەواریج و شیعەو قەدەرییە و جەهەمیەکان، یان وەکو کردەوەی ئەو کەسانەی کە سەمادەکەن و گۆرانی دەڵێن لە مزگەوتەکاندا بە مەبەستی عیبادەت و خوا پەرستی (دەعوەو بانگەوازکردن)، یان ئەو کەسانەی ڕیشیان دەتاشن بە مەبەستی عیبادەت و خواپەرستی، یان خواردنی حەشیشە، وە جۆرەهای تری بیدعە کە کۆمەڵانێك لە موسوڵمانانی پێچەوانەو دژ بە قورئان و سوننەت پەرستن و عیبادەتی پێوە دەکەن بۆ خوای پەروەردگار)[٤٦].

٢ ـ زاناو ئیمامی پایەبەرز ئیمامی الشاطبي (ڕەحمەتی خوای لێبێت) دەفەرموێت: (البدعة: طَرِيقَةٌ في الدِّينِ مُختَرَعَة، تُضاهِي الشَّرعِيَّة، يُقصَدُ بالسُّلوكِ عَليها الـمُبالَغَةُ في التَّعَبُّدِ للهِ سُبحانَه)[٤٧].

واتە: بیدعە: ئەو ڕێگا تازە داهێنراوەیە کە ئەگەر ببینیت و سەیری بکەیت لە کارێکی دروست و شەرعی دەچێت (کەلە بنەڕەتیشدا وانییە) مەبەست بەکردن و ئەنجامدانی ئەو کارە زیاد عیبادەت کردنە بۆ خوای پەروەردگار.

بۆیە لەسەر ئەم بۆچونە هەندێك لە زاناکان کارە داب و نەریتەکان (عادات) ناکەنە ژێر واتای بیدعەوە، بەڵکو دەڵێن: بیدعە تەنها تایبەتە ئەو کارانەی کە پەرستن و عیبادەتن، وە لە سەر بۆچونی ئەو زانایانەی کە کارە داب و نەریتەکان (عادات) ئەخەنە ژێر واتای بیدعەوە، دەفەرمون: (بیدعە: ئەو ڕێگا تازە داهێنراوەیە کە ئەگەر ببینیت و سەیری بکەیت لە کارێکی دروست و شەرعی دەچێت (کەلە بنەڕەتیشدا وانییە) مەبەست بە کردن و ئەنجامدانی ئەو کارە هەروەك مەبەست بوون بە ئەنجامدانی کارە خێرو شەرعیەکانە)[٤٨].

پاشان ئیمامی الشاطبي (ڕەحمەتی خوای لێبێت) ئەوەمان بۆ ڕوون دەکاتەوە لەسەر پێناسەی دووەم بۆ بیدعە کە کارە داب و نەریتەکان (عادات) لەو ڕووەوەی کە تەنها کارێکی داب و نەریتن (عادات) ئەوە هیچ بیدعەیان تێدا نییە، بەڵام ئەگەر ئەو کارە لەو ڕووەوە سەیری بکرێت کە عیبادەتی پێوە بکرێت، یان ئەو کاتە بیدعەی تێکەڵ دەبێت، بەمە بۆمان دەردەکەوێت کە ئیمامی الشاطبي (ڕەحمەتی خوای لێبێت) هەردوو پێناسەکەی کۆکردۆتەوە، وە نمونەی هێناوەتەوە بۆ چەند کارێکی داب و نەریت، کە بێ گومان دەبێ عیبادەتی تێدا بێت وەکو: کڕین و فرۆشتن و ژن مارەکردن و تەڵاق دان و......، لەبەر ئەوەی ئەم کارانە هەر چەندە لەبەشی موعامەلات و داب و نەریتەکانن بەڵام پەیوەست و سنوردار کراون بە چەند مەرجێك و ڕێکخەرێکی شەرعی کە هیچ کەس ناتوانێت دەس کاری بکات و بە هەوەسی خۆی مامەڵەیان پێوە بکات[٤٩].

٣ ـ زاناو ئیمامی پایەبەرز إبن رجب (ڕەحمەتی خوای لێبێت) دەفەرموێت: (مەبەست بە بیدعە ئەوەیە: کارێکی تازە دابهێنرێت لە دیندا لە کاتێکدا هیچ بنچینەیەکی شەرعی نەبێت لەسەر دروستێتی ئەو کارە، بەڵام ئەو کارەی کە بنچینەیەکی شەرعی لە بنەڕەتدا هەیە لە سەر دروستێتی ئەوە بیدعە نیە لە شەرعدا، هەرچەندە ئەگەر پێی بوترێت بیدعە لە زمانەوانیدا، بۆیە هەرکەسێك شتێکی تازە دابهێنێت و بیداتە پاڵ شەرع و بنچینەیەکی شەرعی نەبێت تا ئەو کارەی بۆ بگەڕێنرێتەوە ئەوە کردنی ئەو کارە

---

[٤٥] بروانە: هەمان سەرچاوە، ١٩٦/٤.

[٤٦] بروانە: فتاوى إبن تيمية ٣٤٦/١٨، و ٤١٤/٣٥.

[٤٧] بروانە: الإعتصام للشاطبي، ٥٣/١.

[٤٨] بروانە: الإعتصام لأبي إسحاق إبراهيم بن موسى الشاطبي ٥٠/١ — ٥٦.

[٤٩] بروانە: هەمان سەرچاوە، ٥٦٨/٢، ٥٦٩، ٥٧٠، ٥٩٤.

سەرلێشێواویە، وە ئاین بەرییە لەوكارە، جا داهێنانی ئەو كارە لە بیروباوەڕەكاندا بێت یان لە كردەوەو قسە نهێنی و ئاشكراكاندا بێت، بەڵام ئەوەی كە لە ووتەی زانایانی پێشیندا هاتووە گوایە كردنی هەندێ لە بیدعەكان بەباش زانراوە ئەوە مەبەست پێی ئەو بیدعەیەیە كە لە زمانەوانیدا پێی دەوترێت بیدعە نەك لە شەرعدا، هەروەك لە ووتەكەی ئیمامی عومەردا (رضي الله عنه) هاتووە كاتێك بینی موسوڵمانان هەندێكیان بە جەماعەت تەراویح دەكەن و هەندێكیان بەتاك دەیكەن، ئەوەبوو كۆیانی كردەوە و یەك ئیمامی بۆیان دانا، تا پێش نوێژیان بۆ بكات، ئەوەبوو دوای ئەوە كە بینیتیانی بە جەماعەت نوێژ دەكەن فەرموی: ((نِعمَتِ البِدعَةُ هذه)) چاكترین بیدعە ئەم كارەیە، مەبەستی ئیمامی عومەر (رضي الله عنه) ئەوەبوو ئەم كارە لەوەو پێش بوونی نەبوو بەو شێوەیە، بەڵام لە شەرعدا بنچینەیەكی شەرعی هەبوو تا ئەم كارەی بۆلا بگەڕێنرێتەوە:

* یەكێك لەو بنچینانە ئەوەیە پێغەمبەر (ﷺ) هانی موسوڵمانانی دەدا تا نوێژی تەراویح بە جەماعەت بكەن، جا موسوڵمانان لەسەردەمی پێغەمبەری خوادا (ﷺ) ئەو شەو نوێژو تەراویحەیان دەكرد بەڵام بەتاك تاك و چەند كۆمەڵێكی جیاواز، پێغەمبەر (ﷺ) چەند شەوێك نوێژی تەراویحی بۆ كردن بەجەماعەت، بەڵام پاش ئەوە بۆی نەكردن لە ترسی ئەوەی نەك فەرز بێت لەسەریان (واتە: كردنی بە جەماعەت ببێتە فەرز نەك خودی نوێژەكە) و ئەوانیش نەتوانن بەو شێوەیە بیكەن، بۆیە پاش مردنی پێغەمبەر (ﷺ) ئێمەی موسوڵمان ئەمینین و لەوە ناترسین كە ئەو نوێژە لە سەرمان ببێتە فەرز[٥٠].

* دووەم بنچینە لەو بنچینانەی كە ئەم كارەی بگێڕدرێتەوە سەرو كەسانی بیدعەچی نەتوانن ئەم ووتەیەی ئیمامی عومەر (رضي الله عنه) بكەنە بەڵگە لەسەر دروستێتی تازە داهێنان و بیدعە كردن لەدیندا ئەوەیە: پێغەمبەر (ﷺ) فەرمانی پێ كردووین شوێنی مەنهەج و ڕێبازو سوننەتی جێنشینە بەڕێزەكانی بكەوین، بۆیە ئەم كارەش بووەتە سوننەتی خەلیفە بەڕێزەكانی[٥١].

& **بیدعە دوو جۆرە:**

* بیدعەیەك كوفرەو هەر كەسێك بیكات لە دین پێی دەردەچێت.

* بیدعەیەك تاوان و سەرپێچیە ئەگەركەسێك بیكات لەدین پێی دەرناچێت[٥٢].

& **باسی دووەم: مەرجەكانی گیرابوون و قەبوڵ بوونی كردەوە چاكەكان:**

موسوڵمانی خۆشەویست هەركردەوەیەكی خێرو چاكە ئەگەر دەتەوێت لە خوای پەروەردگار نزیكت بكاتەوە، بزانە لێت وەرناگیرێت و قەبوڵ نابێت ئیللا دەبێت ئەو كردەوە چاكەیە دوو مەرجی تێدا بێت تا لای خوای پەروەردگار وەربگیرێت:

مەرجی یەكەم: دەبێت ئەو كردەوەیە تەنها بۆ خوای پەروەردگار بێت و هیچ ڕیاو بەشی هەواو ئارەزوو نەفسی تێدا نەبێت، لە بەر فەرمودەكەی پێغەمبەر (ﷺ) كە دەفەرموێت: ((إنَّما الأعمال بالنِّيَّاتِ، وَإنَّما لِكلِّ أمرِيءٍ مَا نوى))[٥٣].

واتە: وەرگیرانی كردەوەكان بە پێی نیەتەكانن، وە هەر كەسێك كاتێك كردەوەیەكی چاكە دەكات وەرگیران و قەبوڵ بوونی بە پێی ئەو نیەتەیە كە هەیەتی.

مەرجی دووەم: شوێن كەوتنی پێغەمبەر (ﷺ) لە كردنی ئەو كارەدا، لە بەر فەرمودەكەی پێغەمبەر (ﷺ) كە دەفەرموێت: ((مَن عَمِلَ عَمَلاً لَيسَ عَلَيه أمرُنا فَهُوَ رَدٌّ))[٥٤].

---

[٥٠] **بڕوانە:** صحيح البخاري، كتاب صلاة التراويح، باب فضل من قام رمضان، ٣٠٩/٢، برقم ٢٠١٢.

[٥١] **بڕوانە:** جامع العلوم والحكم ١٢٩/٢.

[٥٢] **بڕوانە:** الإعتصام للشاطبي ٥١٦/٢.

[٥٣] متفق عليه: البخاري، كتاب بدء الوحي، باب كيف كان بدء الوحي إلى رسول الله ﷺ، ٩/١، برقم ١، ومسلم، كتاب الإمارة، باب قوله ﷺ: "إنما الأعمال بالنيات" ١٥١٥/٢، برقم ١٩٠٧.

[٥٤] مسلم، كتاب الأقضية، باب نقض الأحكام الباطلة، ورد محدثات الأمور، ١٣٤٤/٣، برقم ١٧١٨، ولفظ البخاري ومسلم "من أحدث في أمرنا هذا ما ليس منه فهو رد" البخاري برقم ٢٦٩٧، ومسلم برقم ١٧١٨.

واتە: هەركەسێك كارێك بكات و فەرمانی ئێمەی لەسەر نەبێت بە كردنی، ئەوە بەسەریدا دەدرێتەوەو لێی وەرناگیرێت.

بۆیە هەر موسوڵمانێك كاتێك كردەوەیەكی چاكە دەكات ئەگەر تەنها بۆ خوای پەروەردگاری بێت و لەسەر فەرمان و سوننەتی پێغەمبەر (ﷺ) بێت ئەوە كردەوەكەی وەرگیراوە (إن شآء الله)، وە هەركەسێك كاتێك كردەوەیەكی چاكە دەكات ئەگەر دڵسۆزی و إخلاصی تێدا نەبێت یان بەفەرمان و لەسەر سوننەتی پێغەمبەر (ﷺ) نەبێت، یان یەكێك لەو دوو مەرجەی تێدا نەبێت ئەوە دەكەوێتە بەر ئەو ئایەتەی خوای پەروەردگار كە دەفەرموێت: ﴿ وَقَدِمْنَآ إِلَىٰ مَا عَمِلُوا۟ مِنْ عَمَلٍ فَجَعَلْنَٰهُ هَبَآءً مَّنثُورًا ﴿٢٣﴾ ﴾ (الفرقان: ٢٣)

واتە: كاتێك تەماشای ئەو كردەوانەمان كرد كە ئەنجامیان دابوو، بەربامانداو كردمان بە تەپوو تۆزێكی پەرش و بڵاو (هیچ سوودی نییە بۆیان).

وە هەركەسێك هەردوو مەرجەكەی گیرابوونی كردەوە چاكەكانی تێدا بێت ئەوە دەكەوێتە بەر ئەو ئایەتەی كە خوای پەروەردگار دەفەرموێت: ﴿ وَمَنْ أَحْسَنُ دِينًا مِّمَّنْ أَسْلَمَ وَجْهَهُۥ لِلَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ ﴿١٢٥﴾ ﴾ (النسآء: ١٢٥) .

واتە: كێ هەیە لەو كەسە ئاینی جوانتر و ڕێكترو باشتر بێت كە ڕووی كردۆتە خوای پەروەردگار و تەواو خۆی داوەتە دەست ئەوو زۆر چاكەكاریشە، بێ گومان هیچ كەس لەو باشتر نییە.

وە هەروەها دەكەوێتە بەر فەرموودەی خوای پەروەردگار كە دەفەرموێت: ﴿ بَلَىٰ مَنْ أَسْلَمَ وَجْهَهُۥ لِلَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ فَلَهُۥٓ أَجْرُهُۥ عِندَ رَبِّهِۦ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿١١٢﴾ ﴾ (البقرة: ١١٢) .

واتە: نەخێر وانییە (پەرچدانەوەیە بۆ جولەكە و گاورەكان كە دەیان ووت: هەرگیز هیچ كەس ناچێتە بەهەشتەوە تەنها جولەكەو گاور نەبێت) بەڵكو هەركەسێك بە تەواوی و بە ڕاستی خۆی بداتە دەست خوای پەروەردگار و لە هەمان كاتدا موسوڵمان و چاكەكار بێت، ئەوە بە ڕاستی پاداشتی لای خوای پەروەردگار هەیە و نەترسیان هەیەو نەغەم و پەژارە دایان دەگرێت[٥٥].

وە ئەو فەرموودەیەی كە ئیمامی عومەر (رضي الله عنه) گێڕاوێتیەوە: ((إنما الأعمال بالنّيات)) ترازوو پێوەرێكە بۆ هەموو كردەوەكانی ناو دڵ (نهێنیەكان)، وە ئەو فەرمودەیەی كە دایكی ئیمانداران خاتوو عائیشة (رضي الله عنها) گێڕاوێتیەوە: ((مَن عَمِلَ عَمَلاً لَيسَ عَلَيهِ أَمرُنا فَهُوَ رَدّ)) ترازوو پێوەرێكە بۆ هەموو كردەوەكانی لاشە (ئاشكراكان) ، ئەم دوو فەرموودە گەورەیە هەموو دینی لە ژێردا جێ دەبێتەوە: هەموو بنچینەو بەش و نهێنی و شاراوەكان و هەموو قسەو كردەوەكان.

وە ئیمامی النّووي (ڕەحمەتی خوای لێبێت) بەڕاستی ووتەیەكی زۆر جوانی كردووە لەسەر فەرموودەكەی دایكی ئیمانداران خاتوو عائیشة (رضي الله عنها)، كە گێڕاوێتیەوە لە پێغەمبەرەوە (ﷺ) فەرمویەتی: ((مَن أَحدَثَ في أَمرِنا هذا مَا لَيسَ مِنهُ فَهُوَ رَدّ)) وە لە گێڕانەوەیەكی تردا كە فەرمویەتی: ((مَن عَمِلَ عَمَلاً لَيسَ عَلَيه أمرُنا فَهُو رَدٌّ))، شارەزایانی زمانی عەرەبی فەرموویانە: ووشەی (الرَّدُّ هنا بمعنى المَردُود) واتە: كردەوەكەی بەسەردا دەگێڕدرێتەوەو لێی وەرناگیرێ و كردەوەكەی (دڵسۆزی تێدا نەبووە بۆ خوا یان بەبێ فەرمانی پێغەمبەر (ﷺ) كردویەتی) لە شەرعدا هیچ گرنگی بۆ دانانرێت، بۆیە ئەم فەرمودە پیرۆزە بنەمایەكی زۆر گەورەیە لە بنەماكانی ئیسلام، وە یەكێكە لەو فەرمودانەی كە گشتگیری قسەكانی پێغەمبەر (ﷺ) دەردەخات، فەرمودەیەكی ڕوون و ئاشكرایە لەسەر ڕەت كردنەوەو نادروستێتی هەموو بیدعەو تازە داهێنراوێك لەدیندا، وە لە ڕیوایەتەكەی دووەمدا كە زیاتری تێدایە ئەویش ئەوەیە هەر كردەوەیەك دەكەیت ئەگەر بیدعە بێت شەرعی نییەو نادروستە، جا خۆت یەكەم كەس بیت ئەو بیدعەیەت داهێنا بێت یان هەر كەسێكی تر بێت، بۆیە جاری واهەیە كەسێك كاتێك بیدعەیەك دەكات فەرمودەكەی یەكەم دەكرێتە بەڵگە بەسەریەوە لە سەر نادروستێتی بیدعە ((مَن أَحدَثَ في أَمرِنا هذا مَا لَيسَ مِنهُ فَهُوَ رَدّ)) كەسی بیدعە چییەكە دەڵێت: خۆ من یەكەم كەس نیم ئەم كارەم داهێنا بێت، لەو كاتەدا فەرمودەكەی دووەم: ((مَن عَمِلَ عَمَلاً لَيسَ عَلَيه أمرُنا فَهُو رَدٌّ)) دەكرێتە بەڵگە

---

[٥٥] **بڕوانە**: بهجة قلوب الأبرار وقرة عيون الأخيار، للسعدي، ص ١٠.

بەسەریەوە لە سەر نادروستێتی بیدعە، بەڵکو فەرمودەیەکی ڕوون و ئاشکرایە بۆ ڕەت کردنەوەو ناشەرعێتی هەموو کارە تازە داهێنراوەکان جا ئەو کەسە خۆی یەکەم کەس بێت ئەو کارەی داهێنابێت یان پێشتر کەسانێك کردبێتیان ئەویش بیکات و بەردەوام بێت لەسەری[٥٦].

& باسی سێیەم: سەرزەنشت کردن و خراپەی بیدعە لە دیندا

یەکەم: سەرزەنشت کردن و خراپەی بیدعە لە دیندا

چەندین ئایەتی قورئانی پیرۆز و فەرمودەی پێغەمبەر (ﷺ) هاتوون سەبارەت بە سەرزەنشت کردن و خراپەی بیدعە لە دیندا، وە هاوەڵانی بەڕێزی پێغەمبەر (ﷺ) و شوێن کەوتوانیان بە چاکی ئێمەیان ئاگادار کردۆتەوە لە خراپەو ترسناکی بیدعە، لەو فەرمودانەی کە هاتوون بە شێوەیەکی کورت و پوخت:

١ ـ خوای پەروەردگار فەرمویەتی: ﴿ هُوَ ٱلَّذِيٓ أَنزَلَ عَلَيۡكَ ٱلۡكِتَٰبَ مِنۡهُ ءَايَٰتٞ مُّحۡكَمَٰتٌ هُنَّ أُمُّ ٱلۡكِتَٰبِ وَأُخَرُ مُتَشَٰبِهَٰتٞۖ فَأَمَّا ٱلَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمۡ زَيۡغٞ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَٰبَهَ مِنۡهُ ٱبۡتِغَآءَ ٱلۡفِتۡنَةِ وَٱبۡتِغَآءَ تَأۡوِيلِهِۦۗ وَمَا يَعۡلَمُ تَأۡوِيلَهُۥٓ إِلَّا ٱللَّهُۗ ﴿٧﴾ ﴾ (آل عمران: ٧) .

واتە: خوای پەروەردگار ئەو خوایەیە کە قورئانی پیرۆزی دابەزاندووە بۆسەر تۆ ئەی پێغەمبەر (ﷺ) هەندێك لە ئایەتەکانی ئەو قورئانە دامەزراوو ڕوون و ئاشکران و بناغەو بنچینەی قورئانەکەن، وە هەندێك لە ئایەتەکانی ماناو واتای جۆراو جۆر هەڵدەگرن و بە ئاسانی ماناکەی نازانرێت، جا ئەو کەسانەی کە لە دڵیاندا لاری و لادان هەیە، حەز لە حەق و ڕاستی ناکەن و بەڵکو شوێنی ئەو ئایەتانە دەکەون کە ماناو واتای جۆراو جۆرو فراوانیان هەیە بۆ ئەوەی فیتنەو ناکۆکی و دوو بەرەکی دروست بکەن یان بۆ ئەوەی لێکدانەوەی هەڵەو نادروستی بۆ هەڵبەستن، لە کاتێکدا لێکدانەوەو زانینی ماناو واتاکەی کەس نایزانێت تەنها خوای پەروەردگار نەبێت.

ئیمامی (الشاطبي) (ڕەحمەتی خوای لێبێت) چەندین ووتەی زانایانی پێشوی هێناوە کە بەڵگەن لەسەر ئەوەی ئەم ئایەتە ئەو کەسانە دەگرێتەوە کە دەمە دەمێ و موناقەشە دەکەن لە ئایەتەکانی قورئانی پیرۆز و کۆمەڵی خەواریج و شوێنکەوتوان هاو شێوەکانیان دەگرێتەوە[٥٧].

٢ ـ ﴿ وَأَنَّ هَٰذَا صِرَٰطِي مُسۡتَقِيمٗا فَٱتَّبِعُوهُۖ وَلَا تَتَّبِعُواْ ٱلسُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمۡ عَن سَبِيلِهِۦۚ ذَٰلِكُمۡ وَصَّىٰكُم بِهِۦ لَعَلَّكُمۡ تَتَّقُونَ ﴿١٥٣﴾ ﴾ (الأنعام: ١٥٣) .

واتە: ئەوەی کە باسکرا ﴿لە دوو ئایەتی پێشودا ، ١٥١–١٥٢ کە خوای پەروەردگار فەرمانی دەکات بە ئەنجامدانی چەند چاکەیەك و دوورکەوتنەوە لە چەند خراپەیەك﴾ مەنهەج و ڕێبازی حەق و ڕاستی منە، شوێنی بکەون و ئەو ڕێگا ڕاستە بکەنە مەنهەج و ڕێبازی خۆتان و لێی لامەدەن و شوێنی ڕێچکە ڕێگاو ڕێگا تازە داهێنراوەکان مەکەون، چونکە ئەگەر شوێنی ڕێچکە ڕێگاکان و ڕێگا تازە داهێنراوەکان بکەون پارچە پارچەیی و جیاوازی و ناکۆکی دەخاتە ناوتانەوە، ئا ئەوەیە و بەو شێوەیە خوای پەروەردگارتان فەرمانتان پێ دەکات تا ئێوە خواناس و پارێزگار بن.

ڕێگای ڕاست ئەو ڕێگایەیە کە پێغەمبەر (ﷺ) بانگەوازی بۆ کردووە ئەویش بریتی یە لە شوێن کەوتنی سوننەت، وە ڕێچکە ڕێگاکان و ڕێگا تازە داهێنراوەکان بریتین لە ڕێگا پارچە پارچەو جیاوازەکانی کەسانی ڕا جیاوازو ئەوانەی کە لایانداوە لە ڕێگای

---

[٥٦] بروانە: شرح النووي على صحيح مسلم، ١٤/٢٥٧، وە بروانە: المفهم لما أشكل من تلخيص كتاب مسلم، للقرطبي، ٦/١٧١.

[٥٧] بروانە: الإعتصام للشاطبي، ١/٧٠-٧٦.

ڕاست کە ئەوانیش کەسانی بیدعەچین (أَهلُ البِدَعِ)[٥٨] ، ئەم ئایەتە پیرۆزە نەهی دەکات و ڕێگری دەکات لە شوێن کەوتنی هەموو ڕێگاکانی ئەهلی بیدەع[٥٩].

٣ ـ ﴿وَعَلَى ٱللَّهِ قَصۡدُ ٱلسَّبِيلِ وَمِنۡهَا جَآئِرٞۚ وَلَوۡ شَآءَ لَهَدَىٰكُمۡ أَجۡمَعِينَ ٩﴾ (النحل: ٩) .

واتە: ڕوون کردنەوەی مەنهەج و ڕێبازی حەق و ڕاست لە لای خوای پەروەردگارە (کە بۆی ڕوون کردونەتەوە تا شوێنی بکەون) ئاگادار بن هەندێ ڕێگای چەوت و ناڕاست هەن (بۆی ڕوون کردونەتەوە تا شوێنی نەکەون) خۆ ئەگەر خوای پەروەردگار ویستی لێبوایە ئەوە هەمووتانی هیدایەت دەدا بۆ سەر ئەو ڕێگا ڕاستە، بەڵام خوای پەروەردگار سەر پشکی کردوون تا بە ویستی خۆتان شوێنی ڕێگای ڕاست بکەون و لە ڕێگای چەوت و ناڕاست دوور بکەونەوە.

﴿قَصدُ السَّبيل﴾ بریتیە لە ڕێگای ڕاست و مەنهەج و ڕێبازی حەق، وە جگە لەو ڕێگایە داهێنان و شوێن کەوتنی هەر ڕێگایەکی تر لادانە لەو ڕێگا ڕاستە، کە ئەویش ڕێگاکانی کەسانی بیدعەچی و سەرلێشێواوەکانە[٦٠].

٤ ـ ﴿إِنَّ ٱلَّذِينَ فَرَّقُواْ دِينَهُمۡ وَكَانُواْ شِيَعٗا لَّسۡتَ مِنۡهُمۡ فِي شَيۡءٍۚ إِنَّمَآ أَمۡرُهُمۡ إِلَى ٱللَّهِ ثُمَّ يُنَبِّئُهُم بِمَا كَانُواْ يَفۡعَلُونَ ١٥٩﴾ (الأنعام: ١٥٩) .

واتە: بەڕاستی ئەوانەی کە ئاینەکەیان پارچە پارچە کردوو بوونە بەش بەش تۆ ﴿ئەی پێغەمبەر (ﷺ)﴾ بەهیچ جۆرێك لەوان نیت و شوێنیان ناکەویت بەڵکو لێیان بەریت، بەڕاستی ئەوانە کارو باریان بۆلای خوای پەروەردگارە و تۆڵەی لادانیان لێدەستێنێتەوە، وە لە مەودوا خوای پەروەردگار هەواڵی هەموو ئەو کردەوانەیان پێدەدا کە ئەنجامی دەدەن.

ئەوانەی کە ئاینەکەیان پارچە پارچە کردوەو بوونەتە بەش بەش کەسانی شوێن کەوتوانی هەواو ئارەزو و بیدعەچی و سەرلێشێواوەکانن لەم ئوممەتە[٦١].

٤ ـ ﴿وَلَا تَكُونُواْ مِنَ ٱلۡمُشۡرِكِينَ ٣١ مِنَ ٱلَّذِينَ فَرَّقُواْ دِينَهُمۡ وَكَانُواْ شِيَعٗاۖ كُلُّ حِزۡبِۭ بِمَا لَدَيۡهِمۡ فَرِحُونَ ٣٢﴾ (الروم: ٣١-٣٢) .

واتە: مەبن لەو کەسانەی کە هاوەڵ بڕیاردەرن بۆ خوای پەروەردگار، ئەوانەی کە ئاینەکەیان پارچە پارچە کردبوو ببوون بەبەش بەش، هەر یەك لەو کۆمەڵ و پارچە پارچانە دڵخۆشن بەو مەنهەج و ڕێبازو بەرنامەیەی کە خۆیان دایان ڕشتووە (وا دەزانن باشترین و چاکترین ڕێگایان گرتۆتە بەر).

٥ ـ ﴿فَلۡيَحۡذَرِ ٱلَّذِينَ يُخَالِفُونَ عَنۡ أَمۡرِهِۦٓ أَن تُصِيبَهُمۡ فِتۡنَةٌ أَوۡ يُصِيبَهُمۡ عَذَابٌ أَلِيمٌ ٦٣﴾ (النور: ٦٣) .

واتە: با ئاگادار بن و بترسن ئەو کەسانەی کە سەرپێچی فەرمانی پێغەمبەر (ﷺ) دەکەن کە تووشی فیتنە ببن (کە تاوان و فیتنەی شیرکە) یان توشی سزای زۆر بە ئێش ببن ﴿ بە هۆی سەرپێچی کردنی فەرمانەکانی پێغەمبەر (ﷺ)﴾.

٦ ـ ﴿قُلۡ هُوَ ٱلۡقَادِرُ عَلَىٰٓ أَن يَبۡعَثَ عَلَيۡكُمۡ عَذَابٗا مِّن فَوۡقِكُمۡ أَوۡ مِن تَحۡتِ أَرۡجُلِكُمۡ أَوۡ يَلۡبِسَكُمۡ شِيَعٗا وَيُذِيقَ بَعۡضَكُم بَأۡسَ بَعۡضٍۗ ٦٥﴾ (الأنعام: ٦٥) .

واتە: ئەی پێغەمبەر (ﷺ) پێیان بڵێ: خوای پەروەردگار ئەو خوایەیە، بە توانایەو دەتوانێت سزای سەختتان لەسەروتانەوە بۆ بنێرێت یان لە ژێر پێتانەوە یان بتانکاتە کۆمەڵ کۆمەڵ و پارچە پارچە، وە تاڵاوی توندو تیژی هەندێکتان بکات بە گەرووی هەندێکتاندا (واتە: بەردەوام ناکۆکی و دووبەرەکیتان تێدا بێت).

٧ ـ ﴿وَلَا يَزَالُونَ مُخۡتَلِفِينَ ١١٨ إِلَّا مَن رَّحِمَ رَبُّكَۚ ١١٩﴾ (هود:١١٨-١١٩) .

واتە: بەردەوام ئەو خەڵکە جیاوازن لەناو یەکتریدا لە ئایین و بەرنامەو بۆچوندا، تەنها کەسانێك نەبێت کە خوای پەروەردگار ڕەحمی پێ کردوون، کە ناکۆك و پارچە پارچە نین[٦٢].

---

[٥٨] بڕوانە: الإعتصام للشاطبي، ٧٦/١.

[٥٩] بڕوانە: هەمان سەرچاوە، ٧٨/١.

[٦٠] بڕوانە: هەمان سەرچاوە، ٧٨/١.

[٦١] بڕوانە: الإعتصام للشاطبي، ١٧٩/١.

#دووەم: سەرزەنشت کردن و خراپەی بیدعە لە ڕوانگەی فەرموودەکانی پێغەمبەری خواوە (ﷺ)

چەندین فەرمودە لە پێغەمبەری خواوە (ﷺ) گێڕدراوەتەوە سەبارەت بە خراپەی بیدعەو ترسان و وریا بوون لێی، لەو فەرمودانە:

١ ـ دایکی ئیمانداران خاتوو عائیشة (رضي الله عنها) لە پێغەمبەرەوە (ﷺ) بۆمانی گێڕاوەتەوە، کە فەرمویەتی: ((من أحدث في أمرنا هذا ما ليس منه فهو رد))[٦٣].

واتە: هەرکەسێك شتێکی تازە دابهێنێت و زیادەیەك بکات لەم دینەدا لە کاتێکدا فەرمانی ئێمەی لەسەر نییە (وە بنچینەیەکی شەرعی نییە تا ئەو کارەی بۆ سەر بگێڕدرێتەوە) ئەوە ئەو کارەی قەبوڵ نییە و لێی وەرناگیرێت، با چەندێ نیەتیشی باش بێت و بڵێت تەنها بۆ خوای پەروەردگار ئەم کارە دەکەم.

٢ ـ وە جابری کوڕی عبد الله (ﷺ) لە پێغەمبەرەوە (ﷺ) بۆمانی گێڕاوەتەوە، کە پێغەمبەر (ﷺ) لەسەرەتای دەست پێکردنی ووتارەکانیدا دەیفەرمو: ((أما بعد: فإن خير الحديث كتاب الله، وخير الهدي هدي محمد (ﷺ)، وشر الأمور محدثاتها، وكل بدعة ضلالة))[٦٤].

واتە: پاش ئەمە: بێ گومان باشترین و چاکترین فەرمووده قورئانی پیرۆزی خوایە، وە باشترین و چاکترین ڕێبازو مەنهەج، ڕێباز و مەنهەجی پێغەمبەری خوایە (ﷺ)، وە خراپترینی کارەکان بیدعەو کارە تازە داهێنراوەکانن، وە هەموو بیدعەو کارێکی تازە داهێنراو لە دیندا گومڕایی و سەرلێشێواویە.

٣ ـ وە لە ڕیوایەتێکی تردا کە ئیمامی النَّسائي بۆمانی گێڕاوەتەوە، پێغەمبەر (ﷺ) لەسەرەتای دەست پێکردنی ووتارەکانیدا (پاش ئەوەی سوپاس و ستایشی خوای دەکرد بەو شێوەیەی کە شایستەیە بەو سوپاس و ستایشە) دەیفەرمو: ((من يهده الله فلا مضل له، ومن يضلله فلا هادي له، إن أصدق الحديث كتاب الله، وأحسن الهدي هدي محمد، وشر الأمور محدثاتها، وكل محدثة بدعةٌ، وكل بدعة ضلالة، وكل ضلالة في النار))[٦٥].

واتە: هەرکەسێك خوای پەروەردگار ڕێنمونی بکات و هیدایەتی بدات ئەوە بە هیچ شێوەیەك گومڕاو سەرلێشێواو نابێت، هەرکەسێك خوای پەروەردگار سەری لێبشێوێنێت (بە هۆی خراپەی خۆیەوە) ئەوە بە هیچ شێوەیەك ڕێنمونی کەرو هیدایەت دەری نییە، بێ گومان ڕاسترین و باشترین فەرمووده قورئانی پیرۆزی خوایە، وە باشترین و چاکترین ڕێباز مەنهەج و ڕێنمونی، ڕێباز و مەنهەج و ڕێنمونی پێغەمبەری خوایە (ﷺ)، وە خراپترینی کارەکان بیدعەو کارە تازە داهێنراوەکانن، وە هەموو بیدعەو کارێکی تازە داهێنراو لە دیندا گومڕایی و سەرلێشێواویە، وە هەموو گومڕایی و سەرلێشێواویەك لە ئاگری دۆزەخدایە.

٤ ـ وە أبوهريرة (ﷺ) لە پێغەمبەری خواوە (ﷺ) بۆمانی گێڕاوەتەوە، کە فەرمویەتی: ((مَن دَعا إلى هُدى كانَ لَهُ مِنَ الأجرِ مِثلُ أجورِ مَن تَبِعَهُ، لا يَنقُصُ ذلكَ مِن أجورِهِم شَيئاً، وَمَن دَعا إلى ضَلالةٍ كانَ عَلَيهِ مِنَ الإثمِ مِثل آثامِ مَن تَبِعَهُ، لا يَنقُصُ ذلكَ مِن آثامِهِم شَيئاً))[٦٦].

واتە: هەرکەسێك دەعوەو بانگەواز بکات بۆ ڕێگای ڕاست و ڕێنمونی چاك و جوان، ئەوە خێرو چاکەی بۆ هەیە بە وێنەی خێرو پاداشتی ئەو کەسانەی کە شوێنی دەکەون، بێ ئەوەی هیچ لە خێرو پاداشتی ئەو کەسانەی کە شوێنی دەکەون کەم

---

[٦٢] بڕوانە: الاعتصام للشاطبي، ١/٧٠-٩١.

[٦٣] متفق عليه: البخاري، برقم ٢٦٩٧، ومسلم برقم ١٧١٨.

[٦٤] مسلم، كتاب الجمعة، باب تخفيف الصلاة والخطبة، ٢/٥٩٢، برقم ٨٦٧.

[٦٥] أصله في صحيح مسلم في الحديث السابق ، وأخرجه النسائي بلفظه ، في كتاب صلاة العيدين، باب كيف الخطبة، ٣/١٨٨، برقم ١٥٧٨.

[٦٦] رواه مسلم ، كتاب العلم، باب من سن سنة حسنة أو سيئة، ومن دعا إلى هدى أو ضلالة، ٤/٢٠٦٠، برقم ٢٦٧٤.

ببێتەوە، وە هەرکەسێك دەعوەو بانگەواز بكات بۆ ڕێگای خراپەو تاوانكاری و سەرلێشێواوی ئەوە خراپەو تاوانی بۆ دەنوسرێت بە وێنەی خراپەو تاوانی ئەو كەسانەی كە شوێنی دەكەون، بێ ئەوەی هیچ لە خراپەو تاوانی ئەو كەسانەی كە شوێنی دەكەون كەم ببێتەوە.

دەی كەسی بیدعەچی كاتێك بیدعە دەكات و خەڵكیش فێری بیدعە دەكات با ئاگادار بێت و باش بزانێت كە هەر بیدعەیەك خەڵكی لێوەی فێر دەبن و دەیكەن هەموو تاوانەكەی بۆ دەنوسرێت بێ ئەوەی هیچ لە خراپە و تاوانی ئەو كەسانەی كە شوێنی دەكەون كەم بكات.

٥ ـ جَريري **كوڕی** عَبد الله (رضي الله عنه) **دەفەرموێت: پێغەمبەری خوا** (صلى الله عليه وسلم) **فەرمویەتی:** ((مَن سَنَّ في الإسلامِ سَنَةً حَسَنَةً فَلَهُ أجرُها وَأَجرُ مَن عَمِلَ بِها بَعدَهُ، مِن غَيرِ أَن يَنقُصَ مِن أُجُورِهِم شَيءُ، وَمَن سَنَّ في الإسلامِ سَنَةً سَيِّئَةً كانَ عَلَيهِ وِزرُها وَوِزرُ مَن عَمِلَ بِهـا مِـن بَعدِهِ مِن غَيرِ أن يَنقُصَ مِن أوزارِهِم شِيءٌ))[٦٧].

واتە: هەرکەسێك ڕێگایەكی چاك و جوان دابنێت لەئیسلامدا یان زیندووی بكاتەوە (لە كاتێكدا ئەو ڕێگا باشە بنچینەیەكی شەرعی هەبێت لە دیندا نەك كەسێك بێت و بە بۆچونی خۆی كارێك بەباش بزانێت و موسڵمانانی بۆ هان بدات، چونكە هیچ ڕێگەو كارێك بە بیرو بۆ چونی مرۆڤەكان بەباش نازانرێت مەگەر شەرع بە باشی زانیبێت، وە ئەم فەرمودەیە بە هیچ شێوەیەك نابێتە بەڵگە لە سەر دروستێتی كردنی بیدعە بەڵكو هەموو بیدعەو تازە داهێنراوێك لە دیندا ڕەت دەكاتەوە) ئەوە خێرو پاداشتی تەواوی ئەو چاكەیەی بۆ دەنوسرێت، وە خێرو پاداشتی هەموو ئەو كەسانەی بۆ دەنوسرێت كە لە سەر ئەو ڕێگا ڕاست و چاكەن، بێ ئەوەی هیچ لە خێرو پاداشت و چاكەكانی ئەو كەسانەی كە شوێنی دەكەون كەم ببێتەوە، وە هەرکەسێك ڕێگایەكی خراپ و تاوانكاری لە ئیسلامدا دابنێت ئەوە تاوانی ئەو كارەی بۆ دەنوسرێت، وە تاوان و خراپەكاری ئەو كەسانەی شوێنی دەكەون و كار بەو خراپەیە دەكەن لە پاش خۆی، بێ ئەوەی هیچ لە خراپەو تاوانەكانی ئەو كەسانەی كە شوێنی دەكەون كەم ببێتەوە.

٦ ـ عرباضي **كوڕی** سارية (رضي الله عنه) **دەفەرموێت:** ((وَعَظَنَا رسولُ اللهِ (صلى الله عليه وسلم) مَوعظةً بَليغَةً وَجلَتْ مِنْهَا القُلُوبُ، وَذَرَفَتْ مِنْهَا العُيُونُ، فَقُلْنَا :يَا رسولَ اللهِ، كَأَنَّهَا مَوْعِظَةُ مُودِّعٍ فَأوْصِنَا، قَالَ: أُوصِيكُمْ بتَقْوَى اللهِ، وَالسَّمْعِ وَالطَّاعَةِ وَإنْ تَأمَّر عَلَيْكُمْ عَبْدٌ حَبَشِيٌّ، وَإِنَّهُ مَنْ يَعِشْ مِنْكُمْ فَسَيَرَى إختِلافاً كَثيراً، فَعَلَيْكُمْ بسُنَّتِي وسُنَّةِ الخُلَفاءِ الرَّاشِدِينَ المَهْدِيِّينَ عَضُّوا عَلَيْهَا بالنَّواجذِ، وَإِيَّاكُمْ وَمُحْدَثَاتِ الأُمُورِ؛ فإنَّ كلَّ بدعة ضلالة))[٦٨].

واتە: پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) ئامۆژگاری كردین، ئامۆژگاریەك بوو دڵەكان پێی دەهاتنە لەرزە، وە چاوەكان فرمێسكی پێدا دەهاتە خوارەوە، ووتمان: ئەی پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) پێ دەچێت ئەمە كۆتا ئامۆژگاری و ئامۆژگاری ماڵ ئاوایی بێت؟ ئامۆژگاری خێرمان بكە، پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) فەرموی: ئامۆژگاریتان دەكەم بەوەی كە تەقوای خوای پەروەردگار بكەن و لێی بترسن، وە گوێ گرو گوێڕایەڵ بن بۆ ئەمیرو كاربەدەستانتان (لە موسڵمانان) ئەگەر بەندەیەكیش بكرێتە گەورەو كاربەدەستتان (هیچ كاتێك كۆیلە نا كرێتە ئەمیرو گەورەو كار بەدەستی موسڵمانان، بەڵام مەبەستی پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) نمونە هێنانەوەیە بۆ زیاتر گوێڕایەڵ بوون بۆ ئەمیرو گەورەو كار بەدەستی موسڵمانان)، چونكە ئەی هاوەڵانم هەر یەكێك لە ئێوە تەمەنی لە من درێژ تر بێت و دوای من بژێت ئەوە ناكۆكی و دووبەرەكیەكی یەكجار زۆر دەبینێت (لەناو موسڵماناندا)، بۆیە هەركاتێك ئەو ناكۆكی و دووبەرەكیەتان بینی دەست بگرن بە سوننەتەكانی من و مەنهەج و ڕێبازی خەلیفە ڕێپیشاندەرو هیدایەت دراوەكانم، سوور بن

---

[٦٧] رواه مسلم، كتاب الزكاة، باب الحث على الصدقة ولو بشق تمرة، ٢/٧٠٥، برقم ١٠١٧.

[٦٨] رواه أبو داود، كتاب السنة، باب في لزوم السنة، ٤/٢٠١، برقم ٤٧٠٧، والترمذي، كتاب العلم، باب ما جاء في الأخذ بالسنة واجتناب البدع، ٥/٤٤ برقم ٢٦٧٦،وقال: هذا حديث حسن صحيح، وابن ماجه في المقدمة، باب اتباع سنة الخلفاء الراشدين المهديين، ١/١٥-١٦، برقم ٤٢، ٤٣، ٤٤، وأحمد ٤/٤٦-٤٧، وصححه العلاّمة الألباني في صحيح سنن ماجه، ٤/٢٠٠ برقم ٤٦٠٧.

لەسەر دەست گرتن پێیانەوە وەکو چۆن بە کاکیلەکانتان شتێك دەگرن بە توندی، وە ئامۆژگاریتان دەکەم و دەتان ترسێنم لە هەموو بیدعەو کارە تازە داهێنراوەکان لە دیندا، چونکە هەموو بیدعەو تازە داهێنراوێك لەیندا گومڕایی و سەرلێشێواوییە.

٧ ـ حذيفة (رضي الله عنه) دەفەرموێت: ((كَانَ النَّاسُ يَسْأَلُونَ رَسُولَ اللَّهِ (ﷺ) عَنِ الْخَيْرِ، وَكُنْتُ أَسْأَلُهُ عَنِ الشَّرِّ مَخَافَةَ أَنْ يُدْرِكَنِى، فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّا كُنَّا فِى جَاهِلِيَّةٍ وَشَرٍّ، فَجَاءَنَا اللَّهُ بِهَذَا الْخَيْرِ، فَهَلْ بَعْدَ هَذَا الْخَيْرِ مِنْ شَرٍّ قَالَ « نَعَمْ » قُلْتُ وَهَلْ بَعْدَ ذَلِكَ الشَّرِّ مِنْ خَيْرٍ قَالَ «نَعَمْ، وَفِيهِ دَخَنٌ » قُلْتُ وَمَا دَخَنُهُ قَالَ « قَوْمٌ يَهْدُونَ بِغَيْرِ هَدْيِى تَعْرِفُ مِنْهُمْ وَتُنْكِرُ» قُلْتُ فَهَلْ بَعْدَ ذَلِكَ الْخَيْرِ مِنْ شَرٍّ قَالَ «نَعَمْ دُعَاةٌ إِلَى أَبْوَابِ جَهَنَّمَ، مَنْ أَجَابَهُمْ إِلَيْهَا قَذَفُوهُ فِيهَا» قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ صِفْهُمْ لَنَا فَقَالَ «هُمْ مِنْ جِلْدَتِنَا، وَيَتَكَلَّمُونَ بِأَلْسِنَتِنَا» قُلْتُ فَمَا تَأْمُرُنِى إِنْ أَدْرَكَنِى ذَلِكَ قَالَ «تَلْزَمُ جَمَاعَةَ الْمُسْلِمِينَ وَإِمَامَهُمْ». قُلْتُ فَإِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُمْ جَمَاعَةٌ وَلاَ إِمَامٌ قَالَ «فَاعْتَزِلْ تِلْكَ الْفِرَقَ كُلَّهَا، وَلَوْ أَنْ تَعَضَّ بِأَصْلِ شَجَرَةٍ حَتَّى يُدْرِكَكَ الْمَوْتُ وَأَنْتَ عَلَى ذَلِكَ))[٦٩].

واتە: خەڵکی پرسیاریان لە پێغەمبەر (ﷺ) دەکرد دەربارەی خێر (کام کارە خێرە) بەڵام من پرسیارم لێی دەکرد ئایا کام کارە خراپە و شەڕە لە ترسی ئەوەی کە توشم نەبێت؟

بۆیە ووتم: ئەی پێغەمبەر (ﷺ) ئێمە کاتی خۆی (پێش ئیسلامەتیمان) لە نەفامی و خراپەکاریدا بووین، ئەنجا خوای پەروەردگار ئەم خێرەی بۆ هێناین (واتە ئیسلام)، ئایا دوای خێرە خراپەکاری دێتەوە؟

فەرموی: بەڵێ، ووتم: ئەی پێغەمبەر (ﷺ) ئایا دوای ئەو خراپەیە جارێکی تر خێر دەگەڕێتەوە؟

فەرمووی: بەڵێ، بەڵام پاك و خاوێن نابێت بەڵکو لێڵی و ئاڵۆزی تێدایە و دڵەکان ناکۆکن و ڕق و کینەیان تێدایە.

ووتم: ئەی پێغەمبەر (ﷺ) لێڵی و ئاڵۆزیەکەی چۆنەو لە چیدایە؟

فەرمووی: کەسانێك مەنهەج و ڕێبازێك دەگرنە بەر کە دوورە لە سوننەتی من، وە خەڵکی بانگ دەکەن و ڕێنمونیان دەکەن بە ڕێگەیەك کە ڕێگا و مەنهەج و ڕێبازی من نییە.

ووتم: ئەی پێغەمبەر (ﷺ) ئایا دوای ئەم ئیسلام و خیرە شەڕو خراپە هەیە؟

فەرمووی: بەڵێ، کۆمەڵە بانگەواز کارێك خەڵکی بانگ دەکەن بۆ گومڕایی و سەرلێشێواوی، وە ڕێگریان لێ دەکەن و لە خێرەوە بۆ خراپەو لە سوننەتەوە بۆ بیدعەیان دەبەن، وەستاون لەسەر لێواری دۆزەخ هەرکەسێك وەڵامیان بداتەوە و شوێنیان بکەوێت بەرەو ناو ئاگری دۆزەخی دەبەن (واتە: کەسانێك بە ناو دینەوە بانگەواز دەکەن بۆ کردنی کۆمەڵە کارێك کە هەرکەسێك ئەو کارانە بکات شایستەی چونە ناو ئاگری دۆزەخ دەبێت، وە ئەو کەسانەی کە بانگەواز دەکەن (بە ناوی دینداریییەوە) بۆ کردنی ئەو کارانە وەکو کەسانێك وان کە لەسەر لێواری دۆزەخ وەستا بن، هەرکەسێك وەڵامیان بداتەوە بەرەو دۆزەخ ڕایدەکێشن).

ووتم: ئەی پێغەمبەری خوا (ﷺ) وەسفیان بکە و باسیان بکە بۆمان.

فەرمووی: بەڵێ: کەسانێك لە ڕەگەزو میللەتی خۆمانن و بە زمانی ئێمەش قسە دەکەن (موسڵمانن بانگەواز بۆ دینداری دەکەن).

حذيفة (رضي الله عنه) دەفەرموێت: ووتم ئەی پێغەمبەر (ﷺ) فەرمانم بە چی پێ دەکەیت ئەگەر تووشی ئەوانە بووم؟

فەرموی: دەست بگرە بە کۆمەڵی موسڵمانان و ئیمام و پێشەواکەیانەوە (واتە: گوێڕایەڵی پێشەوای موسڵمانان بکەو لە گەڵ کۆمەڵی موسڵماناندابە).

ووتم: ئەی پێغەمبەر (ﷺ) ئەگەر لەو کاتەدا نە پێشەواو نە کۆمەڵی موسڵمانان هەبوو چی بکەم؟ (یەك پێشەواو یەك کۆمەڵی ڕاستەقینەی لەسەر حەق نەبوو) فەرموی: خۆت بەدوور بگرە لەو هەموو پارچە پارچەیی و دووبەرەکییە، ئەگەر قەپت

---

[٦٩] متفق عليه: البخاري، كتاب الفتن، باب كيف الأمر إذا لم تكن جماعة، ١١٩/٨، برقم ٧٠٨٤، ومسلم، كتاب الإمارة، باب وجوب ملازمة جماعة المسلمين عند ظهور الفتن وفي كل حال، وتحريم الخروج على الطاعة، ومفارقة الجماعة، ١٤٧٥/٣، برقم ١٨٤٧.

کردووه به ڕەگی درەختێکدا هەتا دەمریت بەو حاڵەوە، وە بەو شێوەیە بمێنیتەوە، واتە: ئەوە باشترە وەك لەگەڵ ئەو هەموو پارچە پارچەیی و دووبەرەکییەدا بیت، یان لەگەڵ یەکێکیاندا بیت.

٨ ـ وە لە فەرمودەیەکدا کە زَيدي کوڕی أَرقَم (ﷺ) لە پێغەمبەری خواوە (ﷺ) بۆمان دەگێڕێتەوە، کە فەرمویەتی: ((أَمَّا بَعْدُ: أَلاَ أَيُّهَا النَّاسُ فَإِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ يُوشِكُ أَنْ يَأْتِيَ رَسُولُ رَبِّي فَأُجِيبَ وَأَنَا تَارِكٌ فِيكُمْ ثَقَلَيْنِ أَوَّلُهُمَا كِتَابُ اللَّهِ فِيهِ الْهُدَى وَالنُّورُ [هُوَ حَبلُ اللهِ المَتين مَنِ اتَّبَعَهُ كانَ عَلى الهُدى، وَمَن تَرَكَهُ كانَ عَلى الضَّلالَةِ] فَخُذُوا بِكِتَابِ اللَّهِ وَاسْتَمْسِكُوا بِهِ» فَحَثَّ عَلَى كِتَابِ اللَّهِ وَرَغَّبَ فِيهِ))[٧٠].

واتە: پاش ئەمە، ئاگاداربن ئەی خەڵکینە (موسڵمانان) منیش مرۆڤێکم وەکو ئێوە پێدەچێت ڕۆژێك نێردراوی خوای پەروەردگار بێت و (فریشتەی گیان کێشان) منیش وەڵامی بدەمەوە (بمرم) بەڵام پاش مردنی خۆم دوو شتتان بۆ جێدەهێڵم ئەگەر دەستیان پێوە بگرن هەرگیز گومڕاو سەرلێشێواو نابن: کیتابی خوای پەروەردگار کە قورئانی پیرۆزە، ئەو قورئانەی کە ڕێنمونی و ڕوناکی تێدایە، پەتی بە هێزی خوای پەروەردگارە کە ئەگەر هەر کەسێك شوێنی بکەوێت ئەوە بێگومان لەسەر هیدایەت و ڕێنمونییە، وە هەر کەسێك وازی لێبێنێت و پشت گوێی بخات ئەوە بەڕاستی لە گومڕایی و سەرلێشێواویدایە، ئاگادارتان دەکەمەوە کە دەست بگرن بە قورئانی پیرۆزی خوای پەروەردگارەوە، وە پەیوەست بن پێیەوە، پێغەمبەر (ﷺ) هانی موسڵمانانی دەدا تا دەست بگرن بە قورئانی پیرۆزەوە.

٩ ـ وە أبو هريرة (ﷺ) دەفەرموێت: پێغەمبەر (ﷺ) فەرمویەتی: ((يَكُونُ فِي آخِرِ الزَّمَانِ دَجَّالُونَ كَذَّابُونَ يَأْتُونَكُمْ مِنَ الأَحَادِيثِ بِمَا لَمْ تَسْمَعُوا أَنْتُمْ وَلاَ آبَاؤُكُمْ فَإِيَّاكُمْ وَإِيَّاهُمْ لاَ يُضِلُّونَكُمْ وَلاَ يَفْتِنُونَكُمْ))[٧١].

واتە: لە کۆتایی دونیادا کەسانیکی زۆر درۆزن و تەڵەکەباز پەیدا دەبن، فەرموودەی واتان بۆ دەگێڕنەوە کە نە ئێوە و نە باوو باپیرانیشتان گوێتان لە شتی وا نەبووە، بۆیە ئاگادارتان دەکەمەوە نە لە گەڵیاندا بن و نە نزیکیان بکەونەوە، بۆ ئەوەی تووشی فیتنەو گومڕایی و سەرلێشێواویتان نەکەن.

سێ یەم: لە وتەکانی هاوەڵانی بەڕێزی پێغەمبەر (ﷺ) سەبارەت بە بیدعە

١ ـ ئیمامی أَبوبَكر (ﷺ) فەرمویەتی: (ئەی خەڵکینە وریابن من تەنها شوێن کەوتووی پێغەمبەرم (ﷺ) بیدعەچی نیم و شتی تازە دانا هێنم لەم دینەدا، بۆیە هەر کارێکم کرد ئەگەر ڕاست و دروست بوو ئێوەش یارمەنی دەرم بن، وە هەر کارێکم کرد لامداو هەڵەبوو ئێوە ڕاستم بکەنەوە)[٧٢].

٢ ـ ئیمامی عُمَر (ﷺ) فەرمویەتی: (ئاگادارتان دەکەمەوەو دەتان ترسێنم لە هەڵس و کەوت کردن لە گەڵ کەسانی شوێن کەوتووی هەواو ئارەزوی خۆیان، چونکە ئەو کەسانە دوژمنی سوننەتی پێغەمبەرن(ﷺ)، ئەوانە بە بۆچونی خۆیان قسە دەکەن (لە دیندا) بۆیە کەسانێکی سەرلێشێواون و سەر لە خەڵکیش دەشێوێنن و گومڕایان دەکەن)[٧٣].

---

[٧٠] رواه مسلم، كتاب فضائل الصحابة، باب فضائل علي بن أبي طالب ﷺ، ١٨٧٣/٤، برقم ٢٤٠٨.

[٧١] رواه مسلم، في المقدمة، باب النهي عن الرواية عن الضعفاء والاحتياط في تحملها، ١٢/١، برقم ٦، ٧، وابن وضاح في ما جاء في البدع، ص ٦٧، برقم ٦٥.

[٧٢] **بڕوانە**: الطبقات الكبرى، ١٣٦/٣.

[٧٣] أخرجه اللالكائي، في شرح أصول اعتقاد أهل السنة والجماعة، ١٣٩/١، برقم ٢٠١، والدارمي في سننه، ٤٧/١، برقم ١٢١، وابن عبد البر في جامع بيان العلم وفضله، ١٠٤١/٢، برقم ٢٠٠١، ورقم ٢٠٠٣، ورقم ٢٠٠٥.

٣ ـ عبدالله كوڕی مسعود (رضي الله عنه) دەفەرموێت: (شوێن كەوتووی قورئانی پیرۆز و سوننەتی پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) بن، شتی تازە دامەهێنن لەم دینەدا و بیدعەچی مەبن، چونكە قورئانی پیرۆز و سوننەتی پێغەمبەرتان (صلى الله عليه وسلم) بەسە تا شوێنی بكەون، وە هەموو بیدعەو تازە داهێنراوێك لەم دینەدا گومڕایی و سەرلێشێواوییە)[٧٤].

چوارەم: لە ووتەكانی تابعیە بەڕێزەكان و شوێن كەوتوانیان سەبارەت بە بیدعە

١ ـ عومەری كوڕی عەبدولعەزیز (ڕەحمەتی خوای لێبێت) جارێكیان كیتابێكی نووسی بۆ پیاوێك تیایدا ووتبوی: (أما بعد، أوصيك بتقوى الله، والاقتصاد في أمره، واتباع سنة نبيه صلى الله عليه وسلم، وترك ما أحدث المحدثون بعد ما جرت به سنته)[٧٥].

واتە: ئامۆژگاریت دەكەم بە تەقوای خوای پەروەردگار (بیپەرستیت و لێی بترسیت)، وە ئامۆژگاریت دەكەم بە جێبەجێ كردنی فەرمانەكانی خوای پەروەردگار بە شێوەیەكی مام ناوەند كە نەزۆر زیادە ڕەوی تێدا بكەیت و نە كەم تەرخەم بیت تێیدا، وە ئامۆژگاریت دەكەم بە بە جێبەجێ كردن و شوێن كەوتنی سوننەتی پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم)، وە ئامۆژگاریت دەكەم بە دوور كەوتنەوەو واز هێنان لەو ووتەو كارانەی كە كەسانی بیدعەچی دایان هێناوە پاش ئەوەی سوننەتی پێغەمبەر (رضي الله عنه) وابووە و بەو شێوەیە بڕیاری لەسەرداوە.

٢ ـ ئیمامی حەسەنی بەصری (ڕەحمەتی خوای لێبێت) دەفەرموێت: (لا يصح القول إلا بعمل، ولا يصح قول وعمل إلا بنية، ولا يصح قول وعمل ونية إلا بالسنة)[٧٦].

واتە: هیچ ووتەیەك ڕاست و تەواو نییە بە كار پێكردنی نەبێت، وە هیچ ووتەو كردەوەیەك ڕاست و تەواو نییە بەبێ نیەتی باش، وە هیچ ووتەو كردەوەو نیەتێك ڕاست و تەواو نییە بەبێ شوێن كەوتنی سوننەتی پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم).

بۆیە هیچ ووتەو كردەوەو نییەتێك وەرگیراو نییە لای خوای پەروەردگار ئەگەر پێچەوانەی مەنهەج و ڕێباز و سوننەتی پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) بێت.

٣ ـ ئیمامی شافیعی (ڕەحمەتی خوای لێبێت) دەفەرموێت: (حُكمِي في أصحاب الكلام أن يضربوا بالجريد، ويحملوا على الإبل ويطاف بهم في العشائر والقبائل، ويقال: هذا جزاء من ترك الكتاب والسنة وأخذ في الكلام)[٧٧].

واتە: قسەو حوكمی من ئەوەیە كە بە پەلكی دار خورما لەو كەسانە بدرێت كە شوێن (عِلـمُ الكَـلام) كەوتوون (وازیان لە قورئانی پیرۆز و سوننەت هێناوە)، وە سواری وشتر بكرێن و بەناو عەشیرەت و هۆزەكاندا بگێڕدرێن و بووترێت: ئەمە سزای ئەو كەسانەیە كە پشت لە قورئانی پیرۆز و سوننەت دەكەن و شوێنی (عِلمُ الكَلام) دەكەون.

٤ ـ ئیمامی مالك (ڕەحمەتی خوای لێبێت) دەفەرموێت: (من ابتدع في الإسلام بدعة يراها حسنة فقد زعم أن محمداً صلى الله عليه وسلم خان الرسالة، لأن الله يقول: ﴿ٱلۡيَوۡمَ أَكۡمَلۡتُ لَكُمۡ دِينَكُمۡ ۝٣﴾ (المائدة)، فما لم يكن يومئذ ديناً، فلا يكون اليوم ديناً)[٧٨].

واتە: هەر كەسێك بیدعەو زیادەیەك لە ئیسلامدا دابهێنێت و گومانی وابێت كارێكی باشە و بیدعەیەكی حەسەنەیە ئەوە ئەو كەسە گومانی وایە كە پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) خیانەتی كردووە لە گەیاندنی ئەم دینە، چونكە خوای پەروەردگار دەفەرمووێت: ئەمڕۆ

---

[٧٤] أخرجه ابن وضاح في ما جاء في البدع، ص٤٣، برقم ١٤، ١٢، والطبراني في المعجم الكبير، ١٥٤/٩، برقم ٨٧٧٠، وقال الهيثمي في مجمع الزوائد: ١٨١/١: "ورجاله رجال الصحيح"، وأخرجه اللالكائي في شرح أصول اعتقاد أهل السنة والجماعة، ٩٦/١، برقم ١٠٢، وانظر: آثارًا أخرى عن عبد الله بن مسعود (τ) في ما جاء في البدع لابن وضاح ص ٤٥، ومجمع الزوائد، ١٨١/١.

[٧٥] سنن أبي داود، كتاب السنة، باب لزوم السنة، ٢٠٣/٤، برقم ٤٦١٢، وانظر: صحيح سنن أبي داود، للألباني، ٨٧٣/٣.

[٧٦] أخرجه اللالكائي، في شرح أصول اعتقاد أهل السنة والجماعة، ٦٣/١، برقم ١٨.

[٧٧] أخرجه أبو نعيم في الحلية، ١١٦/٩.

[٧٨] **بڕوانە**: الإعتصام، للإمام الشاطبي، ٦٥/١.

دینم بۆ تەواوو کامل کردوون (بە هیچ شێوەیەك نابێت لێی زیاد بکرێت هەر وەك چۆن نابێت لێی کەم بکرێت) بۆیە هەر ووتەو کارێك لەو ڕۆژەدا دین نەبووبێت ئەوە بە هیچ شێوەیەك ئەمڕۆ نابێت بە دین.

٥ ـ **ئیمامی** أحمد (ڕەحمەتی خوای لێبێت) **دەفەرموویت:** (أصول السنة عندنا التمسك بما كان عليه أصحاب رسول الله ﷺ، والإقتداء وترك البدع، وكل بدعة ضلالة، وترك الخصومات، والجلوس مع أصحاب الأهواء، وترك المراء والجدال والخصومات في الدين)[٧٩].

واتە: بنچینەکانی سوننەت لای ئێمە بریتیە لە: دەست گرتن بەو ووتەو کارانەی کە هاوەڵانی پێغەمبەر (ﷺ) لەسەری بوونە، وە شوێن کەوتنیان و واز هێنان لە بیدعە، چونکە هەموو بیدعەیەك سەرلێشێواویە، وە واز هێنان لە دوو بەرەکی ناکۆکی، وە دوور کەوتنەوە و دانەنیشتن لە گەڵ کەسانی شوێن کەوتووی هەواو ئارەزو و بیدعەچی، وە دوور کەوتنەوە لە موناقەشەو دەمە دەمێ کردن و دوو بەرەکی و ناکۆکی لە دیندا.

#پێنجەم: بیدعە سەرزەنشت کراوە لە چەند ڕوویەکەوە:

١ ـ ئەوەی زانراوە و سەلمێنراوە بە تاقی کردنەوە ئەوەیە: عەقڵ ناتوانێت هەموو خێرو چاکەو بەرژەوەندییەکانی خۆی دیاری بکات بە بێ شوێن کەوتنی قورئانی پیرۆز و سوننەتی پێغەمبەر (ﷺ)، بۆیە بیدعە پێچەوانەی شوێن کەوتنی قورئان و سوننەتە.

٢ ـ شەریعەتی ئیسلام کامل و تەواوە لە هەموو ڕوویەکەوە، بۆیە بە هیچ شێوەیەك نە زیادەو (بیدعە) نە کەم و کوڕی وەرناگرێت.

٣ ـ کەسی بیدعەچی شوێن کەوتووی هەواو ئارەزووی خۆیەتی، دژایەتی شەرع دەکات و لە شەرع لایداوە.

٤ ـ بیدعەچی شوێنی هەواو ئارەزوی خۆی کەوتووە، بۆ؟ لەبەر ئەوەی عەقڵ هەرکاتێك شوێنی شەرع نەکەوێت ئەوە بێگومان شوێنی هەواو ئارەزوو کەوتووە.

٥ ـ بیدعەچی خۆی خستۆتە ئاستی شەرع دانەر کە خوای پەروەردگار و پێغەمبەرە (ﷺ)، لەبەر ئەوەی خوای پەروەردگار و پێغەمبەر (ﷺ) شەرعیان داناوەو فەرمانیان بە مرۆڤ و جنۆکەکان کردووە تا لەسەری بڕۆن لێی لانەدەن، بەڵام کەسی بیدعەچی فەرمان دەکات بە خەڵکی بە پیچەوانەی فەرمانی خواو پێغەمبەر (ﷺ).

باسی چوارەم: هۆکارەکانی بیدعە کردن

چەندین هۆکار هەیە کە سەر دەکێشێت بۆ بیدعە کردن، لەو هۆکارانەی کە دەبێتە مایەی ئەنجامدانی بیدعە ئەمانەن:[١]

١ ـ **نەزانی و نە شارەزایی،** بەڕاستی دەردێکی زۆر کوشندەو ترسناکە، خوای پەروەردگار دەفەرموێت: ﴿ وَلَا تَقْفُ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِۦ عِلْمٌۚ إِنَّ ٱلسَّمْعَ وَٱلْبَصَرَ وَٱلْفُؤَادَ كُلُّ أُوْلَٰٓئِكَ كَانَ عَنْهُ مَسْـُٔولًا ﴿٣٦﴾ ﴾ (الإسراء: ٣٦) .

واتە: ئەی ئینسان قسە لە شتێك مەکەو شوێنی شتێك مەکەوە کە عیلم و زانیاریت دەربارەی نییە، چونکە بەڕاستی ئەندامەکانی بیستن و بینین و تێگەیشتن (دڵ) هەموویان بەر پرسیارن بەرامبەر ئەو ووتەو کردەوانەی کە بەبێ زانست و زانیاری دەوترێت یان دەکرێت.

وە هەروەها خوای پەروەردگار دەفەرموێت: ﴿ قُلْ إِنَّمَا حَرَّمَ رَبِّيَ ٱلْفَوَٰحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ وَٱلْإِثْمَ وَٱلْبَغْيَ بِغَيْرِ ٱلْحَقِّ وَأَن تُشْرِكُواْ بِٱللَّهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهِۦ سُلْطَٰنًا وَأَن تَقُولُواْ عَلَى ٱللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٣٣﴾ ﴾ (الأعراف: ٣٣) .

---

[٧٩] **بڕوانە:** شرح أصول اعتقاد أهل السنة والجماعة، للالكائي، ١/١٧٦.

[١] بۆ شارەزابوون لە زۆربەی ئەم هۆکارانە، **بڕوانە:** الاعتصام للشاطبي، ١/٢٨٧–٣٦٥.

واتە: ئەی پێغەمبەر(ﷺ) پێیان بڵێ: بەڕاستی پەروەردگاری من هەرچی گوناهو خراپەکاریەکی نهێنی و ئاشکرا هەیە حەرامی کردووە، وە هەموو گوناهو دەست درێژییەکی بە ناحەقی حەرام کردووە، وە حەرامی کردووە لەسەرتان کە شتێك بکەن بە هاوەڵ و شەریکی خوای پەروەردگار لە کاتێکدا خوای پەروەردگار هیچ دەسەڵاتی پێنەداوەو هیچ بەڵگەیەکیشی دانەبەزاندووە لە سەر دروستێتی ئەو تاوانە گەورەیە، وە هەروەها خوای پەروەردگار حەرامی کردووە لەسەرتان کە لە خۆتانەوە بەناوی خواوە دوور لە هەموو زانیاری و زانستێك قسە بکەن و شت بڵێن.

عبداللەی کوڕی عَمرو کوڕی العاص دەفەرموێت: گوێم لە پێغەمبەری خوا بوو (ﷺ) دەیفەرموو: ((إِنَّ اللَّهَ لاَ يَنْتَزِعُ الْعِلْمَ مِنَ النَّاسِ انْتِزَاعًا وَلَكِنْ يَقْبِضُ الْعُلَمَاءَ فَيَرْفَعُ الْعِلْمَ مَعَهُمْ وَيُبْقِي فِي النَّاسِ رُءُوسًا جُهَّالاً يُفْتُونَهُمْ بِغَيْرِ عِلْمٍ فَيَضِلُّونَ وَيُضِلُّونَ))[٨٠].

واتە: خوای پەروەردگار عیلم و زانیاری بە یەك جاری لە نێوان موسڵماناندا هەڵناگرێتەوە، بەڵام بە مردنی زانایان عیلم و زانیاری لە ناو موسڵماناندا بەرز دەکاتەوە، بە مردنیان زانیاری لە گەڵیاندا دەڕوات و نامێنێت، بۆیە لە ناو موسڵماناندا کەسانێکی زۆر نەزان و نەفام دەمێننەوە، فەتوا بۆ موسڵمانان دەدەن بەبێ عیلم و زانیاری، بۆیە خۆیان سەرلێشێواون و سەریش لە موسڵمانان دەشێوێنن (گومڕان و خەڵکیش گومڕا دەکەن).

٢ ـ **شوێن کەوتنی هەواو ئارەزوو:** یەکێك لەو هۆکارە ترسناکانەی کە موسڵمان بە هۆیەوە تووشی بیدعە دەبێت بریتیە لە شوێن کەوتنی هەواو ئارەزوو، خوای پەروەردگار دەفەرموێت: ﴿ يَٰدَاوُۥدُ إِنَّا جَعَلْنَٰكَ خَلِيفَةً فِى ٱلْأَرْضِ فَٱحْكُم بَيْنَ ٱلنَّاسِ بِٱلْحَقِّ وَلَا تَتَّبِعِ ٱلْهَوَىٰ فَيُضِلَّكَ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ ۚ إِنَّ ٱلَّذِينَ يَضِلُّونَ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌۢ بِمَا نَسُوا۟ يَوْمَ ٱلْحِسَابِ ﴿٢٦﴾ ﴾ (ص: ٢٦) .

واتە: ئەی داود (علیە السلام) بەڕاستی ئێمە تۆمان کردۆتە جێنشین لەم وولاتەدا، فەرمانڕەوایی لە نێوان خەڵکدا بکە لەسەر بنچینەی حەق و ڕاستی، هەرگیز شوێنی هەواو ئارەزو مەکەوە، چونکە دەبێتە هۆی گومڕابوون و لادانت لە ڕێگای خوای پەروەردگار، چونکە بەڕاستی ئەوانەی کە لایان داوە لە ڕێبازی خوا، سزای بە ئێش و پڕ بەئازاریان بۆ هەیە، بە هۆی پشت گوێ خستنی لێپرسینەوەی ڕۆژی دوایی.

وە هەروەها دەفەرموێت: ﴿ وَلَا تُطِعْ مَنْ أَغْفَلْنَا قَلْبَهُۥ عَن ذِكْرِنَا وَٱتَّبَعَ هَوَىٰهُ وَكَانَ أَمْرُهُۥ فُرُطًا ﴿٢٨﴾ ﴾ (الكهف: ٢٨) .

واتە: ئەی پێغەمبەر (ﷺ) گوێڕایەڵی کەسێك مەکەو شوێنی کەسێك مەکەوە کە ئێمە دڵیمان بێ ئاگا کردووە لە زیکرو یادی خۆمان (بە هۆی دونیا ویستیەوە) وە ئەو کەسە شوێنی هەواو ئارەزوی خۆی کەوتووە و هەموو کارەکانی بێ سەرو بەرەیەو لە سنور دەرچووە.

وە هەروەها دەفەرموێت: ﴿ أَفَرَءَيْتَ مَنِ ٱتَّخَذَ إِلَٰهَهُۥ هَوَىٰهُ وَأَضَلَّهُ ٱللَّهُ عَلَىٰ عِلْمٍ وَخَتَمَ عَلَىٰ سَمْعِهِۦ وَقَلْبِهِۦ وَجَعَلَ عَلَىٰ بَصَرِهِۦ غِشَٰوَةً فَمَن يَهْدِيهِ مِنۢ بَعْدِ ٱللَّهِ ۚ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿٢٣﴾ ﴾ (الجاثية) .

واتە: ئایا نابینی ئەو کەسەی کە شوێنی هەواو ئارەزوی خۆی کەوتووەو کردوویەتی بە خوای خۆی، خوای پەروەردگاریش بە هۆی ئەو کارەیەوە گومڕای کردووە (زانیوێتی کە شایستەی ئەوەیە) وە خوای پەروەردگار مۆری داوە بەسەر گوێ و دڵ و دەرونیدا، وە پەردەی هێناوە بەسەر چاویدا، جا ئیتر کێ هەیە ڕێنمونی بکات و هیدایەتی بدات جگە لە خوای پەروەردگار، ئایا بۆ بیر ناکەنەوەو ئامۆژگاری وەرناگرن.

وە هەروەها دەفەرموێت: ﴿ وَمَنْ أَضَلُّ مِمَّنِ ٱتَّبَعَ هَوَىٰهُ بِغَيْرِ هُدًى مِّنَ ٱللَّهِ ۚ ﴿٥٠﴾ ﴾ (القصص:٥٠) .

---

[٨٠] متفق عليه: البخاري، كتاب الاعتصام بالكتاب والسنة، باب ما يذكر من ذم الرأي وتكلف القياس، ١٨٧/٨، برقم ٧٣٠٧، ومسلم، كتاب العلم، باب رفع العلم وقبضه وظهور الجهل والفتن آخر الزمان، ٢٠٥٨/٤، برقم ٢٦٧٣.

واتە: کێ هەیە لەو کەسە گومڕاو سەرلێشێواو تر بێت کە شوێنی ئارەزووەکانی خۆی کەتووە و دوورە لە هیدایەت و ڕێنمونی خوای پەروەردگار.

وە هەروەها دەفەرموێت: ﴿إِن يَتَّبِعُونَ إِلَّا ٱلظَّنَّ وَمَا تَهْوَى ٱلْأَنفُسُ ۖ وَلَقَدْ جَآءَهُم مِّن رَّبِّهِمُ ٱلْهُدَىٰٓ ﴿٢٣﴾﴾ (النجم: ٢٣) .

واتە: موشریکان تەنها شوێنی هەواو ئارەزوو دەروونە نەخۆشەکانیان دەکەون، لە کاتێکدا بەڕاستی لە لایەن خوای پەروەردگاریانەوە ڕێنمونی هیدایەتیان پێ گەیشتبوو (بەڵام شوێنی نەدەکەوتن).

٢ ـ **شوێن کەوتن و دڵ پەیوەست بوون بە شوبهەکان:** کەسانی بیدعەچی کەسانێکن شوێنی شوبهە دەکەون، هەر بۆیە دەکەونە بیدعەوە، خوای پەروەردگار دەفەرموێت: ﴿ هُوَ ٱلَّذِىٓ أَنزَلَ عَلَيْكَ ٱلْكِتَٰبَ مِنْهُ ءَايَٰتٌ مُّحْكَمَٰتٌ هُنَّ أُمُّ ٱلْكِتَٰبِ وَأُخَرُ مُتَشَٰبِهَٰتٌ ۖ فَأَمَّا ٱلَّذِينَ فِى قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَٰبَهَ مِنْهُ ٱبْتِغَآءَ ٱلْفِتْنَةِ وَٱبْتِغَآءَ تَأْوِيلِهِۦ ۗ وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُۥٓ إِلَّا ٱللَّهُ ۗ وَٱلرَّٰسِخُونَ فِى ٱلْعِلْمِ يَقُولُونَ ءَامَنَّا بِهِۦ كُلٌّ مِّنْ عِندِ رَبِّنَا ۗ وَمَا يَذَّكَّرُ إِلَّآ أُو۟لُوا۟ ٱلْأَلْبَٰبِ ﴿٧﴾﴾ (آل عمران: ٧) .

واتە: خوای پەروەردگار ئەو خوایەیە کە قورئانی پیرۆزی بۆسەر تۆ "پێغەمبەر (ﷺ)" دابەزاندووە، هەندێك لە ئایەتەکانی دامەزراوو ڕوون و ئاشکران، کە بنچینەو بناغەی قورئانی پیرۆزن، وە هەندێك لە ئایەتەکانی ماناو واتای جۆراو جۆر هەڵدەگرن، جا ئەو کەسانەی کە لاری و لادان لە دڵیاندا هەیە حەز لە حەق و ڕاستی ناکەن بەڵکو شوێنی ئەو ئایەتانە دەکەون کە ماناو واتای جۆراو جۆر هەڵدەگرن بۆ ئەوەی فیتنەو ئاشوب و ناکۆکی و دووبەرەکی دروست بکەن، یان بۆ ئەوەی ماناو واتاکەی بە هەڵە لێك بدەنە، لە کاتێکدا لێکدانەوەی مانای ئەو ئایەتانە تەنها خوای پەروەردگار بە تەواوی دەیان زانێت، بۆیە کەسانی خاوەن عیلم و زانیاری زۆر شارەزاو ڕۆ لە زانستدا دەڵێن: ئێمە باوەڕی تەواو و دامەزراومان هەیە بە هەموو ئەو ئایەتانەی کە لە لایەن پەروەردگارمانەوەیەو فەرمایشتی ئەوە، بۆیە جگە لە کەسانی خاوەن بیرو هۆشەکان یادەوەری وەرناگرن و بیر ناکەنەوە لەم قورئانە.

٣ ـ **پشت بەستن تەنها بە عەقڵ:** هەر کەسێك تەنها پشت بە عەقڵی خۆی ببەستێت و واز لە قورئانی پیرۆز و سوننەت بهێنێت ئەوە بێگومان کەسێکی گومڕاو سەرلێشێواو بیدعەچی دەبێت، خوای پەروەردگار دەفەرموێت: ﴿وَمَآ ءَاتَىٰكُمُ ٱلرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَىٰكُمْ عَنْهُ فَٱنتَهُوا۟ ۚ وَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ ۖ إِنَّ ٱللَّهَ شَدِيدُ ٱلْعِقَابِ ﴿٧﴾﴾ (الحشر).

واتە: ئەی موسڵمانان ئەوەی کە پێغەمبەر (ﷺ) بۆی هێناون (لە قورئانی پیرۆز و سوننەت) وەریبگرن و هەر فەرمانێکی پێکردن بە گوێی بکەن، وە هەر شتێکی لێ قەدەغە کردن و نەهی لێ کردن یەکسەر لێی دوور بکەونەوە و مەیکەن، چونکە بەڕاستی خوای پەروەردگار زۆر بە توندی تۆڵە دەستێنێت لە کەسانێك کە سەرپێچی فەرمانەکانی پێغەمبەر (ﷺ) دەکەن.

وە هەروەها خوای پەروەردگار دەفەرموێت: ﴿وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلَا مُؤْمِنَةٍ إِذَا قَضَى ٱللَّهُ وَرَسُولُهُۥٓ أَمْرًا أَن يَكُونَ لَهُمُ ٱلْخِيَرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ ۗ وَمَن يَعْصِ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَٰلًا مُّبِينًا ﴿٣٦﴾﴾ (الأحزاب: ٣٦) .

واتە: بۆ هیچ پیاوو ئافرەتێکی ئیماندار شیاو نییەو دروست نییە، کاتێك خوای پەروەردگار و پێغەمبەرەکەی (ﷺ) بڕیاری شتێك بدەن، ئەوان سەر پشك بن (یان خۆیان بەسەر پشك بزانن) لە ئەنجامدانی ئەو کارەدا، چونکە هەرکەسێك سەرپێچی فەرمانەکانی خواو پێغەمبەرەکەی (ﷺ) بکات، ئەوە بێگومان کەسێکی گومڕاو سەرلێشێواوە بە ئاشکرا.

٤ ـ **شوێن کەوتنی کوێرانە و دەمارگیری:** زۆربەی بیدعەچیەکان بە هۆی شوێن کەوتنی کوێرانە بۆ باوو باپیران و گەورەکانیان و دەمارگیری نادروستانەو بێ زانیاریانە بۆ پێشەواو مامۆستاکانیان تووشی بیدعە کردن بوونە، خوای پەروەردگار دەفەرموێت: ﴿وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ ٱتَّبِعُوا۟ مَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ قَالُوا۟ بَلْ نَتَّبِعُ مَآ أَلْفَيْنَا عَلَيْهِ ءَابَآءَنَآ ۗ ﴿١٧٠﴾﴾ (البقرة: ١٧٠) .

واتە: ئەگەر بەو خەڵکە بوترێت: شوێنی ئەو بەرنامەو مەنهەج و ڕێبازە بکەون کە خوای پەروەردگار دایبەزاندووە، ئەوان دەڵێن: نەخێر ئێمە تەنها شوێنی ئەوە دەکەوین کە باوو باپیرانمان لەسەری بوونە و کردویانە.

بۆیە ئەهلی بیدەع کەسانی دەرچوو لە ڕێگای ڕاستی قورئانی پیرۆز و سوننەتی پێغەمبەر (ﷺ) کردەوە خراپ و زیادەکانیان (بیدعەکانیان) بۆ ڕازێنراوەتەوە، هەروەك خوای پەروەردگار دەفەرموێت: ﴿ أَفَمَن زُيِّنَ لَهُۥ سُوٓءُ عَمَلِهِۦ فَرَءَاهُ حَسَنٗاۖ فَإِنَّ ٱللَّهَ يُضِلُّ مَن يَشَآءُ وَيَهۡدِي مَن يَشَآءُۖ فَلَا تَذۡهَبۡ نَفۡسُكَ عَلَيۡهِمۡ حَسَرَٰتٍۚ إِنَّ ٱللَّهَ عَلِيمُۢ بِمَا يَصۡنَعُونَ ٨ ﴾ (فاطر: ٨) .

واتە: ئایا ئەو کەسەی کە کردەوە ناشیرین و خراپەکانی (بیدعەکانی) بۆ ڕازێنراوەتەوە و بە چاك و جوانی دەزانێت؟!(وەك ئەو کەسە وایە کە پێوەری خوایی پێیە بۆ چاکەو خراپە)، بەڕاستی خوای پەروەردگار بییەوێت هەرکەسێك سەرلێشێواو بکات بە هۆی خراپەکانیەوە ئەوە سەرلێشێواوی دەکات، وە بییەوێت هەرکەسێك هیدایەت بدات ئەوە هیدایەتی دەدات و ڕێنمونی دەکات، بۆیە ئەی پێغەمبەر (ﷺ) تۆ خۆت مەفەوتێنە بە خەفەت خواردن لێیان (کاتێك ئیمان ناهێنن و کردەوەی چاکە ناکەن)، چونکە خوای گەورە زۆر زانایەو بە ئاگایە بەو کارانەی کە ئەوان ئەنجامی ئەدەن.

وە هەروەها خوای پەروەردگار حاڵی کەسانی بێباوەڕو بیدعەچی و شوێن کەوتوانی هەواو و ئارەزومان بۆ ڕوون دەکاتەوەو دەفەرموێت: ﴿ يَوۡمَ تُقَلَّبُ وُجُوهُهُمۡ فِي ٱلنَّارِ يَقُولُونَ يَٰلَيۡتَنَآ أَطَعۡنَا ٱللَّهَ وَأَطَعۡنَا ٱلرَّسُولَا۠ ٦٦ وَقَالُواْ رَبَّنَآ إِنَّآ أَطَعۡنَا سَادَتَنَا وَكُبَرَآءَنَا فَأَضَلُّونَا ٱلسَّبِيلَا۠ ٦٧ ﴾ (الأحزاب: ٦٦-٦٧) .

واتە: لەو ڕۆژەدا (کە ڕۆژی قیامەتە) دەم و چاوو ڕوخساریان ئەم دیوو ئەو دیوی پێدەکرێت لە ناو ئاگری دۆزەخدا (تا چاك سزا بکێشن و بسوتێن) لەو کاتەدا بەدەم ناڵەو هاوارەوە دەڵێن: ئای خۆزگە شوێنی فەرمانەکانی خوای پەروەردگار و پێغەمبەر (ﷺ) بکەوتینایەو شوێنی هیچ ڕچەڕێ و مەنهەج و ڕێبازێك نەکەوتینایە، وە دەڵێن: ئەی پەروەردگارمان بەڕاستی ئێمە مل کەچ و گوێڕایەڵی گەورەو دەسەڵاتدارو ئاغاکانمان بووین، بۆیە هەر ئەوان ڕیگەو ڕێبازی حەق و ڕاستیان لێشێواندین و سەرگەردانیان کردین (بۆیە گیرۆدەی ئاگرن و لە ناو دۆزەخدا سزای توند و بە ئێش دەدرێن).

٥ ـ **دانیشتن و تێکەڵاو بوون لە گەڵ کەسانی خراپ و بیدعەچیدا:** یەکێك لەو هۆکارانەی کە موسڵمان بە هۆیەوە تووشی بیدعە دەبێت و بیدعەو خراپەی پێ بڵاو دەبێتەوە بریتیە لە: دانیشتن و تێکەڵاو بوون لە گەڵ کەسانی خراپ و بیدعەچیدا، بۆیە خوای پەروەردگار ئەوەی بۆمان ڕوون کردۆتەوە کە دانیشتن و تێکەڵاو بوون لە گەڵ کەسانی خراپدا پەشیمانی دواڕۆژی لە دوایە، هەروەك دەفەرموێت: ﴿ وَيَوۡمَ يَعَضُّ ٱلظَّالِمُ عَلَىٰ يَدَيۡهِ يَقُولُ يَٰلَيۡتَنِي ٱتَّخَذۡتُ مَعَ ٱلرَّسُولِ سَبِيلٗا ٢٧ يَٰوَيۡلَتَىٰ لَيۡتَنِي لَمۡ أَتَّخِذۡ فُلَانًا خَلِيلٗا ٢٨ لَّقَدۡ أَضَلَّنِي عَنِ ٱلذِّكۡرِ بَعۡدَ إِذۡ جَآءَنِيۗ وَكَانَ ٱلشَّيۡطَٰنُ لِلۡإِنسَٰنِ خَذُولٗا ٢٩ ﴾ (الفرقان: ٢٧-٢٩) .

واتە: ڕۆژێك دێت (کە ڕۆژی قیامەتە) ستەم کارو بێباوەڕ قەپ دەکات بەهەر دوو دەستی خۆیداو گاز لە هەردوو دەستی خۆی دەگرێت لە پەشیمانیدا، دەڵێت: خۆزگە لە گەڵ پێغەمبەردا (ﷺ) ڕێگەو ڕێبازی ئیمان و ئیسلامەتیم بگرتایەتە بەر. هاوارو ڕۆڕۆ بۆ خۆم خۆزگە لە دونیادا فلانە کەسم نەکردایەتە هاوەڵ و دۆستی خۆم، چونکە بەڕاستی سەری لێشێواندم و گومڕای کردم. بەڕاستی گومڕاو سەرلێشێواوی کردم لە بەرنامەو ڕێبازی خوا، دوای ئەوەی کە مەنهەج و ڕێبازو بەرنامەی خواو پێغەمبەرم (ﷺ) پێگەیشتبوو، شەیتان هەموو کاتێك هانی مرۆڤ دەدات بۆ بێباوەڕی و خراپەکاری، وە لە دوایشدا پشتی لێ هەڵدەکات.

وە هەروەها خوای پەروەردگار دەفەرموێت: ﴿ وَإِذَا رَأَيۡتَ ٱلَّذِينَ يَخُوضُونَ فِيٓ ءَايَٰتِنَا فَأَعۡرِضۡ عَنۡهُمۡ حَتَّىٰ يَخُوضُواْ فِي حَدِيثٍ غَيۡرِهِۦۚ وَإِمَّا يُنسِيَنَّكَ ٱلشَّيۡطَٰنُ فَلَا تَقۡعُدۡ بَعۡدَ ٱلذِّكۡرَىٰ مَعَ ٱلۡقَوۡمِ ٱلظَّٰلِمِينَ ٦٨ ﴾ (الأنعام: ٦٨) .

واتە: ئەی پێغەمبەر (ﷺ) کاتێك ئەوانەت بینی کە دەم دەخەنە ئایەتەکانی ئێمە و گاڵتە جاڕی پێدەکەن، لەو کاتەدا تۆ پشتیان تێ بکەو کۆڕو دانیشتگاکەیان بەجێ بهێڵە هەتا ئەو کاتەی دەچنە ناو باسێکی ترەوەو (باسی ئایەتەکانی ئێمە ناکەن بە

گاڵتە جاڕییەوە) وە ئەگەر شەیتان لەبیری بردیتەوە (کە دوور بکەویتەوە لێیان) پاش بە بیر هاتنەوەت دامەنیشەو کۆڕ مەبەستە لەگەڵ کەسانی بێباوەڕو ستەمکاردا.

وە هەروەها دەفەرموێت: ﴿ وَقَدْ نَزَّلَ عَلَيْكُمْ فِي الْكِتَابِ أَنْ إِذَا سَمِعْتُمْ آيَاتِ اللَّهِ يُكْفَرُ بِهَا وَيُسْتَهْزَأُ بِهَا فَلَا تَقْعُدُوا مَعَهُمْ حَتَّى يَخُوضُوا فِي حَدِيثٍ غَيْرِهِ إِنَّكُمْ إِذًا مِثْلُهُمْ إِنَّ اللَّهَ جَامِعُ الْمُنَافِقِينَ وَالْكَافِرِينَ فِي جَهَنَّمَ جَمِيعًا ﴿١٤٠﴾ ﴾ (النساء: ١٤٠) .

واتە: بەڕاستی خوای پەروەردگار لە قورئانی پیرۆزدا بۆی دابەزاندوون و فەرمانی پێ کردوون: کە هەر کاتێك لە جێیەکدا گوێتان لێ بوو کوفرو بێباوەڕی و گاڵتەجاری بە ئایەتەکانی خوا دەکرا، ئەوە ئەی (موسڵمانان) دامەنیشن لەگەڵ ئەوانەدا هەتا باسەکەیان نەگۆڕن، بۆیە ئەگەر ئێوە دابنیشن و گوێ نەدەن بە فەرمانی خوا، ئەوە بێگومان ئێوەش لەو کاتەدا وەکو ئەوانن، بەڕاستی خوای پەروەردگار هەموو دوو ڕووەکان و بێباوەڕەکان لە ناو دۆزەخدا کۆدەکاتەوەو سزایان دەدات.

وە پێغەمبەر (ﷺ) دەفەرموێت: ((مَثَلُ الْجَلِيسِ الصَّالِحِ وَالْجَلِيسِ السُّوءِ؛ كَحَامِلِ الْمِسْكِ، وَنَافِخِ الْكِيرِ؛ فَحَامِلُ الْمِسْكِ إِمَّا أَنْ يُحْذِيَكَ، وَإِمَّا أَنْ تَبْتَاعَ مِنْهُ، وَإِمَّا أَنْ تَجِدَ مِنْهُ رِيحًا طَيِّبَةً، وَنَافِخُ الْكِيرِ إِمَّا أَنْ يُحْرِقَ ثِيَابَكَ، وَإِمَّا أَنْ تَجِدَ رِيحًا خَبِيثَةً))[٨١].

واتە: نموونەی کۆڕو دانیشتن لە گەڵ کەسی چاکدا، وەهاوڕێیەتی کردن و دانیشتن لە گەڵ کەسی خراپدا، وەکو: هەڵگری بۆنی میسك (بۆن فرۆش) و فوکەر بە کورەدا (ئاسنگەر)وایە، بۆیە هاوڕێیەتی کردنی کەسی یەکەم وەکو بۆن فرۆشێك وایە یان ئەوەتا بۆنی خۆشی لێ دەکڕیت، یان بۆنی خۆشت پێدەبەخشێت، یان بۆنی خۆشی لێ دەبینیت و بۆنی دەکەیت، بەڵام ئاسنگەرەکە یان پریشکی کورەکەی جلەکانت دەسوتێنێت، یان بۆنی ناخۆش دەبینیت و هەڵیدەمژێت.

٦ ـ **بێ دەنگ بوونی زانایان بە رامبەر بیدعەو شاردنەوەی عیلم:** بێ دەنگ بوونی زانایان بە رامبەر کردنی بیدعەو شاردنەوەی ئەو عیلم و زانیارییەی کەلایانە یەکێکە لە هۆکارەکانی سەرهەڵدانی بیدعەو خراپەکاری لە ناو خەڵکیدا، خوای پەروەردگار دەفەرموێت: ﴿ إِنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ مَا أَنْزَلْنَا مِنَ الْبَيِّنَاتِ وَالْهُدَى مِنْ بَعْدِ مَا بَيَّنَّاهُ لِلنَّاسِ فِي الْكِتَابِ أُولَئِكَ يَلْعَنُهُمُ اللَّهُ وَيَلْعَنُهُمُ اللَّاعِنُونَ ﴿١٥٩﴾ إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا وَأَصْلَحُوا وَبَيَّنُوا فَأُولَئِكَ أَتُوبُ عَلَيْهِمْ وَأَنَا التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ﴿١٦٠﴾ ﴾ (البقرة: ١٥٩-١٦٠) .

واتە: بەڕاستی ئەو کەسانەی کە بەرنامەو ڕێنمونیەکانی ئاشکرای ئێمە دەشارنەوە کە ناردوومانە، دوای ئەوەی کە بۆ خەڵکیمان ڕوون کردۆتەوە لە قورئانی پیرۆزدا، ئا ئەوانە خوای پەروەردگار لە ڕەحم و بەزەیی خۆی دووریان دەخاتەوەو بە نەفرەتیان دەکات، وە فریشتەکان و هەموو خەڵکیش بە نەفرەتیان دەکەن، جگە لەوانەی کە تەوبەیان کردووەو ئەو حەقیقەت و ڕاستیانەیان ڕوون کردۆتەوە کە جاران شاردبویانەوە، ئا ئەوانە تەوبەو گەڕانەوەیان لێ وەردەگرم، وە بەڕاستی تەنها من زۆر تەوبە وەردەگرم و وەزۆر بەبەزەیی و بە ڕەحمم.

وە هەروەها دەفەرموێت: ﴿ إِنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ مِنَ الْكِتَابِ وَيَشْتَرُونَ بِهِ ثَمَنًا قَلِيلًا أُولَئِكَ مَا يَأْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ إِلَّا النَّارَ وَلَا يُكَلِّمُهُمُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَا يُزَكِّيهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١٧٤﴾ ﴾ (البقرة: ١٧٤) .

واتە: بەڕاستی ئەوانەی کە وەحی(سروش) خوای پەروەردگار دەشارنەوە کە لە کتێبەکاندا دایبەزاندووە (تەورات و ئینجیل و قورئان) بەو شاردنەوەیە نرخێکی کەم بە دەست دێنن (ئایەتەکانی خوای پەروەردگار دەفرۆشن بە نرخێکی زۆر کەمی دونیا لە بەر بەرژەوەندی خۆیان، ئەو کەسانە ئەگەر هەموو دونیاشیان دەست بکەوێت هێشتا هەر کەمە بەرامبەر ئەو کارەیان) ئا ئەوانە تەنها ئاگر دەخۆن و سکیانی لێ پڕ دەکەن، وە لە ڕۆژی قیامەتدا خوای پەروەردگار قسەی بەزەیی و بەڕەحمیان لەگەڵدا ناکات، وە پاکیان ناکاتەوە لەو تاوان و خراپەکارییەی کە کردبویان لە دونیادا (تا سزایان نەدات ئەگەر کەسانێکی بێباوەڕ نەبن، خۆ

---

[٨١] متفق عليه من حديث أبي موسى الأشعري τ : البخاري، كتاب الذبائح والصيد، باب السمك، ٦/٢٨٧، برقم ٥٥٣٤، ومسلم، في كتاب البر والصلة، باب استحباب مجالسة الصالحين، ومجانبة قرناء السوء، ٤/٢٠٢٦، برقم ٢٦٢٨.

ئەگەر بێباوەڕ ببن بەو كارە ئەوە بە هیچ شێوەیەك لەو تاوانە پاك نابنەوەو لە دۆزەخیشدا دەرناچن) وە سزای زۆر توندوو بە ئێشیان بۆ هەیە.

وە هەروەها دەفەرموێت: ﴿وَإِذْ أَخَذَ ٱللَّهُ مِيثَٰقَ ٱلَّذِينَ أُوتُوا۟ ٱلْكِتَٰبَ لَتُبَيِّنُنَّهُۥ لِلنَّاسِ وَلَا تَكْتُمُونَهُۥ فَنَبَذُوهُ وَرَآءَ ظُهُورِهِمْ وَٱشْتَرَوْا۟ بِهِۦ ثَمَنًا قَلِيلًا ۖ فَبِئْسَ مَا يَشْتَرُونَ ﴿١٨٧﴾﴾ (آل عمران: ١٨٧).

واتە: خوای پەروەردگار پەیمانی لەو كەسانە وەرگرتووە كە كیتابی بۆ دابەزاندوون تا ڕوونی بكەنە بۆ خەڵكی و مەبەستەكانی باس بكەن و نەیشارنەوە، بەڵام گوێیان پێنەداو خستیانە پشتیانەو بە نرخێكی هەرزان فرۆشتیان، ئای چەند كارێكی خراپیان كردووە؟ ئایەتەكانی خوای پەروەردگاریان فرۆشتووە بە ماڵێكی كەمی دونیا.

بۆیە خوای پەروەردگار بە واجب و پێویستی داناوە لەسەر كۆمەڵێك لە موسڵمانان كە بانگەواز بكەن و فەرمان بكەن بە چاكەو ڕێگری بكەن لە خراپە، هەروەك خوای پەروەردگار دەفەرموێت: ﴿وَلْتَكُن مِّنكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى ٱلْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِٱلْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ ٱلْمُنكَرِ ۚ وَأُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْمُفْلِحُونَ ﴿١٠٤﴾﴾ (آل عمران: ١٠٤).

واتە: پێویستە لەسەر ئێوەی موسڵمان كە كۆمەڵێكتان تیابێت بانگەواز بكەن بۆ خێرو چاكە، فەرمان بكەن بە كردنی هەموو خێرو چاكەیەك، وە ڕێگری بكەن لە هەموو تاوان و خراپەیەك، بەڕاستی ئا ئەوانە سەركەوتوو و سەرفرازن.

أبوسعيد الخدري (رضي الله عنه) لە پێغەمبەری خواوە(صلى الله عليه وسلم) فەرمودەیەكمان بۆ دەگێڕێتەوە، كە فەرموویەتی: ((مَنْ رَأَى مِنْكُمْ مُنْكَرًا فَلْيُغَيِّرْهُ بِيَدِهِ فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَبِلِسَانِهِ، فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَبِقَلْبِهِ، وَذَلِكَ أَضْعَفُ الْإِيمَانِ))[٨٢].

واتە: هەر یەكێك لە ئێوە ئەی موسڵمانان خراپەو تاوانكاریەكی بینی با بیگۆڕێت بە هێزو دەسەڵاتی، ئەگەر ئەو موسڵمانە نەی توانی ئەو تاوان و خراپەیە بەدەستەكانی بگۆڕێت ئەوە با بەدەمی بیگۆڕێت (بە ئامۆژگاری، یان بە تورە بوون)، خۆ ئەگەر نەیتوانی بە زمانیش ئەو تاوان و خراپەیە بگۆڕێت ئەوە با بەدڵ بیگۆڕێت (بە دڵ پێی ناخۆش بێت) ئەوەش نیشانەی بوونی لاوازترین ئیمانە لەو كەسەدا.

ئەم فەرموودە پیرۆزە ئەوەمان بۆ ڕوون دەكاتەوە كە بانگەواز كردن بۆ كردنی كاری چاكە و ڕێگری كردن لە تاوان و كاری خراپە پێویستە لە سەر هەموو موسڵمانێك بە پێی تواناو زانیارییەكەی.

عبدالله كوڕی مسعود (رضي الله عنه) دەفەرموێت: پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) فەرمویەتی: ((مَا مِنْ نَبِيٍّ بَعَثَهُ اللَّهُ فِي أُمَّته قَبْلِي إِلَّا كَانَ لَهُ مِنْ أُمَّته حَوَارِيُّونَ وَأَصْحَاب يَأْخُذُونَ بِسُنَّتِهِ وَيَقْتَدُونَ بِأَمْرِهِ. ثُمَّ إِنَّهَا تَخْلُف مِنْ بَعْدهمْ خُلُوف يَقُولُونَ مَا لَا يَفْعَلُونَ، وَيَفْعَلُونَ مَا لَا يُؤْمَرُونَ. فَمَنْ جَاهَدَهُمْ بِيَدِهِ فَهُوَ مُؤْمِن. وَمَنْ جَاهَدَهُمْ بِلِسَانِهِ فَهُوَ مُؤْمِن. وَمَنْ جَاهَدَهُمْ بِقَلْبِهِ فَهُوَ مُؤْمِن. لَيْسَ وَرَاء ذَلِكَ مِنْ الْإِيمَان حَبَّة خَرْدَل))[٨٣].

واتە: هیچ پێغەمبەرێك (صلى الله عليه وسلم) نەبووە كە خوای پەروەردگار پێش من ناردبێتی ئیللا كۆمەڵێ هاوەڵ و دۆست و سەرخەری هەبووە، ئەوانە شوێنی سوننەتەكانی دەكەوتن و بە فەرمانی كاریان دەكرد، بەڵام دوای ئەوان كۆمەڵێك هاتن ئەوەی كە دەیڵێن خۆیان نایكەن، وە چەند كارێك دەكەن كە فەرمانیان پێ نەكراوە بیكەن، بۆیە هەركەسێك بەدەستی جیهادیان بكات ئەوە ئیماندارە، وە هەركەسێك بەزمانی جیهادیان بكات ئەوە ئیماندارە، وە هەركەسێك بەدڵی جیهادیان بكات ئەوە ئیماندارە، وە لە دوای ئەم سێ قۆناغەوە بە ئەندازەی دەنكە خەرتەلەیەك ئیمان نییە.

أبوهريرة (رضي الله عنه) دەفەرموێت: پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) فەرمویەتی: ((مَنْ سُئِلَ عَنْ عِلْمٍ يَعلمُهُ فَكَتَمَهُ أُلْجِمَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ بِلِجَامٍ مِنْ نَارٍ))[٨٤].

---

[٨٢] رواه مسلم، كتاب الإيمان، باب بيان كون النهي عن المنكر من الإيمان وأن الإيمان يزيد وينقص وأن الأمر بالمعروف والنهي عن المنكر واجبان، ٦٩/١، برقم ٤٩.

[٨٣] رواه مسلم، كتاب الإيمان، باب كون النهي عن المنكر من الإيمان، ٧٠/١، برقم ٥٠.

[٨٤] الترمذي، في كتاب العلم، باب ما جاء في كتمان العلم، ٢٩/٥، برقم ٢٦٤٩، وأبو داود، في العلم، باب كراهية منع العلم، ٣٢١/٣، برقم ٣٦٥٨، وابن ماجه، في المقدمة، باب من سئل عن علم فكتمه، ٩٨/١، برقم ٢٦٦، ومسند أحمد، ٢٦٣/٢، ٣٠٥، وصححه الألباني في صحيح سنن الترمذي، ٣٣٦/٢، وصحيح سنن ابن ماجه، ٤٩/١.

واتـه: هەركەسێك پرسیاری دەربارەی زانستێكی شەرعی لێ بكرێت لە كاتێكدا دەیزانێت بەڵام شاردیەوەو بۆی ڕوون نەكردەوە، ئەوە لە ڕۆژی قیامەتدا لغاو دەكرێت بە لغاوی ئاگرین.

٧ ـ **خۆ شوبهاندن بە بێباوەڕان و لاسایی كردنەوەیان:** گەورەترین هۆكار بۆ كردن و بڵاو بوونەوەی بیدعە لە نێوان موسڵماناندا بریتیە لە خۆ شوبهاندن بە بێباوەڕان و لاسایی كردنەوەیان، ئەوەی بەڵگە بێت لەسەر ئەم خاڵە ئەو فەرمودەیەیە كە أبي واقد الليثي (رضي الله عنه) لە پێغەمبەرەوە (صلى الله عليه وسلم) دەیگێڕێتەوە، كە دەفەرموێت: ((خَرَجنا مَعَ رَسولِ اللهِ صلى الله عليه وسلم إلى حُنَين، وَنَحنُ حَديثُو عَهدٍ بِكُفر، وَكانُوا أسلَمُوا يَومَ الفَتحِ، قالَ: فَمَرَرنا بِشَجَرَةٍ فَقُلنا يا رَسولَ اللهِ صلى الله عليه وسلم ، اجعَل لَنا ذاتَ أنواطٍ كما لَهُم ذاتُ أنواطٍ؟ وَكان لِلكُفّارِ سِدرَةٌ يَعكُفُونَ حَولَها، وَيُعَلِّقونَ بِها أسلِحَتَهُم يَدعُونَها ذات أنواطٍ، فَلَمّا قُلنا ذلكَ لِلنَّبيِّ صلى الله عليه وسلم قالَ: اللهُ أكبَرُ، قُلتُم وَالذي نَفسِي بِيَدِهِ كَما قالَت بَنُو إسرائيلَ لِمُوسى: ﴿ٱجۡعَل لَّنَآ إِلَٰهٗا كَمَا لَهُمۡ ءَالِهَةٞۚ قَالَ إِنَّكُمۡ قَوۡمٞ تَجۡهَلُونَ ١٣٨﴾ الأعراف: ١٣٨) لَتَركَبُنَّ سَنَنَ مَن كانَ قَبلَكُم))[٨٥].

(أبو واقد) دەفەرمووێت: لەگەڵ پێغەمبەری خوادا (صلى الله عليه وسلم) دەرچوین بۆ غەزای حونەین، لە كاتێكدە كە ئێمە نزیك بووین لە بێباوەڕییەوە، چونكە هەندێكمان تازە موسڵمان ببووین پێش فەتحی شاری مەككە، ئەبی واقد دەفەرمووێت: تێپەڕیتین بە تەنیشت دارێكدا ووتمان: ئەی پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) تۆش دارێكمان بۆ دیاری بكە تا شمشێرو تیرو ڕمەكانمانی پێ هەڵواسین هەروەك چۆن هاوەڵ بڕیاردەران دارێكیان داناوە شمشێرو تیرو ڕمەكانیانی پێوە هەڵدەواسن باوەڕیان وایە پیرۆزەو سەریان دەخات (هاوەڵانی بەڕێزی پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) هەندێكیان وایان ووت باوەڕیان وابوو ئەگەر ئەو كارە بكەن ئەوە سەر دەكەون)، موشریكەكان دارێكیان هەبوو لە دەوری دەمانەوەو بە دەوریدا دەسوڕانەوە و شمشێرو تیرو ڕمەكانیان پێوە هەڵدەواسی پێیان دەوت: (ذات أنواط)، أبي واقد دەفەرمووێت: كاتێك ئەو شتەمان بە پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) ووت، زۆر توڕە بوو و فەرمووی: "الله أكبر" واتە: خوا لە هەموو كەس و شتێك گەورەترە، سوێند بەو خوایەی كە گیانی منی بە دەستە شتێكتان ووت، هەر چۆن (بنو إسرائيل) شوێن كەوتوانی پێغەمبەر موسى (عليه السلام) بە موسایان (عليه السلام) ووت: ﴿ٱجۡعَل لَّنَآ إِلَٰهٗا كَمَا لَهُمۡ ءَالِهَةٞۚ قَالَ إِنَّكُمۡ قَوۡمٞ تَجۡهَلُونَ﴾ ئەی موسى (عليه السلام) پەرستراوێكمان بۆ دابنێ هەرچۆن ئەوان (موشریكان) پەرستراویان هەیە، موسى (عليه السلام) فەرمووی: بەڕاستی ئێوە گەلێكی نەزانن، پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) فەرمووی: بەڕاستی ئێوە شوێنی مەنهەج و ڕێبازی پێش خۆتان دەكەون (واتە: شوێنی گاورو جولەكە دەكەون).

ئەم فەرمودەیە بەڵگەیەكی ڕوون و ئاشكرایە لەسەر ئەوەی كە خۆ لێكچواندن و شوێن كەوتنی موشریكان وای لە گەلەكەی پێغەمبەر موسى (عليه السلام) كرد تا داوای ئەو كارە خراپەی لێ بكەن، وە هەر ئەوەش بوو وای لە هاوەڵانی بەڕێزی پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) كرد تا داوای لێ بكەن دارێكیان بۆ دابنێت و ئەوانیش بە پیرۆزو گەورەی بزانن جگە لە خوای پەروەردگار، كە زۆر بەداخەوە زۆربەی موسڵمانانی ئەمڕۆ بەو شێوەیەن كە شوێنی كافران كەتوون و لاساییان دەكەنەوە لە زۆربەی كارە بیدعەو تازە داهێنراو شیركیەكاندا وەكو: جەژنەكانی لە دایك بوون و بیدعەو تازە داهێنراوەكانی مردوو، وە خانوو دروست كردن لە سەر گۆڕەكان، موسڵمانی خۆشەویست ئەوەی كە گومانی تیا نییە شوێن كەوتنی ڕێگاو مەنهەجی گاورو جولەكەو بێباوەڕان دەرگایەكە لە دەرگاكانی هەواو ئارەزوو[٨٦].

---

(٨٥) أخرجه بلفظه، أبو عاصم في كتاب السنة، ٣٧/١، برقم ٧٦، وحسن إسناده الألباني في ظلال الجنة في تخريج السنة، المطبوع مع كتاب السنة، ٣٧/١، وأخرجه الترمذي بنحوه، في كتاب الفتن، باب ما جاء لتركبن سنن من كان قبلكم، ٤٧٥/٤، برقم ٢١٨٠، وقال: هذا حديث حسن صحيح، وانظر: النهج السديد في تخريج أحاديث تيسير العزيز الحميد، لجاسم بن فهيد الدوسري، ص٦٤—٦٥.

(٨٦) **بڕوانە:** تنبيه أولي الأبصار إلى كمال الدين وما في البدع من أخطار، للدكتور صالح السحيمي، ص١٤٧، ورسائل ودراسات في الأهواء والافتراق والبدع وموقف السلف منها، للدكتور ناصر العقل، ١٧٠/٢، وكتاب التوحيد، للدكتور العلامة صالح الفوزان ص٨٧.

ئەوەی زیاتر ئەم باسەمان بۆ ڕوون بکاتەوە ئەو فەرمودەیەیە کە أبوسعيد الخدري بۆمان دەگێڕێتەوە لە پێغەمبەری خواوە (ﷺ) کە فەرمویەتی: ((لَتَتَّبِعُنَّ سَنَنَ من كان قبلكم: شِبراً بشبرٍ، وذراعاً بذراعٍ، حتى لو دخلوا في جحر ضبٍّ لاتبعتموهم، قلنا: يا رسول الله، اليهود والنصارى؟ قالَ: فَمَن))[٨٧].

واتە: ئێوە ئەی موسڵمانان شوێنی گەلانی پێش خۆتان دەکەون: بست بە بست و باڵ بە باڵ، هەتا ئەوان بچنە ناو کونی بزن مژۆکەوە ئێوەش دەچنە ناویەوەو شوێنیان دەکەون، ووتمان: ئەی پێغەمبەری خوا (ﷺ) مەبەستت گاورو جولەکەیە کە ئێمە شوێنیان دەکەوین، فەرموی: بەڵێ ئەی کێی تر هەیە.

زانای پایە بەرز ئیمامی النّووي (ڕەحمەتی خوای لێبێت) دەفەرموێت: السُّنَن: ڕێگایە، مەبەست بە: (الشّبر، والذّراع، وجحر الضّب) : نموونە هێنانەوەیە بەوەی کە موسڵمانان زۆر بە خێرایی شوێنیان دەکەون لەسەر پێچی و تاواندا، نەک لە بێباوەڕیدا، بەڕاستی لەم فەرموودەیەدا موعجیزەیەکی ڕوون و ئاشکرای تێدایە سەبارەت بەوەی کە پێغەمبەر (ﷺ) هەواڵی پێداوە کە بەڕاستی لە ناو موسڵماناندا ڕویداوە.

لەمەوە بۆمان دەردەکەوێت کە بست بە بست و باڵ بە باڵ، هەتا ئەوان بچنە ناو کونی بزن مژۆکەوە ئێوەش دەچنە ناویەوەو شوێنیان دەکەون، هێنانەوەی نمونەیەکی بەرچاوە لەسەر ئەوەی کە موسڵمانان هەندێکیان شوێنی گاورو جولەکە دەکەون لە هەموو ئەو کارانەی کە نەهیان لێ کراوە، بۆیە پێغەمبەر (ﷺ) ئاگاداری کردوینەتەوە لەوەی کە خۆمان لێك نەچوێنین بە کەسانی جگە لە موسڵمانان، هەروەك دەفەرموێت: ((بُعِثْت بِالسَّيْفِ بَيْن يَدَيْ السَّاعَة حَتَّى يُعْبَد اللَّه وَحْده لَا شَرِيك لَهُ، وَجُعِلَ رِزْقِي تَحْت ظِلّ رُمْحِي. وَجُعِلَ الذِّلَّة وَالصَّغَار عَلَى مَنْ خَالَفَ أَمْرِي. وَمَنْ تَشَبَّهَ بِقَوْمٍ فَهُوَ مِنْهُمْ))[٨٨].

واتە: من نێردراوم وەکو پێغەمبەرێك (ﷺ) لەبەر دەستی قیامەتدا بە شمشێر (جیهاد بکەم لە گەڵ بێباوەڕاندا) هەتا خوای پەروەردگار بەتاك و تەنها بپەرسترێت و بە هیچ شێوەیەك هاوەڵی بۆ بڕیارنەدرێت (واتە: تێبکۆشم لەگەڵ موشریکاندا تا واز لە دارو بەردو بت پەرستی بهێنن و تەنها خوای پەروەردگار بە تاك و تەنها بپەرستن)، وە ڕزقم لە ژێر سێبەری ڕمەکەمدایە (واتە: کاتێ غەزا دەکەم ئەو ماڵەی بێباوەڕان دەکەوێتەژێر دەستم حەڵاڵە بۆم)، وە سەرشۆڕی و بچوکی بۆ ئەو کەسەیە کە بە پێچەوانەی فەرمانەکانی من دەجولێتەوە، وە هەر موسڵمانێك خۆی لێك بچوێنێت بە گەلێك جگە لە موسڵمانان ئەوە وەکو ئەوان وایە و لەوانە.

٨ ـ **پشت بەستن بە فەرمووده لاوازو هەڵبەستراوەکان:** یەکێك لەو هۆکارانەی کەسەر دەکێشێت بۆ کردنی بیدعەو بڵاو بوونەوەی پشت بەستن بە فەرمووده لاوازو هەڵبەستراوەکان، زۆربەی هەرەزۆری کەسانی بیدعەچی پشت دەبەستن بەو فەرمودە لاوازو بێهێزو درۆیانەی کەهەڵبەستراون بەدەم پێغەمبەری خواو (ﷺ)، ئەو فەرموودانەی کە زانایانی فەرمودەناس و شارەزا لە بواری گێڕانەوەی فەرمودەدا پشتیان پێ نابەستن، بەڵام ئەهلی بیدەع ئەو فەرموودە ڕاست و دروست و صەحیحانە ڕەت دەکەنەوەو وەری ناگرن ئەگەر پێچەوانەی ئەو بیرو بۆ چوون و بیدعەیە بێت کەلەسەرین، هەر بۆیە بەو هۆیەوە بە هیلاك چوون و خەسارەو مەند بوون، ولا حول ولا قوة إلا بالله.

٩ ـ **زیادەڕەوی کردن لە پلەو پایەی پێغەمبەران** (عليهم الصلاة والسّلام) **و پیاوچاکاندا:** بەڕاستی گەورەترین هۆکارە بۆ دەرکەوتن و پەرەسەندنی بیدعە، بەڕاستی هۆکاری شەریك بڕیاردان بۆ خوای پەروەردگار هەمووی لەم ڕێگایەوە بووە، چونکە خەڵکی لە دوای پێغەمبەر ئادەم (عليه السلام) تا دە سەدە لەسەر بیرو باوەڕێکی پاك و خوا بە تەنها پەرستی بوون، بەڵام دوای ئەو ماوەیە خەڵکی دڵیان پەیوەست کرد بە پیاو چاکانەوە (لە ڕووی هاوار بۆ کردن، باوەڕ بوون بەوەی کە پیاو چاکان دوای

---

[٨٧] متفق عليه: البخاري، كتاب الاعتصام بالكتاب والسنة، باب قول النبي ﷺ: "لتتبعن سنن من كان قبلكم"، ١٩١/٨، برقم ٧٣٢٠، ومسلم، كتاب العلم، باب اتباع سنن اليهود والنصارى، ٢٠٥٤/٤، برقم ٢٦٦٩.

[٨٨] أحمد في المسند، ٥٠/٢، ٩٢، وصحح إسناده أحمد محمد شاكر في شرحه للمسند برقم ٥١١٤، ٥١١٥، ٥٦٦٧، من حديث ابن عمر (رضي الله عنهما).

مردنیان سودو زیانیان بەدەستە وە دەتوانن شیفای نەخۆش بدەن....)، وە زیادە ڕەویان تیا کردن تا وای لیٚ هات پەرستیانیان جگە لە خوای پەروەردگار .

بۆیە خوای پەروەردگار پێغەمبەر نوحی (علیە السلام) نارد تا خەڵکی بانگ بکات بۆ پەرستنی خوای پەروەردگار بە تاك و تەنها و واز هێنان لە پەرستنی پێغەمبەران (علیهم الصلاة والسّلام) و پیاوچاکان و دارو بەردەکان، بۆیە پێغەمبەرانیش (علیهم الصلاة والسّلام) کاتێك خوای پەروەردگار ناردیانی بەهەمان شێوە ئەو بانگەوازەیان کرد[89] ، وە زیادەڕەوی کردن لە پیاوچاکان جاری واهەیە دەبێتە شیرك وەکو: زیاد ڕێز گرتن لە پێشەواو پیاوچاکان و بەرز کردنەوەیان زیاد لە پلەو پایەی خۆیان تا وای لیدێت لە کۆتاییدا دەپەرسترێن، وە زیادەڕەوی جاری واهەیە لە دیندا دەکرێت: ئەویش بە زیادەڕەوی کردن لەو شەرعەی کە خوای پەروەردگار دایناوە، یان زۆر توند بوون لە جیٚبەجیٚکردنی شەرعدا، یان کافر کردنی موسڵمانێك بە ناحەق، زیادەڕەوی لە ڕاستیدا بریتیە لە: دەرچوون وبەزاندنی سنور لە بیروباوەڕو کردەوەکاندا، ئەویش بە دەربڕینی سوپاسێکی زیاد بۆ شتێك ، یان زۆر سەرزەنشت کردنی شتێك بەو پێیەی کە شایستەیەتی[90] ، بۆیە خوای پەروەردگار ئاگاداری کردوینەتەوە کە زیادەڕەوی نەکەین هەتا لە عیبادەت و پەرستنیشدا، هەروەك پەروەردگار بە ئەهلی کیتابی فەرمووە: ﴿يَٰٓأَهۡلَ ٱلۡكِتَٰبِ لَا تَغۡلُواْ فِي دِينِكُمۡ ١٧١﴾ (النساء: ١٧١) .

واتە: ئەی ئەهلی کیتاب (مەبەست پێیان گاورەکانن) زیادەڕەوی مەکەن لە دینەکەتاندا (ووتەیەك، کردەوەیەك زیاد مەکەن لەدینەکەتاندا کە خوای پەروەردگار فەرمانی پیٚنەکردوون تا بیکەن).

وە هەروەها پێغەمبەر (ﷺ) ئاگاداری کردوینەتەوە کە زیادەڕەوی نەکەین، هەروەك إبن عباس (رضي الله عنهما) لە پێغەمبەرەوە (ﷺ) بۆمان دەگێڕێتەوە کە فەرمویەتی: ((إِيَّاكُمْ وَالْغُلُوَّ فِي الدِّينِ فَإِنَّمَا أَهْلَكَ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ الْغُلُوُّ فِي الدِّينِ))[91].

واتە: ئاگادارتان ئەکەمەوەو ئەتان ترسێنم لە زیادەڕەوی کردن و ڕۆچون لە دیندا بە شێوەیەکی ناشەرعی، چونکە قەومانی پێش ئێوە لەناو چوون بە زیادەڕەوی کردن و ڕۆچون لە دیندا بە شێوەیەکی ناشەرعی و نادروست.

لەم فەرمودەیەدا ئەوەمان بۆ دەردەکەوێت کە زیادەڕەوی کردن لە دیندا گەورەترین هۆکارە بۆ شەریك بڕیاردان بۆ خوای پەروەردگار و کردنی بیدعەو شوێن کەوتنی هەواو ئارەزوو[92] ، هەر لەبەر ترسناکی زیادەڕەوی کردنە لە دیندا کە پێغەمبەر (ﷺ) ئاگاداری کردوینەتەوە تا زیاد لە سنور دەرنەچین و زیادەڕەو نەبین لە پیاهەڵدان بە پلەو پایەی هیچ کەسێکدا، هەروەك فەرموویەتی: ((لاَ تُطْرُونِي كَمَا أَطْرَتِ النَّصَارَى ابْنَ مَرْيَمَ، فَإِنَّمَا أَنَا عَبْدُهُ، فَقُولُوا عَبْدُ اللَّهِ وَرَسُولُهُ))[93].

واتە: زیاد بەشان و شەوکەتمدا هەڵمەدەن و لە سنوری بەندایەتیەوە دەرم مەکەن بۆ سنوری خوایەتی و پەرستراوێتی، هەروەك چۆن گاورەکان زیادەڕەویان کرد لە (عیسای کوڕی مریم) (علیە السلام) هەندێکیان ئەوەندە زیادەڕەویان کرد تیایدا

---

[89] بروانە: البداية والنهاية، لابن كثير، ١٠٦/١.

[90] بروانە: إقتضاء الصراط المستقيم، لإبن تيمية، ٢٨٩/١.

[91] النسائي، كتاب المناسك، باب التقاط الحصى ٢٦٨/٥، وابن ماجه، كتاب المناسك، باب قدر حصى الرمي ١٠٠٨/٢، وأحمد ٣٤٧/١، وصحح إسناده شيخ الإسلام ابن تيمية في اقتضاء الصراط المستقيم ٢٨٩/١.

[92] بروانە: إقتضاء الصراط المستقيم، لابن تيمية، ٢٨٩/١، والاعتصام للشاطبي، ٣٢٩/١–٣٣١، ورسائل ودراسات في الأهواء والبدع وموقف السلف منها، للدكتور ناصر العقل، ١٧١/١، ١٨٣، والغلو في الدين في حياة المسلمين المعاصرة، للدكتور عبد الرحمن ابن معلا اللويحق، ص٧٧–٨١، والحكمة في الدعوة إلى الله عز وجل، لسعيد بن علي [الكاتب]، ص٣٧٩.

[93] البخاري، كتاب الأنبياء، باب قول الله تعالى: {واذكر في الكتاب مريم...}، ١٧١/٤، برقم ٣٤٤٥.

ووتیان خوایە، هەندێكیان ئەڵێن كوڕی خوایە وە بۆچونی تریشیان هەیە تێیدا، بۆیە پێغەمبەر (ﷺ) فەرموویەتی: من تەنها بەندەی خوام، بۆیە دەربارەی من بڵێن و باوەڕتان وابێت كە بەندەو پێغەمبەری خوام (ﷺ).

موسڵمانی خۆشەویست پێغەمبەری خوا (ﷺ) بەرامبەر بە خوای پەروەردگار تەنها بەندەو مرۆڤێكە وەكو سەرجەم مرۆڤەكانی تر، بەڵام بەرامبەر بە ئێمە پێغەمبەرێكی (ﷺ) ڕەوانە كراوە لە لایەن خوای پەروەردگارەوە كە باوەڕ پێبوون و شوێنكەوتن و گوێڕایەڵی كردنی و پێش خستنی فەرمانەكانی بەسەر فەرمانی مرۆڤەكاندا پێویست و واجبە و نیشانەی باوەڕداری و گوێڕایەڵی كردنتە بۆی، وە باوەڕ پێنەبون و شوێن نەكەوتن و گوێڕایەڵی نەكردن و پێش خستنی فەرمانی مرۆڤەكانی تر بەسەریدا نیشانەی بێ باوەڕی و ئیمان لاوازییە، بۆیە خۆشەویستی پێغەمبەر (ﷺ) بەدەم نابێت بەڵكو بە زیندووكردنەوەی سوننەت و ڕێبازەكەیەتی .

باسی پێنجەم: بەشەكانی بیدعە

بیدعە چەند بەشێكی جۆراو جۆری هەیە، فەرموو تۆو ڕوون كردنەوەی ئەو بەشانە بە شێوەیەكی كورت و پوخت:

بەشی یەكەم: بیدعەی حەقیقی و بنەڕەتی و بیدعەی زیاد كراو:

١ ـ **بیدعەی حەقیقی و بنەڕەتی** (البدعة الحقيقية والأصلية) : ئەویش بریتیە لەو بیدعەیەی كە نە لە قورئانی پیرۆز و نە لە سوننەتی پێغەمبەرو (ﷺ) نە لە ووتەی یەكدەنگی زانایاندا بەڵگەی لەسەر نییە، نە بە شێوەیەكی گشتی وە نە بە شێوەیەكی تفصیلی، هەر بۆیە ئەم كارە ناو نراوە بیدعە لە بەر ئەوەی شتێكی تازە داهێنراوە لە دیندا بێ ئەوەی لە پێشدا بوونی هەبوو بێت[٩٤].

نموونە لە سەر ئەم جۆرە بیدعەیە، وەكو: عیبادەت كردن و نزیك بوونەوە لە خوای پەروەردگار بە دوور كەوتنەوە لە خەڵك و (موسڵمانان) چوونە ناو ئەشكەتوو شاخەكان و وازهێنان لە هەموو خۆشیەكانی دونیا بە گومانی ئەوەی ئەم كارانە نزیك بوونەوەیە لە خوای پەروەردگار، ئەوانەی ئەم كارانە دەكەن پەرستن و عیبادەتێكیان داهێناوە لە لایەن خۆیانەوە، وە خۆیان پێوە پەیوەست كردووە بێ ئەوەی خوای پەروەردگار فەرمانی پێ كردبێتن[٩٥] ، وە هەروەها نمونەیەكی تر لە سەر ئەم جۆرە بیدعەیە، وەكو: حەرام كردنی ئەو شتانەی كە خوای پەروەردگار حەڵاڵی كردووە گوایە وازیان لێبهێنرێت عیبادەت و پەرستنە بۆ خوای پەروەردگار[٩٦] ، وە جگە لەم نمونانەش، بۆ زیاتر شارزابوون بڕوانە[٩٧].

٢ ـ **بیدعەی زیاد كراو** (البدعة الإضافية) : ئەم بیدعەو زیادەكراوە دوو ڕوو یان دوو بەشی هەیە:

یەكەم: كردنی ئەم بیدعەیە بەڵگەی لەسەرە بۆیە لەم ڕووەوە نابێتە بیدعە.

دووەم: كردنی ئەم بیدعەیە هیچ پەیوەندی نییە بە بەڵگەكەوە (بەڵكو وەكو بیدعەی حەقیقی و بنەڕەتی) وایە، واتە: لە ڕوویەكەوە سوننەتە لەبەر ئەوەی بەڵگەی لەسەرە، بەڵام لە ڕوویەكی ترەوە دەبێتە بیدعە لەبەر ئەوەی وەستاوە لە سەر شوبهە نەك بەڵگە، وە جیاوازی نێوانیان لە ڕووی واتاوە ئەوەیە: یەكەم لە بنەڕەتدا بەڵگەی لەسەرە، بەڵام لە ڕووی چۆنیەتی و حاڵەتەكانیەوە بەڵگەی لەسەر نییە (لە كاتێكدا پێویستی بەبەڵگە هەیە بۆ ئەوەی بكرێت) ئەم بیدعەیە زیاتر لە عیبادەت و پەرستەكاندا ڕوو دەدات نەك لە عادات و داب و نەریتەكاندا[٩٨].

---

[٩٤] **بڕوانە:** الإعتصام للشاطبي، ٣٦٧/١.

[٩٥] **بڕوانە:** الإعتصام للشاطبي ٣٧٠/١، وتفسير القرآن العظيم، لابن كثير، ٣١٦/٤، وتيسير الكريم الرحمن في تفسير كلام المنان، للسعدي، ص ٧٨٢.

[٩٦] **بڕوانە:** الإعتصام للشاطبي، ٤١٧/١.

[٩٧] **بڕوانە:** هەمان سەرچاوە، ٣٧٠/١-٤٤٥.

[٩٨] **بڕوانە:** هەمان سەرچاوە، ٣٧٠/١-٤٤٥.

نموونه لەسەر ئەم جۆرە بیدعەیە: زیکرەکانی دوای نوێژە فەرزەکان، یان کردنی زیکر لەهەر کاتێکدا بە شێوەی کۆڕو کۆبونەوە، یان ئیمام بە دەنگی بەرز دوعا بکات و نوێژ خوێنانیش بڵێن: آمين، زیکر و یادکرنی خوای پەروەردگار کارێکی سوننەت و زۆر خێرە، بەڵام کردنی بەو شێوەیە خێر نییە، بەڵکو بیدعەیەو پێچەوانەی سوننەتی پێغەمبەرە (ﷺ)[٩٩] ، وە لەو بیدعانە تایبەت کردنی پانزەی مانگی شعبان بە گرتنی ڕۆژوو، وە تایبەت کردنی شەوەکەی بە شەو نوێژ کردن، وە کردنی نوێژی (الرّغائِب) لە جومعەی یەکەمی مانگی ڕەجەبدا، ئەم کارانە بیدعەیەکی خراپن، وە بیدعەیەکی زیادکراون، لە بەر ئەوەی نوێژ کردن و ڕۆژوو گرتن بنەڕەت تیایاندا شەرعییەو کارێکی زۆر زۆر چاك و خێرە، بەڵام ئەنجامدان و تایبەت کردنی بە کاتێکی دیاری کراو، یان تایبەت کردنی بە شوێنێکی دیاری کراو، یان تایبەت کردنی بە شێوەیەکی دیاری کراو دەبێتە بیدعە، چونکە نەبەڵگەی قورئانی پیرۆزو نە سوننەتی پێغەمبەری (ﷺ) لەسەر نییە، بۆیە ئەم کارانە لە بنەڕەت و خودی خۆیاندا کارێکی شەرعی و خێرن، بەڵام بیدعەن بەو پێیەی کە بەو شێوەیە دەکرێت[١٠٠].

بەشی دووەم: بیدعە لە ڕووی کردن و واز لێ هێنانەوە

١ ـ **بیدعە لە ڕووی کردنەوە:** دەچێتە ژێر پێناسەی بیدعەوە کە بریتیە لە: (البدعة: طَرِيقَةٌ فِي الدِّينِ مُخترَعَة،تُضاهِي الشَّرعيَّة، يُقصدُ بِالسُّلوكِ عَليها المُبالَغَةُ فِي التَّعبُّدِ للهِ سُبحانَه)[١٠١].

واتە : بیدعە: ئەو ڕێگا تازە داهێنراوەیە کە ئەگەر ببینیت و سەیری بکەیت لە کارێکی دروست و شەرعی دەچێت (کە لە بنەڕەتیشدا وانییە) مەبەست بە کردن و ئەنجامدانی ئەو کارە زیاد عیبادەت کردنە بۆ خوای پەروەردگار.

نمونە لەسەر ئەم جۆرە: زیادکرنی ووتەیەك یان کارێك کە خۆی لە شەرعی خوای پەروەردگاردا نەبێت، وەکو: کەسێك ڕکاتێك زیاد بکات لە نوێژدا، یان شتێك بێنێتە ناو دینەوە کە خۆی ئەو شتەی تێدا نەبێت، یان عیبادەتێك بکات بە پێچەوانەی سوننەت و هەڵس و کەوت و ڕەوشتی پێغەمبەر (ﷺ) بێت، یان کاتێك تایبەت بکات بە عیبادەتێکی شەرعی لە کاتێکدا خوای پەروەردگار و پێغەمبەر (ﷺ) تایبەتیان نەکردووە، وەك تایبەت کردنی پانزەی مانگی شعبان بە گرتنی ڕۆژوو وە تایبەت کردنی شەوەکەی بە شەو نوێژ کردن.

٢ ـ **بیدعەی نەکردن و واز لێ هێنان** (البدعة التركية) **:** ئەم جۆرەش دەچێتە ژێر گشتی پێناسەی بیدعە لەو ڕووەوەی کە (طريقة في الدّين مخترعة) ڕێگایەکی تازەی داهێنراوە لە دیندا، جاری واهەیە واز هێنان و نەکردنی کارێك دەبێتە بیدعە جا ئەو کارەی کە وازی لێ هێنراوە حەرام بێت یان نا، بۆ نمونە: جاری واهەیە کارێك حەڵاڵەو دروستە بکرێت لە شەرعدا، بەڵام کەسێك لەسەر خۆی حەرامی دەکات، یان بە مەبەستێك وازی لێدێنێت، ئەو واز لێ هێنانە یان ئەوەتا لە شەرعدا بایەخی پێدراوە، یان نا، ئەگەر ئەو کارە لە شەرعدا بایەخ پێدراو بوو ئەوە واز لێ هێنانی هیچی تێدا نییە، لە بەر ئەوەی واز هێنان لە کارێك کە دروستە نەکرێت یان داوا کراوە کە نەکرێت، ئەوە نەکردن و واز لێ هێنانی هیچی تێدا نییە، وەکو کەسێك خواردنی کەسێك ناخوات لە بەر ئەوەی زیانی هەیە بۆ لاشەی یان عەقڵی یان دینەکەی، یان هەر شتێکی تر، بۆیە لێرەدا هیچ ڕێگرێك نییە لە واز هێنان لەو شتە حەڵاڵانە، ئەم واز هێنانە دەگەڕێتەوە بۆ خۆ پاراستن لەو شتانەی کە زیانیان تێدایە.

بنچینەی ئەم کارە دەگەڕێتەوە بۆ فەرموودەکەی پێغەمبەر (ﷺ) کە فەرمویەتی: ((يَا مَعْشَرَ الشَّبَابِ مَنِ اسْتَطَاعَ مِنْكُمُ الْبَاءَةَ فَلْيَتَزَوَّجْ، فَإِنَّهُ أَغَضُّ لِلْبَصَرِ، وَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَعَلَيْهِ بِالصَّوْمِ، فَإِنَّهُ لَهُ وِجَاءٌ))[١٠٢].

---

[٩٩] **بڕوانە:** الاعتصام للشاطبي ٤٥٢/١، وتنبيه أولي الأبصار إلى كمال الدين وما في البدع من أخطار، للدكتور صالح السحيمي، ص ٩٦.

[١٠٠] **بڕوانە:** أصول في البدع والسنن، للشيخ العدوي، ص٣٠، وتنبيه أولي الأبصار إلى كمال الدين وما في البدع من أخطار، للسحيمي، ص٩٦.

[١٠١] **بڕوانە:** الاعتصام للشاطبي، ٥٠/١-٥٦.

واتە: ئەی کۆمەڵی گەنجان هەر یەکێك لە ئێوە توانای هەیە ژن بێنێت (توانای لاشەیی وماڵی) با ژن بێنێت، چونکە ژن هێنان پاراستنی چاو و داوێنی تێدایە، وە هەر کەسێك توانای نییە ژن بێنێت با بە ڕۆژوو بێت چونکە ڕۆژوو گرتن قەڵغان و پارێزەرە بۆی لە تاوان.

وە دروستە کەسێك واز لە هەندێ شت بهێنێت کە لە شەرعدا هیچی تیانییە لە ترسی ئەوەی نەکەوێتە کارێکەوە کە شتی تیایە، ئەمە وەکو واز هێنانە لەو کارانەی کە شوبهەیان تیایە لە ترسی کەوتنە ناو حەرامەوە، وە پاك ڕاگرتن و دوور بوونی دین و نەفسیان لە شوبهەکان.

بەڵام ئەگەر کەسێك واز لەو شتانە بێنێت کە لە دیندا حەڵاڵن، ئەگەر نەکردن و واز لێ هێنانەکەی وەکو پیشاندانی دینداری بێت، ئەوە دروست نییەو دەبێتە بیدعە، جا ئەو شتەی کە نایکات حەڵاڵ بێت یان فەرمان پێ کراو بێت، وە یان ئەو شتە لە پەرستن یان کڕین و فرۆشتن یان داب و نەریتەکاندا بێت، جا ئەو نەکردنە بە ووتە یان بە کردەوە یان بە بیروباوەڕ بێت، ئەو کەسەی کە ئەم شتانە ناکات ئەگەر باوەڕی وابێت بە واز هێنان و نەکردنی ئەو کارانە لە خوای پەروەردگار نزیك دەبێتەوە ئەوە کەسێکی بیدعەچییە بە واز هێنانی لەو کارانە.

بەڵگەشمان لەسەر ئەوەی کە واز هێنان و نەکردنی ئەو شتانە وەکو دین دەبێتە بیدعە، بەسەرهاتی ئەو سێ کەسەیە کە هاتن بۆ یەکێك لە ماڵەکانی پێغەمبەرو (ﷺ) پرسیاریان لە یەکێك لە خێزانەکانی کرد سەبارەت بە عیبادەتی پێغەمبەر (ﷺ) ((فَلَمَّا أُخْبِرُوا بِهَا كَأَنَّهُمْ تَقَالُّوهَا، فَقَالُوا: أَيْنَ نَحْنُ مِنَ النَّبِيِّ ﷺ، وَقَدْ غَفَرَ اللَّهُ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ وَمَا تَأَخَّرَ؟ فَقَالَ أَحَدُهُمْ: أَمَّا أَنَا فَأُصَلِّي اللَّيْلَ أَبَدًا، وَقَالَ الآخَرُ: أَنَا أَصُومُ الدَّهْرَ فَلا أُفْطِرُ، وَقَالَ الآخَرُ: أَنَا أَعْتَزِلُ النِّسَاءَ وَلا أَتَزَوَّجُ أَبَدًا، فَجَاءَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ، فَقَالَ: أَنْتُمُ الَّذِينَ قُلْتُمْ كَذَا وَكَذَا، أَمَا وَاللَّهِ إِنِّي لأَخْشَاكُمْ لِلَّهِ وَأَتْقَاكُمْ لَهُ، لَكِنِّي أَصُومُ وَأُفْطِرُ، وَأُصَلِّي وَأَرْقُدُ، وَأَتَزَوَّجُ، فَمَنْ رَغِبَ عَنْ سُنَّتِي فَلَيْسَ مِنِّي))(١٠٣).

واتە: کاتێك هەواڵیان پێدرا دەربارەی عیبادەتی پێغەمبەر (ﷺ) بە کەمیان زانی، ئەوەبوو وتیان: ئێمە لە کوێ و پێغەمبەری خوا (ﷺ) لە کوێ؟ خوای پەروەردگار لە هەموو تاوانەکانی سەرەتاو کۆتای پێغەمبەر (ﷺ) خۆش بووە، بۆیە یەکێکیان ووتی: من بەردەوام شەوانە شەونوێژ دەکەم و هەرگیز ناخەوم، دووەمیان ووتی: من ساڵ دوانزەی مانگ بە ڕۆژوو دەبم هەرگیز ڕۆژێکی نابێت بە ڕۆژوو نەبم، سێیەمیان ووتی: من دوور دەکەومەوە لە ژن و هەرگیز ژن ناهێنم، کاتێك پێغەمبەر (ﷺ) هاتەوەو خێزانەکانی ئەو کارەیان بۆ باس کرد چووە سەر مینبەرو فەرموی: ئێوەن ئەو کەسانەی کە ئاوها و ئاوهاتان ووتبوو؟ ئاگادار بن و باش بزانن سوێند بە خوای پەروەردگار من لە هەموتان زیاتر لە خوای پەروەردگار دەترسم لە هەموشتان زیاتر عیبادەتی بۆ دەکەم و خۆم لە سزای دەپارێزم، بەڵام من بە ڕۆژوو دەبم وە ڕۆژی واش هەیە بە ڕۆژوو نابم (ڕۆژووی سوننەت نەك فەرز)، وە شەوان شەونوێژ دەکەم و دەش خەوم، وە ژنیش دێنم، بۆیە ئاگاداربن ئەی موسڵمانان هەر کەسێك واز لە سوننەتی من بێنێت و حەزی لێ نەکات ئەوە لە من نییە (لەو کارەدا).

مەبەست بە (سُنَّتِي) ڕێگەو ڕێبازی من، جگە لە فەرزەکان، وە (مَن رَغِبَ عَن سُنَّتِي) مەبەست پێی: پشت هەڵکردنە لە سوننەتی من و ڕووکردنە شتی تر، بۆیە مەبەست بە فەرمودەکەی پێغەمبەر (ﷺ) ئەوەیە: هەر کەسێك واز لە مەنهەج و ڕێبازی من بهێنێت و جگە لە مەنهەج و ڕێبازی من بگرێتەبەر ئەوە لە من نییە (لە ڕێگەو ڕێبازی من لایداوە)(١٠٤).

---

(١٠٢) متفق عليه من حديث عبد الله بن مسعود τ: البخاري، كتاب الصوم، باب الصوم لمن خاف على نفسه العزبة، ٢/٢٨٠، برقم ١٩٠٥، ومسلم، كتاب النكاح، باب استحباب النكاح لمن تاقت نفسه إليه ووجد مؤنته، ٢/١٠١٨، برقم ١٤٠٠.

(١٠٣) متفق عليه من حديث أنس بن مالك τ : البخاري، كتاب النكاح، باب الترغيب في النكاح، ٦/١٤٢، برقم ٥٠٦٣، ومسلم، كتاب النكاح، باب استحباب النكاح لمن تاقت نفسه إليه، ٢/١٠٢٠، برقم ١٤٠١.

(١٠٤) **بڕوانە**: فتح الباري، لابن حجر، ٩/١٠٥.

موسڵمانی خۆشەویست و سوننەت لە دڵا شیرین ئەوەی کەباسکرا ئەوەمان بۆ ڕوون بووەوە، بیدعە دوو بەشە: بیدعەیەك لە ڕووی زیاد کردنەوە، بیدعەیەك لە ڕووی واز لێ هێنان و نەکردنەوە، هەروەك بۆمان ڕوون دەبێتەوە کە سوننەتیش دوو بەشە: سوننەت لە ڕووی کردنی کارێکەوە، سوننەتێك لە ڕووی واز لێ هێنان و نەکردنەوە، سوننەتی پێغەمبەر (ﷺ) هەرچۆن بە کردنی کارێکی سوننەت دەبێت، بەهەمان شێوە نەکردن و وازلێ هێنانی هەندێ کار خۆی لە خۆیدا سوننەتە، بۆیە خوای پەروەردگار چۆن بە پێویستی داناوە لەسەرمان کە شوێنی پێغەمبەر (ﷺ) بکەوین لەو کارانەی کە نزیکمان دەکاتەوە لە خوای پەروەردگار "ئەگەر لەو کارانە نەبێت کە تەنها تایبەتە بە پێغەمبەر (ﷺ)" بە هەمان شێوە خوای پەروەردگار فەرمانی پێ کردووین و لەسەری پێویست کردووین کە شوێنی بکەوین، ئەویش بە واز هێنان و نەکردنی هەندێ کار، بۆیە واز هێنان و نەکردنی هەندێ کار خۆی لە خۆیدا دەبێتە سوننەت، وە کردنی هەندێ کار دەبێتە سوننەت، بۆیە موسڵمانی خۆشەویست باش بزانەو ئاگاداربە چۆن ئێمە ناتوانین لە خوای پەروەردگار نزیك ببینەوە بە واز هێنان و نەکردنی ئەو کارە چاکانەی کە پێغەمبەر (ﷺ) کردویانێتی، بەهەمان شێوە ناتوانین لە خوای پەروەردگار نزیك ببینەوە بە کردنی ئەو کارانەی کە پێغەمبەر (ρ) نەیانی کردووە (کردنی بیدعە)، بۆیە ئەو موسڵمانەی کە شتێك دەکات و پێغەمبەر (ﷺ) نەی کردووە، وەکو ئەو موسڵمانە وایە کە واز لەو شتانە دینێت کە پێغەمبەر (ρ) کردوویانێتی، یەکسانن بێ هیچ جیاوازییەك[١٠٥].

بەشی سێیەم: بیدعەی ووتەیی بیروباوەڕی، وە بیدعەی کرداری

١ ـ **بیدعەی ووتەیی بیروباوەڕی:** وەکو ووتەو بیروباوەڕی جهمیة و معتزلة و رافضة و سەرجەم گروپە گومڕاو سەرلێشێواوەکان، وە بیدعەی گروپە تازە دەرکەوتووەکانی وەك (القادیانیة، والبهائیة)، وە سەرجەم گروپە بیروباوەڕ خراپەکانی وەکو: (إسماعیلیة، والنصیریة، والدروز، والرافضة) وە جگە لەوانیش.

٢ ـ **بیدعەی کرداری، ئەویش چەند جۆرێکە:**

١ ـ **بیدعە کردن لە بنەڕەتی پەرستندا**، وەکو داهێنانی پەرستنێك کە هیچ بنەڕەتێکی نییەلە شەرعدا، وەکو داهێنانی نوێژێك کە شەرعی نییە، یان ڕۆژوو گرتنێك کە هیچ بنەڕەتێکی نییەلە شەرعدا، وە داهێنانی بۆنە و جەژنێك کە لە ئیسلامدا نەبێت، وە کردنی یادی لە دایك بوون کە لە بنەڕەتدا شەرعی نییە بەڵکو داب و نەریتی گاورەکانە.

٢ ـ **زیادە کردن لە عیبادەتێکی شەرعیدا**، وەکو زیاد کردنی ڕکاتێك لە نوێژی نیوەڕۆ یان عەسردا.

٣ ـ **بیدعەو زیادکردن لە شێوازی ئەنجامدانی عیبادەتێکی شەرعیدا**، وەکو کردنی عیبادەتێك بەشێوازێکی ناشەرعی، یان وەکو کردنی زیکرەکانی دوای نوێژە فەرزەکان بەدەنگی بەرزو بە جەماعەت، یان قورس کردنی عیبادەت لەسەر خۆت بەڕادەیەك کە لە سوننەتی پێغەمبەر (ﷺ) دەربچێت.

٤ ـ **تایبەت کردنی کاتێك بە کردنی عیبادەتێك کە شەرع دیاری نەکردووە دەبێتە بیدعە**، وەکو تایبەت کردنی نیوەی مانگی شَعبَان بە گرتنی ڕۆژوو، یان تایبەت کردنی شەوەکەی بە کردنی شەو نوێژ، هەر چەندە ڕۆژوو گرتن و شەو نوێژ کردن دوو عیبادەتی زۆر خێرن، بەڵام تایبەت کردنیان بە کاتێك کە شەرع دیاری نەکردووە دەبێتە بیدعە و پێویستی بەبەڵگە هەیە[١٠٦].

---

[١٠٥] **بڕوانە:** الإعتصام للشاطبي، ٥٧/١-٦٠، و ٤٧٩، ٤٨٥، ٤٩٨، والأمر بالإتباع والنهي عن الإبتداع= لجلال الدين السيوطي، ص٢٠٥، وأصول في البدع، للشيخ محمد أحمد العدوي، ص٧٠، وحقيقة البدعة وأحكامها، لسعيد بن ناصر الغامدي، ٣٧/٢-٥٨، وتنبيه أولي الأبصار إلى كمال الدين وما في البدع من أخطار، للدكتور صالح السحيمي ص٩٧، وعلم أصول البدع للشيخ علي بن حسن الأثري، ص١٠٧، وتحذير المسلمين عن الإبتداع والبدع في الدين، للشيخ أحمد بن حجر آل بوطامي، ص٨٣.

[١٠٦] **بڕوانە:** مجموع فتاوى شيخ الإسلام ابن تيمية، ٣٤٦/١٨، ٣٥-٤١٤، وكتاب التوحيد للعلامة الدكتور صالح الفوزان، ص ٨١-٨٢، ومجلة الدعوة، العدد ١١٣٩، ٩ رمضان، ١٤٠٨، مقال الدكتور صالح الفوزان في أنواع البدع، وتنبيه أولي الأبصار إلى كمال الدين وما في البدع من أخطار، للدكتور صالح السحيمي، ص ١٠٠.

باسی شەشەم: حوكمی بیدعە لە دیندا

موسڵمانی خۆشەویست ئەوەی كە گومانی تێدا نییە ئەوەیە كە هەموو بیدعە و تازە داهێنراوێك لە دیندا حەرامەو سەرلێشێواوییە، لەبەر فەرمودەكەی پێغەمبەر (ﷺ) كە فەرموویەتی: ((وإيّاكُم وَمُحدَثَاتِ الأمورِ، فإنَّ كلَّ مُحدثَةٍ بِدْعَةٌ، وَكُلَّ بِدْعَةٍ ضَلاَلَة))[١٠٧].

واتە: ئاگادارتان دەكەمەوە لە كارە تازە داهێنراوەكان (لە دیندا)، بێگومان هەموو تازە داهێنراوێك بیدعەیە، وەهەموو بیدعەو تازەو داهێنراوێك لە دیندا گومڕایی و سەرلێشێواوییە.

هەروەها پێغەمبەر (ﷺ) فەرموویەتی: ((مَنْ أَحْدَثَ فِي أَمْرِنَا هذا مَا لَيْسَ مِنْهُ فَهُوَ رَدٌّ))[١٠٨].

واتە: هەركەسێك كارێك دابهێنێت و فەرمانی ئێمەی لەسەر نەبێت بە زیادكردنی ئەو كارە ئەوە بەسەریدا دەدرێتەوەو لێی وەرناگیرێت. وە لە گێڕانەوەیەكی تردا كە ئیمامی مسلم گێڕاوێتیەوە، پێغەمبەر (ﷺ) فەرموویەتی: ((مَنْ عَمِلَ عَمَلاً لَيْسَ عَلَيْهِ أَمْرُنَا فَهُوَ رَدٌّ))[١٠٩].

واتە: هەركەسێك كارێك بكات (عیبادەتێك) فەرمانی ئێمەی لەسەر نەبێت بۆ كردنی، ئەوە ئەو كارە كارێكە وەرناگیرێت بەڵكو دەدرێتەوە بەسەر خاوەنەكەیدا.

موسڵمانی خۆشەویست ئەم دوو فەرمودە پیرۆزەی پێغەمبەر (ﷺ) بەڵگەن لەسەر ئەوەی كە شتێكی تازە داهێنراو لەم دینەدا دەبێتە بیدعە، وە هەموو بیدعەو كارێكی تازە داهێنراو حەرامەو سەرلیشیواوییە و وەرنەگیراوە، بۆیە هەموو كارێك كە پێی بووترێت بیدعە لە عیبادەتەكاندا حەرامە، بەڵام حەرامیش پلەی هەیە لە ڕووی تاوانەوە، **ئەویش بە پێی ئەو بیدعەیەی كە دەكرێت:**

* بیدعەی واهەیە كوفرە، وەكو: سوڕانەوە بەدەوری گۆڕەكاندا بە مەبەستی نزیك بوونەوە لێیان، یان سەربڕین و نەزر كردن بۆیان، یان پاڕانەوە لە مردووەكان و داوای كۆمەك و یارمەتی كردن لێیان، یان وەكو: بیدعەی جهمية و معتزلة و رافضة)كان.

* بیدعەی واهەیە هۆكارەو سەر دەكێشێت بۆ كوفر، وەكو: دروست كردنی خانوو بەسەر گۆڕەكانەوە، وە نوێژ كردن و پاڕانەوە لەسەریان.

* بیدعەی واهەیە لە جۆری تاوانەكانە، وەكو: بیدعەی ژن نەهێنان و مانەوە بە گەنجی، یان ڕۆژوو گرتن و وەستان لەبەر خۆر گوایە تا ماندوو بیت خێری زیاترە، یان خۆ خەساندن بە مەبەستی نەمانی شەهوەت، وە جگە لە مانەش[١١٠].

ئیمامی الشاطبي (ڕەحمەتی خوای لێبێت) باسی ئەوەی كردووە كە تاوانی ئەو كەسانەی بیدعە دەكەن لە یەك ئاستدا نین، بەڵكو بە چەند پلەیەكی جیاوازە، جیاوازی ئەو تاوانەش لە چەند ڕوویەكەوەیە، بەم شێوەیەی لای خوارەوە:

١ ـ لەو ڕووەوەی كە بیدعەچییەكە بانگەشەی ئیجتیهاد دەكات یان كەسێكی شوێن كەوتووە.

٢ ـ لەو ڕووەوەی كە بیدعەكە لە شتە پێویستیەكاندا دەكرێت وەكو: دین،،نەفس ،عەقڵ ،ماڵ، وە جگە لەمانەش.

٣ ـ لەو ڕووەوەی كە بیدعەچییەكە ئایا بە شاراوەیی دەیكات یان بە ئاشكرا دەیكات؟

٤ ـ لەو ڕووەوەی كە بیدعەچییەكە دەعوەی بۆ دەكات و خەڵكی بۆ لا بانگ دەكات، یان نا؟

٥ ـ لەو ڕووەوەی ئایا بیدعەچییەكە دەرچووە لە ئەهلی سوننە یان نا؟

٦ ـ لەو ڕووەوەی بیدعەكە حەقیقیە یان زیاد كراوە.

---

[١٠٧] أبو داود، ٤/٢٠١، برقم ٤٦٠٧، والترمذي، ٥/٤٤، برقم ٢٦٧٦، وصححه العلاّمة الألباني في "صحيح الجامع الصغير" ٢٥٤٩.

[١٠٨] رواه البخاري ٣/٢٢٢، برقم ٢٦٩٧، ومسلم، ٣/٣٤٤، برقم ١٧١٨.

[١٠٩] متفق عليه: البخاري، ٣/٢٢٢، برقم ٢٦٩٧، ومسلم، ٣/١٣٤٣، برقم ١٧١٨.

[١١٠] **بڕوانە**: كتاب التوحيد للعلامة الدكتور صالح بن فوزان الفوزان، ص ٨٢.

٧ ـ لەو ڕووەوەی ئایا بیدعەکە ڕوون و ئاشکرایە یان ئاڵۆزە؟

٨ ـ لەو ڕووەوەی ئایا کردنی ئەو بیدعەیە کوفرە یان نا؟

٩ ـ لەو ڕووەوەی ئایا بیدعەچییەکە سورە لەسەر کردنی ئەو بیدعەیە بە بەردەوامی، یان بەردەوام نییە بەڵکو لە بەر هۆیەك دەیکات و دوایی وازی لێدێنێت؟

ئیمامی الشاطبي (ڕەحمەتی خوای لێبێت) ئەوەی ڕوون کردۆتەوە کە بیدعە لە یەك ئاستدا نین لە ڕووی تاوانەوە بەڵکو جیاوازەو بەپێی بیدعەکە حوکم دەدرێت بەسەریدا[١١١] ، وە ئەوەشی ڕوون کردۆتەوە کە بیدعە چەند پلەیەکی هەیە، هەیانە حەرامەو هەیانە مکروە[١١٢] ، بەڵام وەسف کردنی بیدعە بە سەرلێشێواوی هەموو جۆرەکانی دەگرێتەوە[١١٣].

بۆیە بیدعە بە پێی جیاوازی تاوانیان دابەش دەبێت بۆ سێ بەش:

١ ـ بیدعەی واهەیە کوفری ڕوون و ئاشکرایە[١١٤].

٢ ـ بیدعەی واهەیە لە ڕیزی تاوانە گەورەکانە[١١٥].

٣ ـ بیدعەی واهەیە تاوانێکە لە تاوانە بچوکەکان[١١٦] ، وە بیدعەی بچوك چەند مەرجێکی هەیە بۆ ئەوەی لە جۆری تاوانە بچوکەکان بێت، **کە ئەمانەن:**

١ ـ نابێت بەردەوام بێت لەسەرکردنی، ئەگەر بەردەوام بێت لەسەر کردنی ئەوە دەبێتە تاوانی گەورە.

٢ ـ دەعوەو بانگەوازی بۆ نەکات، ئەگەر دەعوەی بۆ بکات دەبێتە بیدعەو تاوانی گەورە، چونکە خەڵکی دەیکەن و زۆر کاری پێ دەکرێت.

٣ ـ لەناو کۆمەڵ و قەڵەباغی موسڵماناندا نەیکات، وە لەو شوێنانەدا نەیکات کە سوننەتی تێدا دەکرێت.

٤ ـ ئەو بیدعەیە بە بچوك و بێڕێز سەیر نەکات، چونکە ئەوە سوکایەتی کردنە پێی، وە سوکایەتی کردن بە تاوان گەورەترە لە تاوان[١١٧].

ناوی سەرلێشێواوی بەسەر هەرسێ بەشەکەدا دادەبڕێت، لەبەر ئەوەی پێغەمبەر (ﷺ) هەموو جۆرە بیدعەیەکی بەسەر لێشێواوی ناو بردووە، ئەویش بیدعەی پێ لە دین دەرچوون و بیدعەی پێ تاوان بار بوون دەگرێتەوە جا تاوانەکە گەورە بێت یان بچوك[١١٨].

هەندێك لە زاناکان بیدعە دابەش دەکەن بەسەر پێنج حوکمە شەرعیەکەدا، بۆیە دەڵێن: بیدعە هەیە کردنی واجبە، بیدعە هەیە کردنی حەرامە،بیدعەی واهەیە کردنی سوننەتە، هەیانە کردنی مَکروهَ، هەیانە مُباحَ.

ئەم دابەش کردنە پێچەوانەی فەرموودەکەی پێغەمبەرە (ﷺ) کە دەفەرمووێت: ((فإنَّ كل محدثة بدعة وكل بدعة ضلالة))[١١٩].

---

[١١١] بڕوانە: الاعتصام للشاطبي، ٢١٦/١ – ٢٢٤، و٥١٥/٢ – ٥٥٩.

[١١٢] ئەم دابەش کردنە، دابەش کردنێکی هەڵەیە، چونکە هیچ بیدعەیەکی (مَكرُوه) نییە لە شەرعدا بەو مانایەی کە ئەگەر نەیکەیت خێرت بگات و ئەگەر بیکەیت تاوانت ناگات، بەڵکو بیدعە هەمووی گومڕاییە (وكل بدعة ضلالة).

[١١٣] بڕوانە: الاعتصام للشاطبي، ٥٣٠/٢.

[١١٤] بڕوانە: هەمان سەرچاوە، ٥١٦/٢.

[١١٥] بڕوانە: هەمان سەرچاوە، ٥١٧/٢ و ٥٤٣/٢ – ٥٥٠.

[١١٦] بڕوانە: الإعتصام للشاطبي، ٥١٧/٢ و ٥٣٩/٢، ٥٤٣ – ٥٥٠.

[١١٧] بۆ زیاتر شارەزا بوون لە شەرحی ئەم مەرجانە، بڕوانە: الاعتصام للشاطبي، ٥٥١/٢ – ٥٥٩.

[١١٨] بڕوانە: الإعتصام للشاطبي، ٥١٦/٢.

[١١٩] رواه أبو داوود، ٢٠١/٤، برقم ٤٦٠٧، والترمذي، ٤٤/٥، برقم ٢٦٧٦.

وە ئیمامی الشاطبي (ڕەحمەتی خوای لێبێت) پاش ئەوەی باسی ئەم دابەش كردنە و خاوەنەكانیان دەكات و بەر پەرچیان دەداتەوە، دەفەرمووێت:

(وەلاَم بۆ ئەم بوچوونە ئەوەیە: ئەم دابەش كردنە كارێكی داهێنراوە و هیچ بەڵگەیەكی شەرعی لەسەر نییە، بەڵكو هەر خۆی لە خۆیدا ڕەتكراوەیە، لەبەر ئەوەی بیدعە لە بنەڕەتدا بەڵگەی لەسەر نییە: نەلە دەقەكانی قورئانی پیرۆز و نەلە سوننەت و نەلە بنەماكانیان، چونكە ئەگەر بەڵگە لەسەر واجبێتی یان سوننەتێتی یان حەلاڵێتی كارێك هەبێت ئەوە نابێتە بیدعە، بەڵكو كردنی ئەو كارە ئەچێتە ئەو ژێر كارانەی كە فەرمانی پێ كراوە یان تیایدا سەر پشكی بۆ كردنی، بۆیە كۆ كردنەوەی ئەو كارانە بڵێی بیدعەیە لە كاتێكدا بەڵگە لەسەر واجبێتی یان سوننەتەتێتی یان حەلاڵێتی هەبێت كۆ كردنەوەی دوو شتی زۆر دژ بەیەكن)[١٢٠].

باسی حەوتەم: جۆرەكانی ئەو بیدعانەی كەلەسەر گۆڕەكان دەكرێن:

جۆری یەكەم: كەسانێك سەردانی گۆڕەكان دەكەن بۆداوا كردنی پێویستیەكانیان لە مردووەكان، ئەو كارە هاوشێوەی كاری بت پەرستەكانە، هەروەك خوای پەروەردگار دەفەرموێت: ﴿ قُلِ ٱدْعُوا۟ ٱلَّذِينَ زَعَمْتُم مِّن دُونِهِۦ فَلَا يَمْلِكُونَ كَشْفَ ٱلضُّرِّ عَنكُمْ وَلَا تَحْوِيلًا ﴿٥٦﴾ أُو۟لَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ يَدْعُونَ يَبْتَغُونَ إِلَىٰ رَبِّهِمُ ٱلْوَسِيلَةَ أَيُّهُمْ أَقْرَبُ وَيَرْجُونَ رَحْمَتَهُۥ وَيَخَافُونَ عَذَابَهُۥٓ ۚ إِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ كَانَ مَحْذُورًا ﴿٥٧﴾ ﴾ (الإسراء: ٥٦-٥٧) .

واتە: ئەی پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) بەو موشریكانە بڵێ: كە جگە لە خوای پەروەردگار ئەپەرستن و گومانتان وایە جگە لە خوای پەروەردگار وەلاَمتان ئەداتەوە بێ گومان بن كە بەهیچ شێوەیەك ئەو پەرستراوانە ناتوانن ناخۆشی و ناڕەحەتیتان لە سەر لابەرن و بیدەن بە سەر كەسانێكی تردا، دەی كەواتە تەنها خوای پەروەردگار توانای بەسەر هەموو كارێكدا هەیە .

﴿ أُو۟لَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ يَدْعُونَ يَبْتَغُونَ إِلَىٰ رَبِّهِمُ ٱلْوَسِيلَةَ أَيُّهُمْ أَقْرَبُ وَيَرْجُونَ رَحْمَتَهُۥ وَيَخَافُونَ عَذَابَهُۥٓ ۚ إِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ كَانَ مَحْذُورًا ﴿٥٧﴾ ﴾ (الإسراء: ٥٧)

واتە: ئەی هاوەڵ بڕیاردەران ئەوانەی كە ئێوە جگە لەخوای پەروەردگار لێیان دەپاڕێنەوە و ئەیان پەرستن، ئەوان خۆیان باوەڕیان هێناوەو خۆیان بە بەندەو بێ دەسەلاَت دەزانن بەرامبەر بە خوای پەروەردگار، وە ئەیانەوێت لە خوای پەروەردگار نزیك ببنەوە بە باوەڕهێنان و كردنی كردەوەی چاكە، وە ئومێدیان بەڕەحم و بەزەیی خوای پەروەردگار هەیە و لە سزاشی ئەترسن، ئەی پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) بەڕاستی سزای پەروەردگارت مەترسی لێكراوە.

بۆیە هەركەسێك بپاڕێتەوەو داوا بكات لە پێغەمبەرێك (صلى الله عليه وسلم) یان پیاو چاكێك، یان جۆرێك لە دەسەلاَتی خوایەتیان تیدا بگێڕێت، ئەوە ئەم ئایەتە دەیگرێتەوە، ئایەتێكی گشتی یە بۆ هەموو ئەو كەسانەی كەلە جگە لە خوای پەروەردگار دەپاڕێنەوە، لە كاتێكدا ئەو هاوار بۆكراوانە خۆیان سەرقاڵی ڕازی كردنی خوای پەروەردگارن، وە ئومێدیان بە ڕەحمی خوای پەروەردگارەو لە سزاشی دەترسن، بۆیە هەركەسێك بپاڕێتەوەو داوا بكات لە مردوویەك یان كەسێكی نادیاری، وەك: پێغەمبەران (عليهم الصلاة والسلام) و پیاو چاكان، جا ئەو داوا كردنە بەدەم (وەك بڵێت: ئەی پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) یان فلان كەس بە هانامەوە وەرەو فریام بكەوە، یان جگە لەمانە...) ئەوە گەورەترین تاوانی كردووە، ئەویش ئەو شیركەیە كە بە هیچ شێوەیەك خوای پەروەردگار لێی خۆش نابێت مەگەر بە تەوبە كردن، هەركەسێك زیادەڕەوی بكات لە پێغەمبەرێك (عليه السلام)، یان پیاو چاكێك، وە جۆرێك لە جۆرەكانی عیبادەتیان تێدا بگێڕێت، بۆ نموونە بڵێت: ئەی سەیدم ئەی گەورەم شێخم سەرم كەوێنە، یان یارمەتیم بدە، یان هێزوو توانام بدە، یان بەهانامەوە بێیت، یان بڵێت ڕزقم بدە، یان بڵێت: من لە ژێرسایەو چاودێری تۆدام، وە جگە لەم وتانەش كە هەموویان شیرك و سەرلێشێواوین، ئەو كەسەی دەیكات داوای لێ دەكرێت تەوبە بكات، ئەگەر تەوبەی كرد ئەوە وازی لێدەهێنرێت، ئەگەر تەوبەی نەكرد دەكوژرێت لە لایەن كاربەدەستی موسلْمانانەوە، لەبەر ئەوەی خوای پەروەردگار پێغەمبەرانی (عليهم الصلاة والسلام) ناردووە و كتێبەكانی دابەزاندووە، بۆ ئەوەی بەتەنها بپەرسترێت و هێچ شتێك نەكرێت بە هاوەڵی.

---

[١٢٠] بڕوانە: الإعتصام للشاطبي، ١/ ٢٤٦.

جۆری دووەم: کەسێك کاتێك زیارەت و سەردانی گۆڕەکان ئەکات مەبەستی پێی پاڕانەوەیە لە خوای گەورە بە مردووەکان، ئەم کارە بیدعەیە و داهێنراوە لە ئیسلامدا، بەڵام وەکو خاڵی پێشوو نییە تا بگاتە ڕادەی شیرکی گەورە، زۆربەی ئەوانەی تەوەسول دەکەن بە پێغەمبەران (عليهم الصلاة والسلام) و پیاو چاکان دەڵێن: نزیك دەبمەوە لە تۆ ئەی خوای پەروەردگار بە پێغەمبەرەکەت (ﷺ) یان پێغەمبەرانت (عليهم الصلاة والسلام) یان فریشتەکانت یان بەندە پیاو چاکەکانت، یان بەحەقی فڵانە شێخ، یان دەڵێن: خوایە لێت نزیك دەبمەوە بە حورمەت و ڕێزی فڵانە شێخ، یان خوایە لێت نزیك دەبمەوە بە قەڵەم و (لوح المحفوظ)، یان جگە لەو شتانە کە لە پاڕانەوەکانیاندا دەیڵێن، کە هەر هەمووی بیدعەیە و کارێکی تازە داهێنراوی خراپە، بەڵام ئەوەی کە لە سوننەتدا هاتووە نزیك بوونەوە لە خوای پەروەردگار بە ناوو سیفاتە جوانەکانی دەبێت، یان بە کردنی کردەوە چاکەکان دەبێت، هەروەك لە صەحیحی بوخاری و موسلیمدا بەسەر هاتی ئەو سێ کەسەی کەچوونە ئەشکەوتەکەوە هاتووە، وەهەروەها موسڵمان دەتوانێت بە دوعای موسڵمانێکی زیندووی حازر تەوەسول بکات و لە خوای پەروەردگار نزیك ببێتەوە.

جۆری سێیەم: هەرکەسێك گومانی وابێت پاڕانەوە لە لای گۆڕەکان گیرایەو وەڵام دراوەیە، یان بڵێت پاڕانەوە لەلای گۆڕەکان باشترە وەك پاڕانەوە لە مزگەوتەکاندا، ئەو کارە بە یەکدەنگی زانایان کارێك و گومانێکی خراپە بەبێ بوونی خیلاف لە نێوانیاندا کە کارێکی بیدعەو خراپە، کارێکە نە خوای پەروەردگار بە شەرعی داناوە، وە نە پێغەمبەرەکەشی (ﷺ)، وەهیچ یەکێك لە هاوەڵانی پێغەمبەر (ﷺ)، وە شوێن کەوتوانیان وە زانایان و پێشەوای دین ئەم کارەیان نەکردووە، بێگومان هاوەڵانی پێغەمبەر (ﷺ) چەندین جار تووشی ووشکە ساڵی و ناخۆشی و ناڕەحەتی دەبوون هیچ کاتێك نەدەچوونە سەر گۆڕەکەی و بپاڕێنەوە، بەڵکو ئیمامی عومەر(رضي الله عنه) داوای لە ئیمامی عباسی (رضي الله عنه) مامی پێغەمبەر (ﷺ) دەکرد تا دوعای باران بارینیان بۆ بکات، هەر بۆیە سەلەف و پیاو چاکانی پێشین نەهی و ڕێگریان کردووە لە پاڕانەوە لە لای گۆڕەکان، هەروەك جارێکیان علي کوڕی حسين (رضي الله عنهم) پیاوێکی بینی لە کونێکەوە دەچووە لای گۆڕەکەی پێغەمبەر (ﷺ) دەپاڕایەوە، ئەویش فەرموی: ئایا فەرمودەیەکت پێ بڵێم کە لە باوکمەوە (ئیمامی علي) بیستوومە و ئەویش لە پێغەمبەری خواوە (ﷺ) بیستویەتی کە فەرمویەتی: ((لاَ تَجْعَلُوا قَبْرِي عِيدًا، وَلاَ تَجْعَلُوا بُيُوتَكُمْ قُبُورًا، وَصَلُّوا عَلَيَّ وَسَلِّمُوا، حَيْثُما كُنتُم فَسَتَبلُغُني سَلامُكُم وَصَلاتُكُم))[١٢١].

واتە: گۆڕەکەم مەکەن بە جەژنگا، وە ماڵەکانتان مەکەن بە گۆڕستان (کردنی ماڵەکان بە گۆڕ ئەوەیە: قورئانی تێدا نەخوێندرێت و نوێژە سوننەتەکانی تێدا نەکرێت) وە سەڵاواتم لەسەر بڵێن چونکە سەڵاواتەکانتان پێم ئەگات لەهەر کوێیەك بن، چونکە خوای پەروەردگار کۆمەڵە مەلائیکەیەکی هەیە بەردەوام ئەسوڕێنەوە سەڵات و سەلامی ئەو کەسانەم پێ ئەگەیەنن لە ئوممەتەکەم کە سەلامم لێ ئەکەن.

موسڵمانی خۆشەویست ئەوەی بەڵگە بێت لەم فەرمودەیەدا ئەوەیە: ئەگەر گۆڕی پێغەمبەر (ﷺ) کە پیرۆزترین گۆرە لەسەر ڕووی زەویدا نەهی و ڕێگری لێکرابێت کە نەکرێتە جەژنگا، ئەوە گۆڕی کەسانی تر "هەر کەسانێك بن" زۆر لە پێش ترە تا ڕێگری لێبکرێت و نەکرێتە جەژنگا (واتە: زۆر رووبان تێبکرێت و زۆر سەردانیان بکرێت)[١٢٢].

وە أبو هريرة (رضي الله عنه) دەفەرمووێت: پێغەمبەر (ﷺ) فەرمویەتی: ((لا تَجعَلُوا بُيُوتَكُم قُبُوراً، وَلا تَجعلُوا قَبري عِيداً، وَصَلُّوا عَلَيَّ فَإنَّ صَلاتَكُم تَبلُغُني حَيثُ كُنتُم))[١٢٣].

واتە: ماڵەکانتان مەکەن بە گۆڕستان (کردنی ماڵەکان بە گۆڕ ئەوەیە: قورئانی تێدا نەخوێنرێت و نوێژە سوننەتەکانی تێدا نەکرێت) وە گۆڕەکەم مەکەن بە جەژنگا، وە سەڵاواتم لەسەر بڵێن چونکە سەڵاواتەکانتان پێم ئەگات لەهەر کوێیەك بن.

---

[١٢١] رواه إسماعيل القاضي في كتاب فضل الصلاة على النبي ﷺ، ص٣٤، وصححه الألباني في نفس المرجع وله طرق وروايات ذكرها في كتابه تحذير الساجد من اتخاذ القبور مساجد، ص١٤٠.

[١٢٢] **بڕوانە:** الدرر السنية في الأجوبة النجدية لعبد الرحمن بن قاسم ٦/١٦٥-١٧٤.

[١٢٣] أبو داود، كتاب المناسك، باب زيارة القبور، ٢/٢١٨ بإسناد حسن، وأحمد ٢/٣٥٧، وە **بڕوانە:** صحيح سنن أبي داود ١/٣٨٣.

باسی هەشتەم: بیدعە باوو بڵاوەكانی ئەم سەردەمە:

بیدعە باوو بڵاوەكانی سەردەم زۆر زۆرن كە ناتوانرێت هەموویان بژمێردرێت ، بەڵام بۆ نموونە هێنانەوە نەك وەكو دیاری كردنیان ئەمانەیان باس دەكەین:

یەكەم: بیدعەی ئاهەنگ گێڕان بە بۆنەی لە دایك بوونی پێغەمبەر (ﷺ):

ئاهەنگ گێڕان بەبۆنەی لە دایك بوونی پێغەمبەر (ﷺ) بیدعەو كارێكی خراپە، یەكەم كەس كە ئەو بیدعەیەی داهێنا (العَبیدیّون) بوون لە سەدەی چواری كۆچیدا بوو، بۆیە زانایانی خەم خۆری ئیسلام هەر لە كۆنەوەو تا ئێستا پوچەڵی و نادروستێتی ئەم كارەیان ڕوون كردۆتەوە، وەڕەددی ئەو كەسانەیان داوەتەوە كە دایان هێناوەو كاری پێدەكەن، بۆیە دروست نییە ئاهەنگ گێڕان بە بۆنەی لە دایك بوونی پێغەمبەر (ﷺ)، لەبەر چەندین بەڵگەی ڕوون و ئاشكرا، لەوانە:

١ ـ ئاهەنگ گێڕان بە بۆنەی لە دایك بوونی پێغەمبەر (ﷺ) یەكێكە لەو بیدعە تازە داهێنراوانەی كە خوای پەروەردگار بەڵگەیەكی لەسەر كردن و دروستێتی دانەبەزاندووە، وە لەبەر ئەوەی پێغەمبەر (ﷺ) نەبە ووتەو نەبە كردەوەو نەبەبێدەنگ بوونی لەسەری بەشەرعی نەگێڕاوە، لە كاتێكدا تەنها ئەو پێشەواو ئیماممانە، خوای پەروەردگار دەفەرموێت: ﴿وَمَآ ءَاتَىٰكُمُ ٱلرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَىٰكُمْ عَنْهُ فَٱنتَهُوا۟ ۝٧﴾ (الحشر: ٧) .

واتە: ئەوەی كە پێغەمبەر (ﷺ) بۆی هێناون (لە قورئانی پیرۆز و سوننەت) وەریبگرن و هەر فەرمانێكی پێكردن بە گوێی بكەن، وە هەر شتێكی لێ قەدەغە كردن و نەهی لێ كردن لێی یەكسەر لێی دوور بكەونەوە و مەیكەن، چونكە بەڕاستی خوای پەروەردگار سزای زۆر بە توندی دەستێنێت لە كەسانێك كە سەرپێچی فەرمانەكانی پێغەمبەر (ﷺ) دەكەن.

وە هەروەها دەفەرموێت: ﴿لَّقَدْ كَانَ لَكُمْ فِى رَسُولِ ٱللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُوا۟ ٱللَّهَ وَٱلْيَوْمَ ٱلْـَٔاخِرَ وَذَكَرَ ٱللَّهَ كَثِيرًا ۝٢١﴾ (الأحزاب: ٢١) .

واتە: بەڕاستی لە پێغەمبەری خوادا (ﷺ) جوانترین و چاكترین نموونە هەیە تا چاوی لێ بكەن و شوێنی بكەون، بە تایبەتی بۆ كەسانێك كە ڕەزامەندی خوایان مەبەستە، وە سەرفرازی دوا ڕۆژ ئاواتیانە، هەمیشە و بەردەوام یادی خوا بەزۆری دەكەن و زمانیان پاراوە بە یادی ئەو.

هەروەها پێغەمبەر (ﷺ) فەرمویەتی: ((مَن أَحدَثَ في أَمرِنا هذا ما لَيسَ مِنهُ فَهُوَ رَدٌّ))[١٢٤].

واتە:هەركەسێك كارێك بكات و فەرمانی ئێمەی لەسەر نەبێت بە كردنی ئەوە بەسەریدا دەدرێتەوەو لێی وەرناگیرێت.

٢ ـ خەلیفە بەڕێزەكانی پێغەمبەر (ﷺ) و هاوەڵانی بەڕێزی هیچیان ئاهەنگیان نەگێڕاوە بە بۆنەی لە دایك بوونی پێغەمبەرەوە (ﷺ)، وە موسڵمانانیشیان بانگەواز نەكردووە بۆ ئاهەنگ گێڕان بە بۆنەی لە دایك بوونی پێغەمبەرەوە (ﷺ)، لە كاتێكدا ئەوان لە دوای پێغەمبەر (ﷺ) باشترین و چاكترینی ئەم ئوممەتەن، هەروەك پێغەمبەر (ﷺ) سەبارەت بە خەلیفە بەڕێزەكانی دەفەرموێت: ((عَلَيْكُمْ بِسُنَّتِي وَسُنَّةِ الْخُلَفَاءِ الرَّاشِدِينَ الْمَهْدِيِّينَ مِن بَعدي، عَضُّوا عَلَيْهَا بِالنَّوَاجِذِ، وَإِيَّاكُمْ وَالْمُحْدَثَاتِ، فَإِنَّ كُلَّ بِدْعَةٍ ضَلالَةٌ))[١٢٥].

واتە:ئامۆژگاریتان دەكەم و فەرانتان پێدەكەم هەركاتێك ناكۆكی و دووبەرەكیتان بینی لە ناو موسڵماناندا دەست بگرن بە سوننەتەكانی من و مەنهەج و ڕێبازی خەلیفە ڕێپیشاندەرو هیدایەتدراوەكانم لە دوای مردنی من، سووربن لەسەر دەست گرتن پێیانەوە هەروەكو چۆن بە كاكیلەكانتان شتێك دەگرن، وە ئامۆژگاریتان دەكەم و دەتان ترسێنم لە هەموو بیدعەو كارە تازە داهێنراوەكان لە دیندا، چونكە هەموو بیدعەو تازە داهێنراوێك لەدیندا گومڕایی و سەرلێشێواوییە.

---

[١٢٤] متفق عليه: البخاري، برقم ٢٦٩٧، ومسلم، برقم ١٧١٨.

[١٢٥] أبو داود، كتاب السنة، باب في لزوم السنة، ٢٠١/٤، برقم ٤٧٠٧، والترمذي، كتاب العلم، باب ما جاء في الأخذ بالسنة واجتناب البدع، ٤٤/٥ برقم ٢٦٧٦، وقال: هذا حديث حسن صحيح، وابن ماجه في المقدمة،باب اتباع سنة الخلفاء الراشدين المهديين، ١/١٥-١٦،برقم ٤٢، ٤٣، ٤٤،وأحمد ٤٦/٤-٤٧.

٣ ـ ئاهەنگ گێڕان بە بۆنەی لە دایك بوونی پێغەمبەر (ﷺ) لە داهێنراو ڕێگای کەسانی سەرلێشێواو و دڵ لاچوو لەسەر حەقە، چونکە یەکەم کەس کە ئەو بیدعەیەی داهێنا (الفاطميون العبيديون) بوون لە سەدەی چواری کۆچیدا بوو، خۆیان دابوە پاڵ (فاطمة)ی کچی پێغەمبەر (ﷺ)، بە فێڵ و تەڵەکەو درۆ، کەلە ڕاستیدا جولەکە بوون، وە دەوترێت: ئاگر پەرست بوونە، وە دەوترێت لە بنەڕەتدا لە بێباوەڕەکان بوونە[١٢٦] ، یەکەم کەسیان (المعز لدين الله العبيدي) مەغریبی بوو کە لە مانگی (شوّال)ی ساڵی ٣٦١ کۆچی مەغریبی بە جێهێشت و بەرەو وڵاتی میصر کەوتە ڕێ لە مانگی ڕەمەزانی ساڵی ٣٦٢ کۆچی گەیشتە مصر[١٢٧] ، ئایا پاش ئەمە بۆ هیچ موسڵمانێکی عاقڵ و ژیر هەیە کە تەقلیدی رافضة (شیعە) بکات و شوێنی مەنهەج و ڕێبازی پوچەڵیان بکەوێت و پێچەوانەی مەنهەج و ڕێبازی پێغەمبەر (ﷺ) بکات؟

٤ ـ خوای پەروەردگار دینی تەواو کردووە هیچ پێویستی بە زیادە نییە، هەروەك دەفەرموێت: ﴿ٱلۡيَوۡمَ أَكۡمَلۡتُ لَكُمۡ دِينَكُمۡ وَأَتۡمَمۡتُ عَلَيۡكُمۡ نِعۡمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ ٱلۡإِسۡلَٰمَ دِينٗاۚ ٣﴾ (المائدة: ٣)

واتە: ئەمڕۆ دینم بۆ تەواوکردن و نیعمەتی خۆم ڕژاندووە بەسەرتاندا وەڕازیم لێتان (ئەی موسوڵمانان) کە ئیسلام ئاینتان بێت و هیچ مەنهەج و ڕێباز و ئاینێکی تر نەکەنە ئاینی خۆتان.

زانای پایە بەرز إبن كثير (ڕەحمەتی خوای لێبێت) لە تەفسیری ئەم ئایەتەدا فەرمویەتی: (ئەم نیعمەت و بەخششەی خوای پەروەردگار گەورەترین نیعمەت و بەخششە بەسەر ئەم ئوممەتەوە لە کاتێکدا ئاینەکەی بۆ تەواو کردوون، پێویستیان بە هیچ ئاینێك نییە جگە لە ئاینی پیرۆزی ئیسلام، وە پێویستیان بە هیچ پێغەمبەرێك (ﷺ) نییە جگە لە پێغەمبەری خۆیان (ﷺ)، بۆیە خوای پەروەردگار پێغەمبەری (ﷺ) گێڕاوە بە دواین پێغەمبەر (ﷺ)، وە ڕەوانەی کردووە بۆ هەموو مرۆڤ و جنۆکەکان، هیچ حەڵاڵێك نییە مەگەر ئەو حەڵاڵی کردبێت، وە هیچ حەرامێك نییە مەگەر ئەو حەرامی کردبێت، وە هیچ مەنهەج و ڕێباز و ئاینێك حەق و ڕاست نییە مەگەر ئەو ئاینەی کە پێغەمبەر (ﷺ) بە دینی زانیبێت، وە هەر شتێك ئەو هەواڵی پێدابێت حەق و ڕاستە هیچ درۆو دواکەوتنی تێدا نییە)[١٢٨].

﴿ٱلۡيَوۡمَ أَكۡمَلۡتُ لَكُمۡ دِينَكُمۡ﴾ هەم دین لەهەموو ڕویەکەوە تەواوە و پێویستی بە زیادو کەم نییە وە هەم خوای پەروەردگار تەواو نیعمەتی خۆی ڕشتووە بەسەر موسوڵماناندا.

وە پێغەمبەر (ﷺ) دینی ڕوون کردۆتەوە بۆ موسڵمانان بە جوانترین شێوە، هیچ ڕێگەو کارێك کە گەیەنەر بێت بەرەو بەهەشت ئیللا ڕوونی کردۆتەوە، وە هیچ ڕێگەو کارێك کە گەیەنەرو نزیك خەرەوە بێت لە دۆزەخ ئیللا بۆ ئوممەتەکەی ڕوون کردۆتەوە و ترساندویانێتی لێی، وە ئەوەی کە زانراوەو گومانی تێدا نییە ئەوەیە کە پێغەمبەر (ﷺ) بەڕێزترینی ناو هەموو پێغەمبەرانە (عليهم الصلاة والسلام)، وەکۆتایی هەموویانە، وە بە تەواوترین شێوە دینی گەیاندووە، وە دڵسۆزترین کەس بووە بۆ موسڵمانان، بۆیە ئەگەر ئاهەنگ گێڕان بە بۆنەی لە دایك بوونییەوە لە دین بوایەو کارێکی خێر بوایە و خوای پەروەردگار پێی ڕازی بوایە، ئەوە ڕوونی دەکردەوە بۆ ئوممەتەکەی، یان تا لە ژیانا مابوو خۆی دەیکرد.

---

[١٢٦] **بروانە:** الإبداع في مضار الابتداع، للشيخ علي محفوظ، ص٢٥١، **بروانە:** التبرك: أنواعه وأحكامه، للدكتور ناصر بن عبد الرحمن الجديع، ص٣٥٩-٣٧٣، **بروانە:** تنبيه أولي الأبصار إلى كمال الدين وما في البدع من أخطار، للدكتور صالح السحيمي، ص٢٣٢.

[١٢٧] **بروانە:** البداية والنهاية: لابن كثير، ٢٧٢/١١-٢٧٣، ٣٤٥، ٢٦٧/١٢-٢٦٨، و ٢٣٢/٦، ٦٣/١٢، ١٦١/١١، ١٣/١٢، ٢٦٦/١٢، **بروانە:** سير أعلام النبلاء للذهبي، ١٥٩/١٥-٢١٥، وذكر أن آخر ملوك العبيدية: العاضد لدين الله، قتله صلاح الدين الأيوبي سنة ٥٦٤هـ، قال: "تلاشى أمر العاضد مع صلاح الدين إلى أن خلعه وخطب لبني العباس واستأصل شأفة بني عبيد ومحق دولة الرفض، وكانوا أربعة عشر متخلفاً لا خليفة، والعاضد في اللغة: القاطع، فكان هذا عاضداً لدولة أهل بيته"، ٢١٢/١٥.

[١٢٨] **بروانە:** تفسير القرآن العظيم للإمام إبن كثير (رحمه الله تعالى) ٢٦/٣ .

پێغەمبەر (ﷺ) فەرمویەتی: ((إِنَّهُ لَمْ يَكُنْ نَبِيٌّ قَبْلِي إِلاَّ كَانَ حَقًّا عَلَيْهِ أَنْ يَدُلَّ أُمَّتَهُ عَلَى خَيْرِ مَا يَعْلَمُهُ لَهُمْ، وَيُنْذِرَهُمْ شَرَّ مَا يَعْلَمُهُ لَهُمْ))[١٢٩].

واتە: خوای پەروەردگار هیچ پێغەمبەرێکی (علیه السلام) نەناردووە ئیللا پێویست بووە لەسەری کە ئوممەتەکەی ڕێنمونی بکات بۆ هەموو خێرو چاکەیەك، کە زانیبێتی کردنی ئەو کارە خێرو چاکەی تێدایە بۆیان، وە پێوست بووە لەسەری کە ئوممەتەکەی ئاگادار بکاتەوە لە هەموو شەڕو خراپەیەك، کە زانیبێتی کردنی ئەو کارە زیان و خراپەی تێدایە بۆیان.

٥ ـ داهێنانی هاوشێوەی ئەم جۆرە یادوو بۆنە و بیدعەو تازە داهێنراوانە، وای لێ تێدەگەیت کە خوای پەروەردگار دینی بۆ ئەم ئوممەتە تەواو نەکردووە، بۆیە دەبێت شەرعێك دابنرێت تا دینی پێ تەواو ببێت، وە داهێنانی ئەم جۆرە بیدعەو تازە داهێنراوانە ئەوەی لێ تێدەگەیت کە پێغەمبەر (ﷺ) شەرعی بەتەواوی ڕوون نەکردۆتەوە کە پێویستە ڕوون بکرێتەوە بۆ ئەم ئوممەتە، هەتا ئەو بیدعەچییانە هاتن کۆمەڵە بیدعەیەکیان داهێنا لە دیندا کە خوای پەروەردگار بە هیچ شێوەیەك بەڵگەی لەسەر دروستێتی دانەبەزاندووە، بە گومانی خۆیان ئەو کارە نزیکیان دەکاتەوە لە خوای پەروەردگار، گومانی تێدا نییە کە ئەمە کارێکی زۆر ترسناکە، وە پشت هەڵکردنە لە فەرمانەکانی خوای پەروەردگار و پێغەمبەرەکەی (ﷺ)، بەڕاستی خوای پەروەردگار دینی تەواو کردووەو نیعمەتی تەواوی خۆی ڕژاندووە بەسەر بەندەکانیدا.

٦ ـ زانایان بە ڕوون و ئاشکرایی ئینکاریان کردووە لە بیدعەی ئاهەنگ گێڕان بە بۆنەی لە دایك بوونی پێغەمبەر (ﷺ)، وە موسڵمانانیان لە خراپێتی ئەم کارە ترساندووەو ئاگاداریان کردونەتەوە، ئەویش کار کردنە بە دەقەکانی قورئانی پیرۆز و سوننەتەکانی پێغەمبەر (ﷺ)، کە دەمان ترسێنن لە بیدعە کردن لە دیندا، وە فەرمانمان پێدەکەن بە شوێن کەوتنی پێغەمبەر (ﷺ)، ترساندنمان لە پێچەوانەکردنی فەرمانەکانی لە ووتەو کردەوەو بیروباوەڕدا.

٧ ـ ئاهەنگ گێڕان بە بۆنەی لە دایك بوونی پێغەمبەر (ﷺ) خۆشەویستی پێغەمبەری (ﷺ) پێنایاتەدی، بەڵکو خۆشەویستی پێغەمبەر (ﷺ) بە شوێن کەوتن و جێبەجێکردنی سوننەتەکانی و گوێڕایەڵی کردنی دێتەدی، هەروەك خوای پەروەردگار دەفەرموێت: ﴿ قُلْ إِن كُنتُمْ تُحِبُّونَ ٱللَّهَ فَٱتَّبِعُونِى يُحْبِبْكُمُ ٱللَّهُ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ ۗ وَٱللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٣١﴾ ﴾ (آل عمران: ٣١)

واتە: ئەی پێغەمبەر (ﷺ) بە موسڵمانان بڵێ: ئەگەر ئێوە خوای پەروەردگارتان خۆش دەوێت ئەوە شوێنی من بکەون (بە جێبەجێکردنی سوننەتەکانی و گوێڕایەڵی کردنی)، ئەو کاتە ئەگەر بەتەواوی شوێنی فەرمانەکانی من کەوتن خوای پەروەردگار خۆشتانی دەوێت و لە تاوانەکانت خۆش دەبێت، وە خوای پەروەردگار زۆر لێخۆش بوو و بەبەزەییە.

٨ ـ ئاهەنگ گێڕان بە بۆنەی لە دایك بوونی پێغەمبەر (ﷺ)و کردنی ئەو یادە بە جەژنگا(ساڵانە دووبارە بکرێتەوە) خۆ شوبهاندنە بە گاورو جولەکە، لە کاتێکدا خوای پەروەردگار و پێغەمبەرەکەی (ﷺ) نەهیان لێ کردووین کە خۆمان لێك بچوێنین پێیان یان شوێنیان بکەوین.

٩ ـ موسڵمانی ژیرو عاقڵ لە خۆی بایی نابێت بەزۆری ئەو کەسانەی کە ئاهەنگ دەگێڕن بە بۆنەی لە دایك بوونی پێغەمبەر (ﷺ) لە زۆربەی شوێنەکاندا، چونکە حەق بەزۆری ئەو کەسانە ناناسرێتەوە کە ئەو کارە دەکەن، بەڵکو حەق بەبەڵگەی شەرعی دەناسرێتەوە، هەروەك خوای پەروەردگار دەفەرموێت: ﴿ وَإِن تُطِعْ أَكْثَرَ مَن فِى ٱلْأَرْضِ يُضِلُّوكَ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ ۚ ﴿١١٦﴾ ﴾ (الأنعام:١١٦)

واتە: ئەی پێغەمبەر (ﷺ) ئەگەر تۆ مل کەچی و گوێڕایەڵی زۆربەی کەسانی سەر زەوی بکەیت ئەوە لە ڕێبازی خوات لادەبەن و سەرلێشێواوت دەکەن.

وە هەروەها دەفەرموێت: ﴿ وَمَآ أَكْثَرُ ٱلنَّاسِ وَلَوْ حَرَصْتَ بِمُؤْمِنِينَ ﴿١٠٣﴾ ﴾ (یوسف).

واتە: دڵنیابە کە زۆربەی خەڵکی باوەڕدار نین، هەر چەندە تۆش بەپەرۆش بیت و هەوڵ بدەیت (تا ئیمان بێنن).

---

[١٢٩] مسلم، كتاب الإمارة، باب وجوب الوفاء ببيعة الخلفاء: الأول فالأول، ١٤٧٣/٢، برقم ١٨٤٤.

وە هەروەها دەفەرموێت: ﴿وَقَلِيلٌ مِّنْ عِبَادِيَ الشَّكُورُ ۝١٣﴾ (سبأ: ١٣).

واتە: کەم لەبەندەکانی من سوپاسگوزارن.

١٠ ـ بنەمایەکی شەرعیمان هەیە کە ئەمە دەقەکەیەتی: (رَدُّ ما تَنازَعَ فِيهِ النّاسُ إلى كِتابِ اللهِ تَعالَى وَسُنَّةِ رَسُولِهِ ρ).

واتە: گێڕانەوەی هەموو ئەو کارانەی کە موسڵمانان خیلافیان تێیدا هەیە دەبێت بۆ لای قورئانی پیرۆز و سوننەتەکانی پێغەمبەری خوا (ﷺ) بێت.

وەخوای پەروەردگار دەفەرموێت: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنكُمْ ۖ فَإِن تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ إِن كُنتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ۚ ذَٰلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا ۝٥٩﴾ (النساء: ٥٩)

ئەی ئیمانداران گوێڕایەڵی خواو پێغەمبەرو (ﷺ) فەرمان ڕەواکان بکەن (کە لە موسڵمانانن لە بیروباوەڕو پابەندبووندا)، خۆ ئەگەر لە شتێکدا کێشە کەوتە نێوانتان دەربارەی حوکمی خوایی، ئەوە ئەو کێشەیە بگێڕنەوە بۆلای خوای پەروەردگار و پێغەمبەرەکەی (ﷺ) (کە قورئانی پیرۆز و سوننەتەکانی پێغەمبەری (ﷺ) مەبەستە) ئەگەر ئێوە باوەڕی تەواوتان بە خواو بە ڕۆژی دوایی هەیە، (ڕەفتارکردنتان) بەو شێوەیە چاکترین و باشترین سەرچاوەیە بۆ چارەسەری کێشەکانتان.

وە هەروەها دەفەرمووێت: ﴿وَمَا اخْتَلَفْتُمْ فِيهِ مِن شَيْءٍ فَحُكْمُهُ إِلَى اللَّهِ ۝١٠﴾ (الشورى: ١٠)

واتە: ئەی موسڵمانان ئەگەر لەهەر شتێکدا کێشەو ڕاجیایتان هەبوو، ئەوە سەرئەنجامی بڕیارەکە هەر بۆ لای خوای پەروەردگار دەگەڕێتەوە (گێڕانەوەی کێشەکان تەنها بۆ قورئانی پیرۆزە لە گەڵ سوننەتدا).

وە ئەوەی کە گومانی تێدا نییە ئەوەیە: ئەگەر هەر کەسێك ئاهەنگ گێڕان بە بۆنەی لە دایك بوونی پێغەمبەرەوە (ﷺ) بگێڕێتەوە بۆلای خواو پێغەمبەرەکەی (ﷺ)، ئەوە ئەبینێت خوای پەروەردگار فەرمانمان پێدەکات بە شوێن کەوتنی پێغەمبەر (ﷺ)، هەروەك خوای پەروەردگار دەفەرموێت: ﴿وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانتَهُوا ۝٧﴾ (الحشر: ٧)

واتە: ئەوەی کە پێغەمبەر (ﷺ) بۆی هێناون (لە قورئانی پیرۆز و سوننەت) وەریبگرن و هەر فەرمانێکی پێکردن بە گوێی بکەن، وە هەر شتێکی لێ قەدەغە کردن و نەهی لێ کردن یەکسەر لێی دوور بکەونەوە و مەیکەن، چونکە بەڕاستی خوای پەروەردگار سزای زۆر بە توندی دەستێنێت لە کەسانێك کە سەرپێچی فەرمانەکانی پێغەمبەر (ﷺ) دەکەن.

وە خوای پەروەردگار ئەوەمان بۆ ڕوون دەکاتەوە کە دینی تەواو کردووەو نیعمەتی تەواوی خۆی بەسەر ئیمانداراندا ڕشتووە، وە ئەو موسڵمانە دەبینێت پێغەمبەر (ﷺ) فەرمانی نەکردووە بە ئاهەنگ گێڕان بە بۆنەی لە دایك بونییەوە، نە خۆی و نەهاوەڵانیشی ئەم کارەیان نەکردووە، بۆیە لەمەوە بۆمان دەردەکەوێت کە ئاهەنگ گێڕان بە بۆنەی لە دایك بوونی پێغەمبەرەوە (ﷺ) بە هیچ شێوەیەك لەدیندا نییە، بەڵکو لە بیدعە تازە داهێنراوەکانە.

١١ ـ موسڵمانی خۆشەویست ئەوەی کە شەرعی بێت بۆ تۆ بریتیە لە: بە ڕۆژوو بوونی ڕۆژانی دووشەممە ئەگەر پێغەمبەری خوات (ﷺ) خۆش دەوێت، لەبەر ئەوەی کاتێك پرسیاریان لە پێغەمبەر (ﷺ) کرد دەربارەی گرتنی ڕۆژوو لە ڕۆژی دووشەممەدا، ئەویش فەرمووی: ((ذَلِكَ يَوْمٌ وُلِدْتُ فِيهِ ، وَبُعِثْتُ فِيهِ، وَأُنْزِلَ عَلَيَّ فِيهِ))[١٣٠].

واتە: ئەو ڕۆژە ڕۆژێکە تیایدا لە دایك بوومە، وە لەو ڕۆژەدا بووم بە پێغەمبەر (ﷺ)، وە هەر لەو ڕۆژەدا قورئانی پیرۆزم بۆ سەر دابەزیوە.

موسڵمانی خۆشەویست ئەوەی شەرعی بێت لێرەدا ئەوەیە: شوێنی پێغەمبەر (ﷺ) بکەوین بە بەڕۆژوو بوونی ڕۆژانی دووشەم، نەك بە ئاهەنگ گێڕان بە بۆنەی لە دایك بوونی پێغەمبەرەوە (ﷺ).

---

[١٣٠] صحيح مسلم عن أبي قتادة τ، كتاب الصيام، باب استحباب صيام ثلاثة أيام من كل شهر، وصوم يوم عرفة وعاشوراء، والإثنين والخميس، ٨١٩/٢، برقم ١١٦٢.

١٢ ـ گێڕانی جەژنی لە دایك بوونی پێغەمبەر (ﷺ) بەدەر نییە لە چەندین خراپەو تاوانكاری، بەڵكو پڕە لە تاوان و سەرپێچی، ئەمەش كەسێك هەستی پێ دەكات كە ئەو ئاهەنگانە بە چاوی خۆی ببینێت، **لەو خراپەو تاوانكاریانە، وەك نمونە نەك وەكو دیاری كردنی هەموویان:**

١ ـ زۆربەی ئەو سروودو پیاهەڵدانانەی كە لەو بۆنەیەدا دەوترێت بەدەر نییە لەبەكارهێنانی ووشەی شیركی، وە ئەوەی دەوترێت زۆر زیادەڕەوی تێدایە، لە كاتێكدا پێغەمبەر (ﷺ) نەهی لێ كردوین لەزیاد پیاهەڵدان كەلە سنوری خۆیان دەریان بكەین، هەروەك دەفەرموێت: ((لاَ تُطْرُونِي كَمَا أَطْرَتِ النَّصَارَى ابْنَ مَرْيَمَ، فَإِنَّمَا أَنَا عَبْدُهُ، فَقُولُوا عَبْدُ اللَّهِ وَرَسُولُهُ))[١٣١].

واتە: زیاد بەشان و شەوكەتمدا هەڵمەدەن و لە سنوری بەندایەتیەوە دەرم مەكەن بۆ سنوری خوایەتی و پەرستراوێتی، هەروەك چۆن گاورەكان زیادەڕەویان كرد لە (عیسای كوڕی مریم) (علیه السلام) هەندێكیان ئەوەندە زیادەڕەویان كرد تیایدا ووتیان خوایە، هەندێكیان ئەڵێن كوڕی خوایە وە بۆچونی تریشیان هەیە تێیدا (پەنای دەگرین بە خوای پەروەردگار)، بۆیە پێغەمبەر (ﷺ) فەرموویەتی: من تەنها بەندەی خوام، بۆیە دەربارەی من بڵێن و باوەڕتان وابێت كە بەندەو پێغەمبەری خوام (ﷺ).

موسڵمانی خۆشەویست پێغەمبەری خوا (ﷺ) بەرامبەر بەخوای پەروەردگار تەنها بەندەو مرۆڤێكە وەكو سەرجەم مرۆڤەكانی تر، بەڵام بەرامبەر بە ئێمە پێغەمبەرێكی (ﷺ) ڕەوانە كراوە لە لای خوای پەروەردگارەوە كە باوەڕ پێبوون و شوێنكەوتن و گوێڕایەڵی كردنی و پێش خستنی فەرمانەكانی بەسەر فەرمانی مرۆڤەكاندا پێویست و واجبە و نیشانەی باوەڕداری و گوێڕایەڵی كردنتە بۆی، وە باوەڕ پێنەبوون و شوێن نەكەوتن و گوێڕایەڵی نەكردن و پێش خستنی فەرمانی مرۆڤەكانی تر بەسەریدا نیشانەی بێ باوەڕی و ئیمان لاوازییە، بۆیە خۆشەویستی پێغەمبەر (ﷺ) بەدەم نابێت بەڵكو بە زیندووكردنەوەی سوننەت و ڕێبازەكەیەتی.

٢ ـ وە لەو بۆنانەدا چەندین حەرامی تر ڕوودەدات، وەكو: تێكەڵ بوونی پیاوان و ئافرەتان، وە ووتنی گۆرانی و بەكارهێنانی تەپڵ و مۆسیقا، وە كێشانی مادده بێ هۆش كەرەكان (لە هەندێ لە وولاتەكان)، وە جاری واهەیە شیركی گەورەی تێدا ڕوودەدات، وەكو پاڕانەوەو داوای كۆمەك و یارمەتی كردن لە پێغەمبەری خوا (ﷺ)، وە پاڕانەوەو داوای كۆمەك و یارمەتی كردن لە پیاوچاكان، وە سوكایەتی دەكرێت بە قورئانی پیرۆز، لە كاتێكدا جگەرە دەكێشرێت لەو شوێنەی كە قورئانی پیرۆزی تێدا دەخوێنرێت، وە گێڕانی ئەو ئاهەنگە ماڵ و پارەیەكی زۆری تێدا سەرف دەكرێت، وە تێیدا كۆڕی بە كۆمەڵی زیكر دەبەسترێت لە گەڵ چەپڵە لێدان و دەنگ هەڵبڕینێكی زۆر لە لایەن گەورەی زیكر كەرەكانەوە، وە جگە لەم كارانەش كە ناشەرعین و دروست نین بەیەك دەنگی زانایانی لەسەر حەق[١٣٢].

كردنی چەندین كاری نادروست و ناشیاو لەو ئاهەنگەدا، بۆ نمونە هەندێك لە ئامادەبووانی ئاهەنگەكە بە پێوە ڕادەوەستن لە كاتی باس كردنی لە دایك بوونی پێغەمبەردا (ﷺ) بەڕێزو گەورەییەوە، باوەڕیان وایە پێغەمبەر (ﷺ) لەو شوێنەی كە ئەو ئاهەنگەی لێ دەگێڕدرێت ئامادە دەبێت، بۆیە هەندێكیان بە پێوە ڕادەوەستن پێشوازی لێ دەكەن و بەخێر هاتنی دەكەن، بەڵام ئەو كەسە نەزان و نەفامانە نازانم بەچی بیرو هۆشێك ئەو گومانە دەبەن، ئایا نازانن كە پێغەمبەر (ﷺ) لەناو گۆڕەكەیدایە و هەتا ڕۆژی قیامەت دەرناچێت، وە پەیوەندی ناكات بە هیچ كەسێكەوە و ئامادەی هیچ كۆڕ و كۆبونەوەیەكیان نابێت، بەڵكو لەناو گۆڕەكەیدایە تا ڕۆژی دوایی، بەڵام ڕوحەكەی لە شوێنە هەرە بەرزەكانی بەهەشتە لای خوای پەروەردگار لە شوێنی ڕێزو

---

[١٣١] البخاري مع الفتح بلفظه، كتاب الأنبياء، باب قوله تعالى : {وَاذْكُرْ فِي الْكِتَابِ مَرْيَمَ...}، ٦/٤٧٨، ١٢/١٤٤، وانظر: شرحه في الفتح ١٢/١٤٩.

[١٣٢] **بڕوانە**: الإبداع في مضار الابتداع، للشيخ علي محفوظ، ص ٢٥١-٢٥٧.

کەرامەتـــدا (بەهەشـــت)[133] ، هـــەروەك خـــوای پـــەروەردگار فەرمویـــەتی: ﴿ ثُمَّ إِنَّكُم بَعْدَ ذَٰلِكَ لَمَيِّتُونَ ﴿١٥﴾ ثُمَّ إِنَّكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ تُبْعَثُونَ ﴿١٦﴾ ﴾(المؤمنون: ١٥-١٦)

واتە: بێگومان سەرئەنجام ئێوە هەر دەبێت بمرن (لە توێی خاکدا دەبێت مـەنزڵ بگرن)، پاشـان دەبێت لـە ڕۆژی قیامەتـدا زیندوو بکرێنەوە(بۆ پاداشت و لێ پرسینەوە). وە پێغەمبـەر (ﷺ) دەفـەرموێت: ((أَنا سَيِّدُ وَلَدِ آدَمَ يومَ القيامَةِ، وَأَوَّلُ مَن يَنشقّ عَنهُ القَبرَ، وَأَوَّلُ شافِعٍ وَأَوَّلُ مُشَفعٍ))[134].

واتە: من گەورەی کوڕانی پێغەمبەر ئادەمم (علیه السلام)، وە یەکەم کەسم کە لە گۆڕەکەم دەردەچم، وە یەکەم کەسـم تکـا دەکەم و تکام وەرگیراوە.

ئەم ئایەتە و فەرموده پیرۆزەکەی پێغەمبەرو (ﷺ) وە ئەو ئایەت و فەرمودانەی لەم شـێوەیە هـاتوون، هـەموویان بەڵگـەن لەسەر ئەوەی کە پێغەمبەر (ﷺ) و هەموو مردووەکانی تریش لە دوا ڕۆژدا لە گۆڕەکانیان دەردەچن.

زانای پایە بەرز عبدالعزيز بن عبدالله ابن باز (ڕەحمەتی خوای لێبێت) فەرمویەتی: (ئەمە کارێکە زانایان یەکدەنگن لەسـەری (واتـە: مردوو هەتا ڕۆژی دوایی لە ناو گۆڕەکەیدایە و دەرناچێت) هیچ کێشە و ڕاجیاییەك نییە لە سەری لە نێوانیاندا)[135].

دووەم: بیدعەی ئاهەنگ گێڕان بە هاتنی یەکەم شەوی جومعە لە مانگی ڕەجەب:

ئاهەنگ گێڕان بە هاتنی یەکەم شەوی جومعە لـە مـانگی ڕەجـەب بیدعەیـەکی خراپـە و ئینکـاری لێکراوە، هـەروەك ئیمـامی أبوبكرالطرطوشي (ڕەحمەتی خوای لێبێت) باسی ئەوەی کردووە.

ئیمامی أبومحمد المقدسي (ڕەحمەتی خوای لێبێت) فەرموویەتی: نوێژی مانگی ڕەجەب لای ئێمە نەکراوەو ڕووی نـەداوە لـە (بیـت المقدس) مەگەر لە ساڵی ٤٨٠ کۆچیدا نەبێت (واتە: لە سەردەمی پێغەمبەردا (ﷺ) نەبووەو نەکراوە) وە ئێمـە نـە ئـەو نوێـژەمان بینیوەو نە بیستوشمانە لە پێشدا[136].

وە ئیمامی أبو الشامة (ڕەحمەتی خوای لێبێت) دەفەرموێت: کردنی نوێژی (الرغائب) ئەوەی کە ئەمڕۆ لـە نـاو خەڵکیـدا بـاوە ئـەو نوێژەیە کە لە نێوان نوێژی مەغریب و عیشـادا دەکـرێت لە شەوی یەکەمی جومعەی مانگی ڕەجەبدا[137].

وە زانای پایە بەرز ئیمامی إبن رجب (ڕەحمەتی خوای لێبێت) دەفەرموێت: (کردنی نوێژی (الرّغائِب)، هیچ فەرمودەیـەکی ڕاسـت نەهاتووە سەبارەت بە کردنی نوێژێکی تایبەت تا لە مانگی ڕەجەبدا بکرێت، وە ئەو فەرمودانەی کە گێڕدراونەتەوە سـەبارەت بـە نوێژی (الرّغائِب) لە یەکەم شەوی جومعە لە مانگی ڕەجەبدا هەمویان درۆن و پوچەڵن و صەحیح نین، وەکردنی ئەو نوێژە بیدعەیە لای زۆربەی زانایان)[138].

وە زانای پایە بەرز إبن حجر (ڕەحمەتی خوای لێبێت) فەرمویەتی: هیچ فەرموودەیەکی ڕاست و دروست نەهاتووە کە ببێتە بەڵگە لەسەر گەورەیی مانگی ڕەجەب، وە لەسەر بە ڕۆژوو بوون، وە تایبەت کردنی شەوێکی بۆ کردنی شەو نوێژ[139].

---

[133] **بروانە**: التحذير من البدع، لسماحة العلامة الإمام عبد العزيز بن عبد الله ابن باز، ص١٣.

[134] رواه مسلم،كتاب الفضائل، باب تفضيل نبينا محمد (ﷺ) على جميع الخلائق، ١٧٨٢/٤، برقم ٢٢٧٨.

[135] **بروانە**: التحذير من البدع، ص١٤، وص٧-١٤، **وە بروانە**: الإبداع في مضار الابتداع للشيخ علي محفوظ ص٢٥٠-٢٥٨، **وە بروانە**: التـبرك: أنواعـه وأحكامـه، للدكتور ناصر بن عبد الرحمن الجديع، ص٣٥٨-٣٧٣، **وە بروانە**: تنبيه أولي الأبصار إلى كمال الدين وما في البدع من أخطار، ص٢٢٨-٢٥٠.

[136] **بروانە**: الحوادث والبدع، لأبي بكر الطرطوشي، ص٢٦٧، برقم ٢٣٨.

[137] **بروانە**: الباعث على إنكار البدع والحوادث، للإمام أبي شامة، ص١٣٨.

[138] **بروانە**: لطائف المعارف فيما لمواسم العام من الوظائف، ص٢٢٨.

[139] **بروانە**: تبيين العجب بما ورد في شهر رجب، ص٢٣.

وە ئەم ئیمامە بەڕێزە ئەوەی ڕوون كردۆتەوە ئەو فەرمووادنەی سەبارەت بە فـەزڵ و گـەورەیی مـانگی ڕەجـەب یـان گرتنـی ڕۆژووی مانگەكە یان چەند ڕۆژێكی هاتوون، دوو بەشن، هەندێكیان فەرمودەی لاوازن وە هەنـدێكیان هەڵبەسـتراون(كلّها ضعيفة أو موضوعة)[١٤٠].

پاشان باسی ئەو فەرموودەیەی كردووە كە لەسەر نوێژی (الرّغائِب) هاتووە، كە تیایـدا هـاتووە: دەبێـت ڕۆژی پێـنج شـەمی یەكەمی مانگی ڕەجەب بە ڕۆژو بێت، وە شەوەكەی كە شـەوی جومعەیـە دوانـزە ڕكـات نوێـژ بكرێـت لـە نێـوان نوێـژی مـەغریب و عیشادا لە هەموو ڕكاتێكدا سورەتی فاتیحە دەخوێندرێت، وە سێ جـار سـورەتی ﴿إِنَّآ أَنزَلۡنَٰهُ فِي لَيۡلَةِ ٱلۡقَدۡرِ ١﴾ (القـدر: ١)، وە دوانزە جار سورەتی ﴿قُلۡ هُوَ ٱللَّهُ أَحَدٌ ١﴾ (الإخلاص: ١) دەخوێندرێت، وە لـە نێـوان هـەردوو ڕكاتێكدا سـەلام دەدرێتـەوە، پاشان ئەم ئیمامە بەڕێزە بەدوور و درێژی باسی چۆنیەتی (سبحان الله و اسـتغفر الله) و سـوجدەبردن و چۆنیەتی سڵاوات دانـی لەسەر پێغەمبەر (ﷺ) كردووە، وە ئەوەی ڕوون كردۆتەوە كە فەرموودەی كردنی نوێژی (الرغائب) هاتووە، فەرموودەیەكی درۆو هەڵبەستراوە بە دەم پێغەمبەری خواوە (ﷺ)، وە ئەوەی ڕوون كردۆتەوە هەر كەسـێك بیـەوێت ئـەو نوێـژە بكـات ئـەوە دەبێـت ڕۆژی پێنج شەممە بە ڕۆژوو بێت، هەر چەندە ئەو ڕۆژە زۆر گـەرمیش بێـت، وە ئەگـەر ئـەو ڕۆژە بـە ڕۆژوو بـوو ئـەوە نابێـت نـان بخوات هەتا نوێژی مەغریب نەكات، پاشان دەكەوێتە نوێژ كردن و خوێندنی (سبحان الله)یەكی زۆروو بردنی سوجدەی دوورو درێژ، كە زۆر پێی بێ تاقەت و ماندوو دەبێت، وە ئەو نوێژ خوێنە دەڵێت: «من خۆم ڕادێنم بۆ گرتنی ڕۆژووی مانگی ڕەمـەزان و كردنـی نوێژی تەراویح، بەڵكو ئەم نوێژە لە لای كەسانی سادەو نەشـارەزا زۆر گـەورەترو خێرتـرە لـە نوێـژی جەماعـەت، ئەوەنـدە خـەڵك ئامادە دەبن بۆ كردنی كە بۆ نوێژی جەماعەت ئەوەندە خەڵك ئامادە نابن)[١٤١].

ئیمامی إبن الصّلاح (ڕەحمەتی خوای لێبێت) دەربارەی نوێژی (الرّغائِب) فەرمویەتی : ئەو فەرمودەیەی كە دەربارەی خێرو گەورەیی نوێژی (الرّغائِب) هاتووە، فەرمودەیەكی درۆو و هەڵبەستراوە بەدەم پێغەمبەری خواوە (ﷺ) كردنی ئەم نوێژە بیدعەیەكە كە لـە ساڵەكانی دوای چوارسەدی كۆچی داهێنراوە[١٤٢].

وە ئیمامی العز بن عبدالسّلام (ڕەحمەتی خوای لێبێـت) لە ساڵی ٦٣٧كۆچیدا فەتوای داوە كە نوێژی (الرّغائب) ئەو فەرموودەیـەی كە دەربارەی خێرو گەورەیی نوێژی الرّغائِب هاتووە، فەرمودەیەكی درۆو و هەڵبەستراوە بەدەم پێغەمبەری خواوە (ﷺ)[١٤٣].

بۆیە موسڵمانی خۆشەویست منیش كۆتایی ئەم باسەت بۆ پوخت دەكەم بە ووتەی زانایان كە زانای پایە بەرز إبـن الـشّامة (ڕەحمەتی خوای لێبێت) هێناوێتی دەربارەی بەتاڵی و خراپی كردنی ئەم نوێژە، كە دەفەرموێت:

١ ـ ئـەوەی كـە بەڵگـە بێـت لەسـەر ئـەوەی كردنـی ئـەم نوێـژە بیدعەیـە ئەوەیـە: كـە زانایـانی نـاودارو پێشەوایانی دیـن و موسڵمانان: لە هاوەڵانی بەڕێزی پێغەمبەر (ﷺ) و شوێن كەوتوانیان و شوێن كەوتوی ئـەوانیش، وە جگـە لـەوانیش كـە چـەندین كتابیان نوسیوە لە شەریعەتدا، لەگەڵ ئەوەی كە زۆر سور بوونە تا موسڵمانان فێری هـەموو فـەرزو سـوننەتەكان بكـەن، لـە هـیچ یـەكێك لـەو زانایانـەوە نەگێڕدراوەتـەوە كـە باسـی ئـەم نوێـژەیان كردبێـت، وە هـیچ یـەكێك لـەو زانایانـە نەلـە كیتـاب و نەلـە دانیشتنەكانیاندا باسی ئەو نوێژەیان نەكردووە، وە شتێكی نەگونجاویشە كـە ئـەو نوێـژە سـوننەت بێـت و شـاراوە بێـت لـەو زانـا شارەزاو تێگەیشتوانە لە شەرع.

---

[١٤٠] **بروانە**: تبيين العجب بما ورد في شهر رجب، ص٢٣.

[١٤١] **بروانە**: تبيين العجب بما ورد في شهر رجب، ص٥٤.

[١٤٢] **بروانە**: كتاب الباعث على إنكار البدع والحوادث، للإمام أبي شامة، ص١٤٥.

[١٤٣] **بروانە**: كتاب الباعث على إنكار البدع والحوادث، للإمام أبي شامة، ص ١٤٩.

٢ ـ ئەم نوێژە پێچەوانەی شەرعە لە سێ ڕووەوە:

یەکەم: کردنی ئەم نوێژە پێچەوانەی ئەو فەرمودەیەیە کە أبـوهريرة لـە پێغەمبـەری خـواوە (ρ) بۆمـان دەگێڕێتـەوە، کـە فەرمویـەتی: ((لا تَخُصُّوا لَيلَةَ الجُمُعَةِ بِقيامٍ مِن بَينِ الليالي، وَلا تَخُصُّوا يومَ الجُمُعَةِ بِصِيامٍ مِن بَينِ الأيّامِ، إلاّ أَن يَكونَ في صَـومٍ يَـصُومُهُ أَحَدُكُم))[١٤٤].

واتە: شەوی جومعە تایبەت مەکەن بە کردنی شەو نوێژ لەناو شەوەکاندا، وە ڕۆژی جومعە تایبەت مەکەن بە گرتنی ڕۆژوو لە ناو ڕۆژەکاندا، مەگەر ئەو ڕۆژە ڕۆژێك بێت کە عادەتی بێت بیگرێت.

بۆیە دروست نییە شەوی جومعە تایبەت بکرێت بە کردنی نوێـژی زیـاتر لـە شـەوانی تـر لـە بـەر ئـەم فەرموودەیە[١٤٥]، ئـەم فەرموودەیە گشتی یە و یەکەم شەوی جومعەی مانگی ڕەجەب و جگە لەویش دەگرێتەوە.

دووەم: کردنی نوێژی (الرّغائِب) لە مانگی ڕەجەب و شەعبان هەردووکیان بیدعـەن، چـونکە هـەردوکیان بـە درۆ هەڵبەسـتراون بـەدەم پێغەمبـەری خـواوە (ﷺ)، ئـەویش بـە هەڵبەسـتنی چـەند فەرمودەیـەك کـە فـەرموودەی پێغەمبـەر (ﷺ) نـین، وە درۆ هەڵبەستنە بۆ خوای پەروەردگار لە کاتێکدا ئەم نوێژەیان داناوەو پاداشتێکی گەورەیان لەسەر دانـاوە، بـەڵام خـوای پـەروەردگار هیچ بەڵگەیەکی لەسەر دانەبەزاندووە، بۆیە خەمخۆری بۆ دینی خوای پەروەردگار و پێغەمبەرەکـەی (ﷺ) ئەوەیـە ئینکـاری لـەو فەرمودانە بکرێت کە بە درۆ هەڵبەستراوە بەدەم پێغەمبەری خواوە (ﷺ)، وە پشت گوێ بخرێت و بە خراپ بزانرێت و خەڵکی لێ دوور بخرێتەوە، چونکە ڕازی بوون و کردنی ئەو نوێژە چەندین خراپەی لێ دەکەوێتەوە، **لەوانە:**

خراپەی یەکەم: پشت بەستنی زۆربەی کەسانی سادەو نەزان بەو فەرموودانەی کە لەسەر خێرو گەورەیی ئەو نوێـژە هـاتوون، بۆیە زۆربەیان بـەرەو

دوو شت دەڕۆن:

١ ـ پشت گوێ خستن و کەم تەرخەمی کردن لە کردنی نوێژە فەرزەکاندا.

٢ ـ ڕۆ چوون لە کردنی تاواندا، پاشان چاوەڕێی هاتنی ئەو شەوە دەکەن، ئەو نوێژە دەکەن، وا دەبیـنن ئـەو نوێـژە هـەموو کەم و کورییەکیان بۆ پڕ دەکاتەوە و هەرچی تاوانێك کە کردویانە دەیسڕێتەوە، بۆیە ئەوەی کـە فـەرموودەی نوێـژی (الرّغائِـب) داناوە وای لێ دەکات کە زۆر عیبادەت بکات، لە هەمان کاتیشدا هانی دەدات بۆ زیاتر کردنی تاوان و خراپەکاری، چونکە گومـانی وایە کردنی ئەو نوێژە دەبێتە مایەی سڕینەوەی تاوانەکانی.

خراپەی دووەم: کردنی بیدعە زیـاتر بیدعەچـی فریـو دەدات بـۆ سەرلێـشێواندنی موسـڵمانان، هـەرکاتێك دەبیـنن بیدعەکـەیان ڕەواجی هەیە و خەڵکی زۆر دەیکەن و ڕۆچوونە تیایدا، ئەوە کەسانی بیدعەچی لە کردنی بیدعەیەکەوە دەیان گوازنەوە بۆ کردنی بیدعەیەکی تر، بەڵام ئەگەر واز لە بیدعە بهێنرێت و نەکرێت ئەوە دەبێتە سەرزەنشت کردن بۆ کەسانی بیدعەچی و ئەو کەسـانەی کە بیدعە دادەهێنن.

خراپەی سێیەم: کاتێك کەسێکی زانا (بەناو زانا) ئەو نوێژە دەکات و خەڵك دەیبینن وا دەزانـن کردنـی ئـەو نوێـژە سـوننەتە، بۆیە ئەو زانایە بە زمانی حاڵی درۆ هەڵدەبەستێت بە زمانی پێغەمبەرەوە (ﷺ)، وە زمـانی حـاڵ جـاری وا هەیـە شـوێنی ووتنـی زمان دەگرێتەوە، بۆیە زۆربەی هەرە زۆری موسڵمانان کە تووشی بیدعە بوونە بە هۆی ئەم هۆکارەوەیە[١٤٦].

---

[١٤٤] متفق عليه: البخاري، كتاب الصوم، باب صوم يوم الجمعة، ٣٠٣/٢، برقم ١٩٨٥، ومسلم، كتاب الصيام، باب كراهة صوم يوم الجمعة منفرداً، ٨٠١/٢، برقم ١١٤٤.

[١٤٥] **بڕوانە:** كتاب الباعث على إنكار البدع، لأبي شامة، ص ١٥٦.

[١٤٦] بەڵێ بەڕاستی ڕاست دەکەیت ئەی زانای پایە بـەرز، بەڕاسـتی زۆربـەی موسـڵمانانی ئـەمڕۆ بـە هـۆی بیدعـەو نـەزانی کەسـانی بـە نـاو زانـاو شـارەزا گومڕا و سەرلێشێواو بوونە و کەوتوونەتە ناو چەندین کاری حەرام و بیدعەوە، کاتێك دەوترێت ئەی موسڵمانی خۆشەویست ئەو کارەی کە تۆ دەیکـەیت حەرامـە، تاوانـە، بیدعەیە، لادانە لە سوننەت، لە وەڵامدا پێت دەڵێت: ئەی ئەوە نییە فلان مامۆستا و زانا دەیکەن ئایا تۆ لـەوان زیـرەکترو شـارەزا تـری؟ کـردەوەی بـە نـاو زانـاو

خراپەی چوارەم: كاتێك كەسێكی بەناو زانا ئەو نوێژە بیدعەیە دەكات هۆكارە بۆ ئەوەی كە خەڵك درۆ بە دەم پێغەمبەری خواوە (ﷺ) هەڵبەستن، دەڵێن ئەم نوێژە سوننەتێكە لە سوننەتەكانی پێغەمبەر (ﷺ).

٣ ـ كردنی ئەم نوێژە بیدعەیە چەندین پێچەوانەی تیایە بۆ سوننەتەكانی ناو نوێژ، **لەوانە:**

١ ـ ئەو نوێژە پێچەوانەیە بۆ سوننەتی پێغەمبەر (ﷺ) لە نوێژدا، بە هۆی ژمارەی ئەو سوجدەو (سبحان الله) یانە و ژمارەی خوێندنی سورەتی ﴿إِنَّآ أَنزَلۡنَٰهُ فِي لَيۡلَةِ ٱلۡقَدۡرِ ١﴾ (القدر: ١)، وە دوانزە جار سورەتی ﴿قُلۡ هُوَ ٱللَّهُ أَحَدٌ ١﴾ (الإخلاص: ١) لە هەموو ڕكاتێكدا.

٢ ـ پێچەوانەیە بۆ سوننەتی خشوعی ناو دڵ و بە ئاگا بوونی لە نوێژەكەیی و تەنها دڵ پەیوەست كردن بە خوای پەروەردگارەوە لە ناو نوێژەكەیدا، وە وەستان لەسەر ئایەتەكانی قورئانی پیرۆز و تێگەیشتن لێیان.

٣ ـ پێچەوانەیە بۆ سوننەتی نوێژە سوننەتەكان لە ماڵەوە، چونكە كردنی نوێژە سوننەتەكان لە ماڵەوە خێرترو باشترە وەك كردنیان لە مزگەوت (مەگەر نوێژێك كردنی لە مزگەوتدا باشتر بێت وەكو: نوێژی تەراویح ....)، وە كردنی نوێژە سوننەتەكان بە تەنها باشترە وەك بە كۆمەڵ، جگە لە نوێژی تەراویح كە كردنی لە مزگەوت و بە جەماعەت باشترە.

٤ ـ ئەو كەسەی ئەو نوێژە بیدعەیەی داهێناوە لە تەواوەتی نوێژەكە ئەوەیە (لای ئەو بیدعەچی و لە خوا نەترسە) ئەو كەسەی ئەو نوێژە دەكات دەبێت ڕۆژی پێنج شەممە بە ڕۆژوو بێت، كە ئەم مەرجە دوو سوننەتی پێغەمبەری (ρ) لە ناو بردووە: سوننەتی زوو ڕۆژوو شكاندن و سوننەتی دڵ یەك لاكردنەوە بۆ خوای پەروەردگار (خۆت لە برسێتی و تونێتی ڕزگار بكەیت تا دڵت تەنها لای نوێژەكە بێت، بەڵام ئەو بیدعەچیەو دانەری ئەو نوێژە بە مەرجی گرتووە كە دەبێت دوای نوێژی مەغریب ڕۆژووەكە بشكێنرێت نەك پێش مەغریب).

٥ ـ لە دوای تەواو بوونی ئەو نوێژە دوو سوجدە دەبردرێت، لە كاتێكدا بردنی ئەو دوو سوجدەیە هیچ هۆیەكی نییە[147].

موسڵمانی خۆشەویست لەو بەڵگانەی كە لە پێشدا باسكران، وە ووتەی زانایان، وە بە تاڵێتی ئەو نوێژە و خراپێتی ئەو نوێژە لە چەند ڕوویەكەوە، بۆ كەسێكی خاوەن بیرو هۆش ڕوون دەبێتەوە كە نوێژی (الرّغائِب) نوێژێكی داهێنراوەو بیدعەیەكی خراپە، لە ئیسلامدا نییە بەڵكو داهێنراوە.

سێیەم: بیدعەی ئاهەنگ گێڕان بە بۆنەی شەوی (الأسراء والمعراج)

شەوی (الأسراء والمعراج) واتە: شەوڕەوی پێغەمبەر (ﷺ) بوئاسمانەكان یەكێكە لە نیشانە گەورەكانی خوای پەروەردگار لەسەر ڕاستگۆیی و گەورەیی وپلەو پایەی پێغەمبەر (ﷺ)، وە یەكێكە لەبەڵگە گەورەكان بۆ پیشاندانی گەورەیی دەسەڵاتی خوای پەروەردگار، وە نیشانەیەكە لەسەر گەورەیی و بەرزی خوای پەروەردگار بەسەر هەموو بەندەكانیەوە.

خوای پەروەردگار دەفەرمووێت: ﴿سُبۡحَٰنَ ٱلَّذِيٓ أَسۡرَىٰ بِعَبۡدِهِۦ لَيۡلٗا مِّنَ ٱلۡمَسۡجِدِ ٱلۡحَرَامِ إِلَى ٱلۡمَسۡجِدِ ٱلۡأَقۡصَا ٱلَّذِي بَٰرَكۡنَا حَوۡلَهُۥ لِنُرِيَهُۥ مِنۡ ءَايَٰتِنَآۚ إِنَّهُۥ هُوَ ٱلسَّمِيعُ ٱلۡبَصِيرُ ١﴾ (الإسراء).

واتە: پاكی و بێ گەردی و ستایش بۆ ئەو خوایەی كەشەوڕەوی كرد (لەبەشێكی كەمی شەودا) بە بەندەی خۆی پێغەمبەر (ﷺ) لەمزگەوتی (حرام: كەعبەی پیرۆزەوە) بۆمزگەوتی (الأقصى) لە (بيت المقدس) كەدەورو بەریمان پیرۆزو پڕ بەرەكەت كردوو:

شارەزایانت بۆ دەكاتە بەڵگە و وازی لە چەندین فەرموودەی خوای پەروەردگار و پێغەمبەر (ﷺ) هێناوە، ئەم موسڵمانە داماوو نەشارەزایە نازانێت كە حەق و ڕاستی بە كردەوەی پیاوان ناناسرێتەوە، بەڵكو شارەزابوونی حەق كردەوەی ئەوانی پێ دەناسرێتەوە.

[147] **بڕوانە:** كتاب الباعث على إنكار البدع والحوادث، لأبي شامة، ص ١٥٣-١٩٦، وهذه المفاسد، وأوجه البطلان تشمل صلاة الرغائب في أول جمعة من رجب، وليلة النصف من شعبان، كما صرح بذلك أبو شامة في كتابه الباعث على إنكار البدع والحوادث، ص١٧٤.

تابە هۆی ئەو شەوڕەویەوە هەندیك نیشانەو بەڵگەو دەسەڵاتداری و توانای خۆمانی نیشان بدەین، بەڕاستی ئەوخوایە بیسەرو بینایە.

وە لە پێغەمبەرەوە (ﷺ) چەندین فەرمودەی ڕاست و دروست گێڕدراوەتەوە: کە شەوڕەوی بە پێغەمبەر (ﷺ) کراو بەرز کرایەوە بۆ ئاسمانەکان و دەرگاکانی بۆ کرایەوە، ئەوەندە بەرز کرایەوە تا گەیشتە سەرووی حەوت ئاسمانەکانەوە، وە خوای پەروەردگار قسەی لە گەڵدا کرد هەروەك خۆی ویستی لێبوو، وە خوای پەروەردگار پێنج نوێژی لەسەر فەرز کرد، خوای پەروەردگار لە سەرەتادا پەنجا نوێژی لەسەر فەرز کرد، بەڵام پێغەمبەری خۆشەویست (ﷺ) بەردەوام دەچووەوە خزمەت خوای پەروەردگارو داوای لێ دەکرد تا لەسەری سوك بکات، ئەوەبوو خوای پەروەردگار کردی بە پێنج فەرز لە شەوو ڕۆژێکدا بەڵام لە خێرو پاداشتدا خێرو پاداشتی پەنجا نوێژی هەیە، لەبەر ئەوەی چاکە یەك بەدەیە، سوپاس بۆ ئەو خوایەی ئەوەندە نیعمەتی زۆرە کە لە ژمارە نایات[١٤٨].

بۆیە ئەو شەوەی کە شەو ڕەوی تێدا کرا، بە هیچ شێوەیەك ئاهەنگی تێدا ناگێڕدرێت و تایبەت ناکرێت بە جۆرێك لە جۆرەکانی عیبادەت، کە ناشەرعی بێت، **لەبەر چەند هۆیەك:**

١ ـ ئەو شەوەی کە (الإسراء والمعراج) تیا ڕویدا هیچ بەڵگەیەکی ڕاست و دروست نەهاتووە گوایە ئەو شەوە لە مانگی ڕەجەبدا بووە یان نا، بەڵکو زاناکان

بۆ چونیان جیاوازە لە دیاری کردنی ئەو شەوە:

هەندێکیان دەڵێن: ئەو شەوە دوای بوونی پێغەمبەر (ﷺ) بە پێغەمبەر (ﷺ) بە پانزە مانگ ڕوویدا، وە هەندێکیان دەڵێن: شەوڕەوییەکەی لە شەوی بیست و حەوتی مانگی ڕبیعی دووەم ساڵێك پێش کۆچکردنی بۆ مەدینە ڕوویدا، وە هەندێکیان دەڵێن: ئەو شەوە دوای بوونی پێغەمبەر (ﷺ) بە پێغەمبەر (ﷺ) بە پێنج ساڵ ڕوویدا[١٤٩]، وە هەندێکیان دەڵێن: شەوڕەوییەکەی لە شەوی بیست و حەوتی مانگی ڕبیعی یەکەمدا بوو[١٥٠].

زانای پایە بەرز أبو الـشّامة (ڕەحمەتی خوای لێبێت) دەفەرموێت: (دەگێڕدرێتەوە لە هەندێك لە چیرۆك گێڕەوەکان گوایە شەوڕەوییەکەی پێغەمبەر (ﷺ) لە مانگی ڕەجەبدا بووە، ئەم قسەیە لای زانایانی فەرمودەناس خۆی بۆ خۆی درۆیەکی ڕوون و ئاشکرایە)[١٥١].

زانای پایە بەرز إبن القيّم (ڕەحمەتی خوای لێبێت) دەفەرموێت: (شەوڕەوییەکەی پێغەمبەر (ﷺ) نازانرێت لە چی شەوێکدا بووە)[١٥٢].

وە هەروەها زانای پایە بەرز عبد العزيز بن عبد الله ابن باز (ڕەحمەتی خوای لێبێت) دەفەرموێت: (ئەو شەوەی کە شەوڕەوییەکەی پێغەمبەری (ﷺ) تێدابوو هیچ فەرموودەیەکی ڕاست و دروست نەهاتووە کە دیاری بکات نەلە مانگی ڕەجەب و نەلە هیچ مانگێکی تردا، بەڵکو ئەو فەرمودانەی کە ئەو شەوەیان دیاری کردووە هیچیان صەحیح نین لە پێغەمبەری خواوە (ﷺ) لای زانایانی فەرموودەناس، وە خوای پەروەردگار، زۆر داناو کار بە جێیە کاتێك دیاری کردنی ئەو شەوەی لە

---

[١٤٨] **بروانە:** التحذير من البدع، للعلامة عبد العزيز بن عبد الله ابن باز، ص١٦.

[١٤٩] **بروانە:** شرح النووي على صحيح مسلم، ٢/٢٦٧-٢٦٨.

[١٥٠] **بروانە:** كتاب الحوادث والبدع، لأبي شامة، ص٢٣٢.

[١٥١] **بروانە:** كتاب الحوادث والبدع، لأبي شامة، ص٢٣٢، **وە بروانە:** تبيين العجب بما ورد في شهر رجب، لابن حجر، ص ٩، ١٩، ٥٢، ٦٤، ٦٥.

[١٥٢] **بروانە:** زاد المعاد في هدي خير العباد، لابن القيم، ١/٥٨.

بیر خەڵكی بردۆتەوە، وە ئەگەر ئەو شەوە دیاریش بكرێت ئەوە دروست نییە تایبەت بكرێت بە جۆرێك لە جۆرەكانی عیبادەت بە بێبوونی بەڵگەی شەرعی)[١٥٣].

٢ ـ نەزانراوە لە هیچ یەكێك لە موسڵمانانی خاوەن زانست و باوەڕ كە ئەو شەوەی بە پیرۆزترو گەورەتر زانیبێت لە شەوەكانی تر، وە لەبەر ئەوەی نە پێغەمبەر (عليه السلام) و نە هاوەڵانی و نە شوێن كەوتووان وە شوێن كەوتووی ئەوانیش، ئاهەنگیان نەگێڕاوە لەو شەوەدا وە تایبەتیان نەكردووە بە جۆرێك لە جۆرەكانی پەرستن، بۆیە ئەگەر ئاهەنگ گێڕان لەو شەوەدا كارێكی شەرعی بوایە ئەوە پێغەمبەر (عليه السلام) بۆ موسڵمانانی ڕوون دەكردەوە جا بە قسە بێت یان بە كردەوە، وە ئەگەر ڕوویبدایە لەسەردەمی ئەواندا ئەوا ئەو شەوە دەزانراو دەناسرا، وە هاوەڵانی بەڕێزی پێغەمبەر (عليه السلام) بۆ ئێمەیان دەگێڕایەوە[١٥٤].

٣ ـ خوای پەروەردگار ئاینی بۆ ئەم ئوممەتە كامل و تەواو كردووە، وە نیعمەتی خۆی بەسەردا ڕژاندوون، هەروەك دەفەرموێت: ﴿ٱلْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ ٱلْإِسْلَٰمَ دِينًا ۚ ﴿٣﴾﴾ (المائدة: ٣) .

واتە: ئەمڕۆ دینم بۆ تەواوكردن و نیعمەتی خۆم ڕژاندووە بەسەرتاندا وەڕازیم لێتان (ئەی موسوڵمانان) كە ئیسلام ئاینتان بێت و هیچ مەنهەج و ڕێباز و ئاینێكی تر نەكەنە ئاینی خۆتان.

زانای پایە بەرز إبن كثير (ڕەحمەتی خوای لێبێت) لە تەفسیری ئەم ئایەتەدا فەرمویەتی: (ئەم نیعمەت و بەخششەی خوای پەروەردگار گەورەترین نیعمەت و بەخششە بەسەر ئەم ئوممەتەوە لە كاتێكدا ئاینەكەی بۆ تەواو كردوون، پێویستیان بە هیچ ئاینێك نییە جگە لە ئاینی پیرۆزی ئیسلام، وە پێویستیان بە هیچ پێغەمبەرێك (عليه السلام) نییە جگە لە پێغەمبەری خۆیان (عليه السلام)، بۆیە خوای پەروەردگار پێغەمبەری (عليه السلام) گێڕاوە بە دواین پێغەمبەر (عليه السلام)، وە ڕەوانەی كردووە بۆ هەموو مرۆڤ و جنۆكەكان، هیچ حەڵاڵێك نییە مەگەر ئەو حەڵاڵی كردبێت، وە هیچ حەرامێك نییە مەگەر ئەو حەرامی كردبێت، وە هیچ مەنهەج و ڕێباز و ئاینێك حەق و ڕاست نییە مەگەر ئەو ئاینەی كە پێغەمبەر (عليه السلام) بە دینی زانیبێت، وە هەر شتێك ئەو هەواڵی پێدابێت حەق و ڕاستە هیچ درۆو دواكەوتنی تێدا نییە)[١٥٥].

﴿ٱلْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ﴾ هەم دین لەهەموو ڕویەكەوە تەواوە و پێویستی بە زیادو كەم نییە وە هەم خوای پەروەردگار تەواو نیعمەتی خۆی ڕشتووە بەسەر موسوڵماناندا .

وە هەروەها دەفەرموێت: ﴿أَمْ لَهُمْ شُرَكَٰٓؤُا۟ شَرَعُوا۟ لَهُم مِّنَ ٱلدِّينِ مَا لَمْ يَأْذَنۢ بِهِ ٱللَّهُ ۚ وَلَوْلَا كَلِمَةُ ٱلْفَصْلِ لَقُضِىَ بَيْنَهُمْ ۗ وَإِنَّ ٱلظَّٰلِمِينَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٢١﴾﴾ (الشورى: ٢١) .

واتە: (ئایا ئەو بێباوەڕانە ڕازین بەبەرنامەی خوا؟) یان شوێنی ئەو هاوەڵ پەیداكەرانە كەوتوون كە بەناوی دینەوە بەرنامەیان بۆ دادەنێن و پەیڕەوی دەكەن، بێ ئەوەی خوای پەروەردگار مۆڵەتی دابێت و پێی ڕازی بێت (حەرام و حەڵاڵیان بۆ دیاری دەكەن)، خۆ ئەگەر بڕیاری پێشترمان نەبوایە تا كاتی دیاری كراو، ئەوە فەرمانمان دەدا بەلەناو بردنیان، بێگومان بۆ بێباوەڕان و ستەمكاران سزای زۆر توندو بە ئێش هەیە.

٤ ـ پێغەمبەری خوا (عليه السلام) موسڵمانانی ئاگادار كردۆتەوە لە خراپی و ترساكی بیدعە، وە بەڕوون و ئاشكرا فەرموویەتی: هەموو تازەداهێنراوێك لەم دینەدا گومڕایی و سەرلێشێواوییە، وە هەر كارێك بیدعە بێت و بكرێت ئەوە بەسەر خاوەنەكەیدا

[١٥٣] بروانە: التحذير من البدع، ص١٧.

[١٥٤] بروانە: زاد المعاد لابن القيم، ١/٥٨، والتحذير من البدع، للعلامة ابن باز، ص١٧.

[١٥٥] بروانە: تفسير القرآن العظيم للأمام إبن كثير (رحمه الله تعالى) ٣/٢٦ .

دەدرێتەوە، هەروەك ئیمامی بوخاری و موسلیم (ڕەحمەتی خوایان لێبێت) لە دایکی ئیماندارانەوە بۆمان دەگێڕنەوە، کە پێغەمبەر (ﷺ) فەرمویەتی: ((مَن أحدَثَ في أمرِنا هذا ما لَيسَ مِنهُ فَهُوَ رَدٌّ))[١٥٦].

واتە : هەرکەسێك کارێك دابهێنێت لە دیندا و فەرمانی ئێمەی لەسەر نەبێت بە زیادکردنی ئەو کارە ئەوە بەسەریدا دەدرێتەوەو لێی وەرناگیرێت. وە لە گێڕانەوەیەکی تردا کە ئیمامی موسلیم گێڕاویێتیەوە، پێغەمبەر (ρ) فەرمویەتی: ((مَن عَمِلَ عَمَلاً لَيسَ عَلَيهِ أمرُنا فَهُوَ رَدٌّ))[١٥٧].

واتە: هەرکەسێك کارێك بکات (عیبادەتێك) فەرمانی ئێمەی لەسەر نەبێت بۆ کردنی، ئەوە ئەو کارە کارێکە وەرناگیرێت بەڵکو دەدرێتەوە بەسەر خاوەنەکەیدا.

وە زانایانی پێشینی ئەم ئوممەتە موسڵمانانیان ئاگادار کردۆتەوە لە خراپی و ترساکی بیدعە، چونکە بیدعە زیادکردنە لە دین و شەرعێکە خوای پەروەردگار فەرمانی پێ نەکردووە و ڕێگەشی پێنەداوە، وە پێغەمبەر (ﷺ) ڕێگەی پێنەداوە، وە لەبەر ئەوەی خۆ شوبهاندنە بە دوژمنانی دین وەکو: گاورو جولەکە، کە بیدعە وشتی زیادەیان خستە ناو دینەکەیانەوە[١٥٨].

#چوارەم: ئاهەنگ بە بۆنەی هاتنی شەوی پانزەی مانگی شەعبان:

ئیمامی پایە بەرز محمدی کوڕی وضاح القرطبي لە عبدالرحمن کوڕی زيدي کوڕی أسلم دەگێڕێتەوە کە فەرمویەتی: نەم بیستووە لە هیچ یەکێك لە زاناو شارەزایانمان کە گرنگی بدەن بە شەوی پانزەی مانگی شەعبان، وە نەم بیستووە لە هیچ یەکێکیان فەرمودەکەی ئیمامی مکحول باس بکەن[١٥٩] ، وە هیچ یەکێکیان فەزڵی ئەو شەوەیان نەداوە بەسەر شەوەکانی تردا[١٦٠].

ئیمامی أبو بکر الطرطوشي (ڕەحمەتی خوای لێبێت) دەفەرموێت: أبو محمد المقدسي (ڕەحمەتی خوای لێبێت) بۆی گێڕامەوە، فەرموی: (لای ئێمە بە هیچ شێوەیەك نوێژی (الرَّغائِب) نەبوو، ئەو نوێژەی کە لە مانگی ڕەجەب و شەعباندا دەکرێت، یەکەم جار ئەم نوێژە لای ئێمە داهێنرا لە ساڵی ٤٤٨کۆچیدا بوو، ئەوەبوو جارێکیان پیاوێك کە (ابن أبي الحمراء)ی پێ دەوترا خەڵکی (نابلس) بوو هات بۆلامان لە (بيت المقدس)، دەنگی زۆر خۆش بوو بۆ قورئان خوێندن، هەستاو لە ناو مزگەوتی (الأقصى)دا لە شەوی پانزەی مانگی شەعباندا کەوتە نوێژ کردن، پیاوێك لە پشتیەوە وەستا پاشان دووان و پاشان سیان و چوار، نوێژەکەی تەواو نەکرد تا کۆمەڵێکی زۆر لە پشتیەوە نوێژیان دەکرد، پاشان ساڵی دوای هاتەوە خەڵکێکی زۆر لە پشتیەوە نوێژیان دەکرد، وە لە ساڵی دواتر هاتەوە بە هەمان شێوە کۆمەڵێکی زۆرتر نوێژیان لە پشتەوە کرد و لە ناو مزگەوتدا بڵاو بووەوە، هەر بۆیە لەو ڕۆژەوە تایبەت کردنی نوێژ لەو شەوەدا بڵاو بووەوە و پەرەی سەند لە مزگەوتی (الأقصى) و ناو ماڵەکان، وە جێگیر بوو وەکو نوێژێکی سوننەت هەتا ڕۆژگاری ئەمرۆمان)[١٦١].

---

[١٥٦] رواه البخاري ٢٢٢/٣، برقم ٢٦٩٧، ومسلم، ٣٤٤/٣، برقم ١٧١٨.

[١٥٧] رواه مسلم، ١٣٤٣/٣، برقم ١٧١٨.

[١٥٨] **بڕوانە:** التحذير من البدع، لابن باز، ص١٩.

[١٥٩] يعني بحديث مكحول ما أخرجه ابن أبي عاصم في السنة برقم ٥١٢، وابن حبان برقم ٥٦٦٥ [٤٨١/١٢]، والطبراني في الكبير ١٠٩/٢٠، برقم ٢١٥، وأبو نعيم في الحلية، ١٩١/٥، والبيهقي في شعب الإيمان، ٢٧٢/٥ برقم ٦٦٢٨، عن معاذ بن جبل τ يرفعه: "يطلع الله إلى خلقه في ليلة النصف من شعبان فيغفر لجميع خلقه إلا لمشركٍ أو مشاحن"، قال الألباني في سلسلة الأحاديث الصحيحة: حديث صحيح روي عن جماعة من الصحابة من طرق مختلفة يشد بعضها بعضاً، وهم: معاذ بن جبل، وأبو ثعلبة الخشني، وعبد الله بن عمرو، وأبي موسى الأشعري، وأبي هريرة، وأبي بكر الصديق، وعوف بن مالك، وعائشة رضي الله عنهم، ثم خرج هذه الطرق الثمانية، وتكلم على رجالها في أربع صفحات.

قلت: فإن صح هذا الحديث في فضل ليلة النصف من شعبان كما يقول الألباني حفظه الله فليس فيه ما يدل على تخصيص ليلتها بقيام ولا يومها بصيام، إلا ما كان يعتاده المسلم من العبادات المشروعة في أيام السّنة، لأن العبادات توقيفية.

[١٦٠] **بڕوانە:** كتاب فيه ما جاء في البدع، للإمام ابن وضاح، المتوفى سنة ٢٨٧هـ ص١٠٠، برقم ١١٩.

[١٦١] **بڕوانە:** كتاب الحوادث والبدع، للطرطوشي، المتوفى سنة ٤٧٤هـ، ص٢٦٦، برقم ٢٣٨.

وە ئیمامی ابن وضاح لە ابن أبي مليكةوە دەیگێڕێتەوە، بە ابن أبي مليكة ووترا: زياد النميري دەڵێت: شەوی پانزەی مانگی شەعبان خێرو پاداشتی بە وێنەی خێرو پاداشتی شەوی قەدرە (ليلة القدر)، ابن أبي مليكة فەرمووی: ئەگەر گوێم لە خۆی بوایە کەوا دەڵێت، لەو کاتەدا دارێکم بەدەستەوە بوایە، لێیم دەدا بەو دارە، لەو کاتەدا زياد النميري قازیش بوو[١٦٢].

زانای پایە بەرز أبو الشّامة (ڕەحمەتی خوای لێبێت) کە شافیعی مەزهەبە دەفەرمووێت: (صلاة الألفية، ئەو نوێژەیە کە لە شەوی پانزەی مانگی شەعباندا دەکرێت، بەم نوێژە دەوترێت هەزارییە لەبەر ئەوەی هەزار جار ﴿قُلْ هُوَ ٱللَّهُ أَحَدٌ ۝١﴾ (الإخلاص: ١) تێدا دەخوێندرێت، چونکە سەد ڕکاتەو لە هەر ڕکاتێکدا یەکجار سورەتی فاتیحەو دەجار سورەتی ﴿قُلْ هُوَ ٱللَّهُ أَحَدٌ ۝١﴾ دەخوێندرێت، نوێژێکی زۆر درێژو زۆر قورس و گرانە، لە کاتێکدا هیچ فەرموودەیەکی صەحیحی لەسەر نییە، بەڵکو ئەو فەرموودانەی کەلەسەری هاتوون هەمویان لاوازن یان هەڵبەستراون، هەر بۆیە بە هۆی بەردەوام بوون لەسەر کردنی ئەو نوێژە زیاتر پەرەی سەندووە لە ناو زۆربەی مزگەوتەکانی وڵاتدا، کە ئەو نوێژەی تیا دەکرێت و ئەو شەوە تا بەیانی بەردەوام دەبن، وە چەندین خراپەو تاوانکاری تیادا دەکرێت، وە پیاوان و ئافرەتان تێکەڵ دەبن، وە ئەوەندە خراپەی تری تیا دەکرێت لەبەر دیاری و ئاشکرابیان پێویست بە باس کردن ناکات، وە زۆربەی نەزان و نەشارەزایان باوەڕێکی پتەویان هەیە بەم نوێژە، وە شەیتان بۆی ڕازاندونەتەوەو کردوویەتی بە بنچینەیەکی گەورەی دین)[١٦٣].

وە زانای پایە بەرز إبن رجب (ڕەحمەتی خوای لێبێت) پاش ووتەیەکی بە نرخ فەرمویەتی: (شەوی پانزەی مانگی شەعبان هەندێك لە تابعینی وەکو: خالدى کوڕی معدان، ومكحول، ولقمان کوڕی عامرو جگە لەوانیش، بە گەورەو پڕ لە خێریان دەزانی و عیبادەتی زۆریان تیا دەکرد، تا خەڵکی فەزڵ و گەورەیی ئەو شەوەیان لێیانەوە وەرگرت، دەووترێت: هەندێ بۆچوون و شوێنەواری ئیسرائیلیان پێ گەیشتبوو بۆ بە گەورە زانینی ئەو شەوە، کاتێك ئەوە ئاشکرا بوو لەناو وڵاتدا جیاوازی کەوتە نێوانیان؟ ئایا ئەو شەوە بە گەورە و پڕ لە خێر بزانرێت یان نا؟ ئەوەبوو کۆمەڵێك لە خواپەرستانی بەصرە و جگە لەوانیش ڕازی بوون پێی و بە گەورەیان زانی، بەڵام زۆربەی زاناو شارەزایانی حِجاز وەکو: عطاء، وابن أبي مليكه ئینکاریان لێ کرد، هەروەك عبد الرحمن کوڕی زيد کوڕی أسلم لە زاناو تێگەیشتوانی مەدینە گێڕاوێتیەوە، وە ئەمە ووتەی هاوەڵانی ئیمامی مالك و جگە لەوانیشە، وە هەموویان فەرموویانە زیندوو کردنەوەی ئەو شەوە بە عیبادەتێکی تایبەت و جیاواز و خوێندنی ئەو هەموو زیکرو ویردانە بیدعەیە و کارێکی تازە داهێنراوە).

زانایانی شام بۆچونیان جیاوازە سەبارەت بە زیندوو کرنەوەی ئەو شەوە، لەسەر دوو بۆچون:

یەکەم: زیندوو کردنەوەی ئەو شەوە سوننەتە بە جەماعەت لە مزگەوتەکاندا، هەر بۆیە خالدي کوڕی معدان و لقماني کوڕی عامرو جگە لەوانیش، لەو شەوەدا جوانترین جلیان لەبەر دەکردوو بۆنی خۆشیان لە خۆیان دەدا و کلیان لە چاویان دەکرد، ئەو شەوە تا بەیانی لە مزگەوتدا دەمانەوە و نوێژیان دەکرد، وە ئیمامی إسحاق بن راهويــە هەمان بۆچونی هەبووە، وە دەیووت: کردنی لە مزگەوت بیدعە نییە، هەروەك ئیمامی حَرب الكرماني لێی گێڕاوەتەوە.

دووەم: باش نییەو دروست نییە کۆبونەوە لە مزگەوتەکاندا بۆ نوێژ کردن و پاڕانەوە و چیرۆك گێڕانەوە، بەڵام هیچی تێدا نییە ئەگەر کەسێك تەنها بۆ خۆی نوێژ بکات، ئەمە بۆچوونی ئیمامی الأوزاعي یە، کە ئیمام و پێشەواو زانای شام بووە، ئەم بۆچوونە نزیك ترە لە حەقەوە (إن شاء الله)، پاشان فەرموویەتی: بۆچوونی ئیمامی أحمد نەزانراوە دەربارەی شەوی پانزەی مانگی شەعبان، بەڵام سەبارەت بە سوننەتێتی شەو نوێژ کردن لەو شەوەدا دوو ڕیوایەتی لێوە گێڕدراوەتەوە، یەك لەو ڕیوایەتانەی کە لێی گێڕدراوەتەوە سەبارەت بە شەو نوێژ کردن لە شەوی جەژندا، لە ڕیوایەتێکدا شەو نوێژ کردن بە جەماعەت تیایدا بە سوننەتی

---

[١٦٢] **بروانە:** كتاب فيه ما جاء في البدع، لابن وضاح، ص١٠١، برقم ١٢٠، ورواه الطرطوشي في كتاب الحوادث والبدع عن ابن وضاح، ص٢٦٣، برقم ٢٣٥.

[١٦٣] **بروانە:** كتاب الباعث على إنكار البدع والحوادث، لعبد الرحمن بن إسماعيل، المعروف بأبي شامة، المتوفى سنة ٦٦٥هـ، ص١٢٤.

نەزانیوە، لە بەرئەوەی لە پێغەمبەری خواوە (ﷺ) نەهاتووەو گێڕدراوەتەوە، بەڵام لە ڕیوایەتێکدا بە سوننەتی زانیوە لە بەر ئەوەی عبد الرحمن کوڕی زيدي کوڕی الأسود کە یەکێکە لە تابعین ئەو شەوەی زیندوو کردۆتەوە بە شەو نوێژ کردن، بەهەمان شێوە تایبەت کردنی شەوی پانزەی مانگی شەعبان بە شەو نوێژ هیچ فەرمودەیەکی صەحیح لە پێغەمبەر (ﷺ) و هاوەڵانیەوە نەهاتووە، بەڵکو ئەوەی هاتبێت تەنها لەلایەن کۆمەڵێ تابعینی شارەزایانی شامەوە هاتووە[١٦٤].

زانای پایە بەرز إبن باز (ڕەحمەتی خوای لێبێت) فەرمویەتی: (ئەو بۆچوونەی کە ئیمامی الأوزاعي بە پەسەندی زانیوە گوایە شەوی پانزەی مانگی شەعبان بە شەو نوێژ زیندوو بکرێتەوە بە تەنها، وە پەسەند کردنی ئەو بۆچونە لە لایەن إبن رجبەوە شتێکی زۆر سەیرە و بۆچونێکی لاوازە، لەبەر ئەوەی هەر کارێك ئەگەر دروستێتی و شەرعێتی بە بەڵگەی شەرعی دانەمەزرێت ئەوە بۆ هیچ موسوڵمانێك دروست نییە بیهێنێتە ناو دینەوە، جا بە تەنها بیکات یان بە جەماعەت، بە نهێنی بیکات یان بە ئاشکرا، لەبەر گشتی فەرمودەکەی پێغەمبەر (ﷺ) کە فەرمویەتی: ((مَن عَمِلَ عَمَلاً لَيسَ عَلَيهِ أمرُنا فَهُوَ رَدّ))[١٦٥] واتە: هەرکەسێك کارێك بکات (عیبادەتێك) فەرمانی ئێمەی لەسەر نەبێت بۆ کردنی، ئەوە ئەو کارە کارێکە وەرناگیرێت، بەڵکو دەدرێتەوە بەسەر خاوەنەکەیدا، وە جگە لەم بەڵگانەش کە بەڵگەن لەسەر نکۆڵی کردنی بیدعەو ترسان لێی[١٦٦].

موسڵمانی خۆشەویست ئەوەی کە لە پێشدا باس کرا لە ووتە بە نرخەکانی زانا بەڕێزەکانی وەکو: إبن وضاح، والإمام الطرطوشي، والإمام عبد الرحمن بن إسماعيل المعروف بأبي شامة، والحافظ ابن رجب (ڕەحمەتی خوایان لێبێت)، وە ئیمامی ئەم سەدەیە عبد العزيز إبن باز (ڕەحمەتی خوای لێبێت)، بە ڕوون و ئاشکرایی بۆمان دەرکەوت کە تایبەت کردنی شەوی پانزەی مانگی شەعبان بە شەو نوێژ یان هەر عیبادەتێکی تر دروست نییە، بەڵکو بیدعەیەو هیچ بەڵگەیەکی قورئانی پیرۆزو سوننەتی پێغەمبەری (ﷺ) لەسەر نییە، وە هیچ یەکێك لە هاوەڵانی بەڕێزی پێغەمبەر (ﷺ) نەیان کردووە.

پێنجەم: التبرّك

التَبَرّك: واتە: داواکردنی خێرو بەرەکەت، والتَّبرّك بالشَّيءِ: واتە: داوای خێرو بەرەکەت کردن بە هۆی شتێکەوە[١٦٧].

ئەوەی کە گومانی تیا نییە ئەوەیە کە خێرو بەخشش هەمووی بە دەست خوای پەروەردگارە، خوای پەروەردگار هەندێك لە دروستکراوەکانی خۆی تایبەت کردووە بە پڕ خێرو بەرەکەت، ووشەی البركة: لە بنەڕەتدا بە مانای جێگیرو بەردەوام دێت، وە بە مانای زیادکردن و گەشەکردنیش دێت، دەوترێت: برّك عليه، واتە: دوعای خێرو بەرەکەتی بۆ کرد، وە دەوترێت: بارك الله الشيءَ وبارك فيه أو بارك عليه: واتە: خوای پەروەردگار پڕ خێرو بەرەکەتی بکات، بۆیە وشەی (تبارك: خاوەنی زۆر خێرو بەرەکەت) هیچ کەسێکی پێ وەسف ناکرێت جگە لە خوای پەروەردگار، بۆیە ناوترێت: تبارك فلان، لەبەر ئەوەی واتەی: زۆرو گەورە دەگەیەنێت، بۆیە وەسفێکە بۆ هیچ کەس بەکار نایات جگە لە خوای پەروەردگار، وە ووشەی (اليُمنُ) بە مانای: پڕ خێرو بەرەکەت دێت.

ووشەی (البركة) لە قورئانی پیرۆزدا بە چەند مانایەك هاتووە، لەوانە:

١ ـ جێگیر بوون و بەردەوام بوونی خێرو بەرەکەت.

٢ ـ زۆری و زیاد بوون و بەردەوام خێرو بەرەکەتی شت لە دوای شت.

٣ ـ وشەی (تَبارَك) هیچ کەسێکی پێ وەسف ناکرێت جگە لە خوای پەروەردگار، وە نادرێتە پاڵ هیچ کەس جگە لەو، زانای پایە بەرز إبن القيّم (ڕەحمەتی خوای لێبێت) دەفەرموێت: (گەورەیی و زۆری خێرو بەرەکەتی خوای پەروەردگار لەوەدایە کە:

---

[١٦٤] بروانە: لطائف المعارف، لابن رجب، ص٢٦٣.

[١٦٥] رواه مسلم، ٣/١٣٤٣، برقم ١٧١٨.

[١٦٦] بروانە: التحذير من البدع، ص٢٦.

[١٦٧] بروانە: النهاية في غريب الحديث، لابن الأثير، باب الباء مع الراء، مادة "برك"، ١/١٢٠، وە بروانە: التبرك: أنواعه وأحكامه، للدكتور ناصر الجديع، ص٣٠.

بەخشندەیی بەردەوامە، خێرو بەرەکەتی زۆرە، خاوەن ڕێزو بەرزی بەردەوامە، وە خاوەنی گەورەییەو دوورە لە هەموو کەم و کورییەك، هەرچی خێرو بەرەکەت هەیە لە لایەن خوای پەروەردگارەوەیە، وە خوای پەروەردگار خێرو بەرەکەتی خۆی دەڕێژێت بەسەر هەر یەکێك لە بەندەکانی کە خۆی ویستی لێیە، ئا ئەمەیە واتاکانی (تبــارك) کە لە قورئانی پیرۆزدا بە چەند مانایەك **هاتووە)**[١٦٨].

ئەو شتانەی کە زۆر پیرۆزو پڕ لە خێرو بەرەکەتن:

١ ـ قورئانی پیرۆزی پڕ لە خێرو بەرەکەت: قورئانی پیرۆز خێرو بەرەکەتی دونیاو دواڕۆژی تێدایە، بۆیە داواکردنی بەرەکەتی قورئانی پیرۆز بە جوان خوێندنەوەو کار پێ کردنی دەبێت (بەو شێوەیەی کە خوای پەروەردگار پێی ڕازی دەبێت).

٢ ـ پێغەمبەری (ﷺ) پڕ لە خێرو بەرەکەت: خوای پەروەردگار خێرو بەرەکەتی گێڕاوە لە خودی پێغەمبەردا (ﷺ)، **ئەو خێرو بەرەکەتەش دوو جۆرە:**

یەکەم: بەرەکەتی واتایی، ئەو بەرەکەت و نیعمەتەیە کە لە دونیا و دواڕۆژدا دێتەدی بە هۆی پەیامەکەیەوە (قورئانی پیرۆز و سوننەت)، لە بەر ئەوەی خوای پەروەردگار پێغەمبەری (ﷺ) ناردووە، وەکو: ڕەحمەتێك بۆ هەموو بونەوەران، وە خەڵکی دەربکات لە تاریکییەکان بۆ ڕوناکی باوەڕو خواپەرستی، وە ئەو پێغەمبەرە (ﷺ) شتە حەڵاڵ و حەرامەکانیان بۆ دیاری بکات، وە خوای پەروەردگار گێڕاویێتی بە کۆتا پێغەمبەر (ﷺ)، وە ئاینەکەی بار سووکی و نەرم و نیانی و لێبوردەیی لە خۆ گرتووە.

دووەم: خێرو بەرەکەتە هەست پێکراوەکانی، ئەمەش دوو جۆرە:

٣ ـ بوونی خێرو بەرەکەت لە کردارەکانیدا (ﷺ)، ئەویش بریتیە لەو موعجیزانەی کە خوای پەروەردگار پێی بەخشیوە و ڕێزداری کردووە پێی، وە بەڵگەیە لەسەر ڕاستگۆییەکەی (ﷺ).

٤ ـ بوونی خێرو بەرەکەت لە خودی پێغەمبەر (ﷺ) و شوێنەوارە هەستپێکراوەکانی، ئەو خێرو بەرەکەتەیە کە خوای پەروەردگار گێڕاویێتی لە خودی پێغەمبەردا (ﷺ)، هەر بۆیە هاوەڵانی بەڕێزی پێغەمبەر (ﷺ)، پێغەمبەریان (ﷺ) بە پیرۆزو پڕ لە خێرو بەرەکەت دەزانی تا لە ژیاندا بوو، وە پاش مردنی ئەو شتانەی کە لە لاشەی بەجێ مابوو بە پیرۆزو پڕ لە خێرو بەرەکەتیان دەزانی.

بۆیە هیچ کەسێك لە دروست کراوەکانی خوای پەروەردگار پێوانە ناکرێتە سەر پێغەمبەر (ﷺ) تا بە پیرۆزو پڕ لە خێرو بەرەکەت بزانرێت، لەبەر ئەوەی خوای پەروەردگار ئەو هەموو ڕێزو خێرو بەرەکەتەی گێڕاوە لە خودی پێغەمبەردا (ﷺ)، وە گومان لەوەدا نییە کە خوای پەروەردگار پێغەمبەران (عليهم الصلاة والسلام) و فریشتەکان و پیاوچاکانی پیرۆزو پڕ خێرو بەرەکەتدار کردووە، بەڵام موسوڵمان نابێت داوای بەرەکەتیان لێ بکات، لەبەر ئەوەی هیچ بەڵگەیەکی شەرعی لەسەر نییە، وەهەروەها چەندین شوێن هەیە کە خوای پەروەردگار پیرۆزو پڕ خێرو بەرەکەتداری کردوون، وەکو: مزگەوتی حرام (کەعبەی پیرۆز) و مزگەوتی مەدینە (مزگەوتی پێغەمبەر (ﷺ) و مزگەوتی الأقصى (بيت المقــدس)، وە هەروەها چەند کاتێکی پیرۆزو پڕ خێرو بەرەکەتدار کردووە، وەکو: مانگی ڕەمەزان و شەوی قەدرو دەڕۆژی یەکەمی مانگی ذو الحجة وە (أشهر الحرام " مانگی: رجب، ذو القعدة، وذو الحجة، والمحرم") وە ڕۆژانی دووشەممەو پێنج شەممەو هەینی، وە کاتی دابەزینی خوای پەروەردگار لە سێ یەکی شەودا بۆ ئاسمانی دونیا، وە جگە لەم شوێنە پیرۆزانە، کە نابێت موسوڵمان تەبەڕوکیان پێ بکات و داوای بەرەکەتیان لێ بکات، بەڵکو داوای خێرو بەرەکەت هەر لە خوای پەروەردگار دەکرێت ئەویش بە کردنی کردەوە شەرعیە چاکەکان دەبێت[١٦٩].

٥ ـ هەندێ شت هەیە کە پیرۆزو پڕ خێرو بەرەکەتن، وەکو: ئاوی زەمزەم و باران، لە بەر ئەوەی لە بەرەکەت و خێری ئەمانە

---

(١٦٨) **بڕوانە:** جلاء الإفهام ص١٨٠، وتيسير الكريم الرحمن في تفسيره كلام المنان، للسعدي، ٣٩/٣.

(١٦٩) **بڕوانە:** التبرك: أنواعه وأحكامه، للدكتور ناصر الجديع، ص٧٠-١٨٢.

ئەوەیە: خەڵکی و ئاژەڵان لێی دەخۆنەوە، دارو درەخت و گژوگیای پێ سەوز دەبێت، وە داری زەیتون پیرۆزو پڕ خێرو بەرەکەتە، وە شیرو ئەسپ و مەڕو دارخورما پیرۆزو پڕ خێرو بەرەکەتن[١٧٠].

بەدەست هێنان و داوا کردنی خێرو بەرەکەت بە ڕێگەیەکی شەرعی بەم چەند کارە دەبێت:

١ ـ بەدەست هێنان و داوا کردنی خێرو بەرەکەت بە زیکرو یادی خوای پەروەردگار و خوێندنی قورئانی پیرۆز بەدەست دێت، ئەویش داوای بەرەکەت کردنە لە خوای پەروەردگار بە زیکری دڵ و زمان، وە کار کردنە بە قورئانی پیرۆز و سوننەت بە شێوەیەکی شەرعی، لەبەر ئەوەی بەرەکەتیان لەم شتانەدایە: دڵ پێیان ئارام دەبێت، دڵ بەهێز دەکەن بۆ زیاد عیبادەت کردن، وە شیفای هەموو دەردوو بەڵایەکیان تێدایە، وە بەختەوەری دونیاو دواڕۆژیان تێدایە، لێخۆش بوونی تاوانەکانی تێدایە، بە هۆیانەوە هێمنی دادەبەزێت، وە قورئانی پیرۆز دەبێتە تکاکار بۆ خاوەنەکەی لە ڕۆژی دواییدا، بەڵام تەبەڕوك بە قورئان ناکرێت وەك دانانی لە ناو ماڵ و ناو سەیارە و دانانی لە پشت سەری ئافرەتی زەیستان، بەڵکو بەدەست هێنان و داوا کردنی خێرو بەرەکەتی قورئانی پیرۆز بە خوێندنەوەو کار پێ کردنی ئەبێت.

٢ ـ بەدەست هێنان و داوا کردنی خێرو بەرەکەت بە خودی پێغەمبەر (ﷺ) تا لە ژیاندا بووە، لەبەر ئەوەی پێغەمبەر (ﷺ) پیرۆزو پڕ خێرو بەرەکەت بووە لە خودی خۆی و ئەو شتانەی کە پێوەی بووە، هەربۆیە هاوەڵانی بەڕێزی پێغەمبەر (ﷺ) تەبەڕوکیان دەکرد بە خودی پێغەمبەر (ﷺ) خۆی، هەروەك أبو جحيفة (رضي الله عنه) دەفەرمووێت: ((جارێکیان پێغەمبەر (ﷺ) لە گەرمای نیوەڕدا چوو بۆ البطحاء (شوێنێکە لە نێوان مەککەو مِنى) لەوێ دەست نوێژی گرت و نوێژی نیوەڕۆ و عەسری بە (قصر و جمع کرد، دوو ڕکات، دوو ڕکات) پاشان موسوڵمانان هەستان و دەستی پێغەمبەریان (ﷺ) بەدەم وچاویاندا دەهێنا (وەکو داوا کردنی خێرو بەرەکەت)، منیش دەستی پێغەمبەرم (ﷺ) گرت و بەسەر دەم و چاومدا هێنام، دەستەکانی وەکو بەفر ساردو فێنك بوون، وە بۆنی لە میسك خۆشتر بوو))[١٧١].

وە أنسی کوڕی مالك (رضي الله عنه) دەفەرمویت: ((پێغەمبەر (ﷺ) چووە مِنى و بەرد هاویشتنی (الجمرة العقبة)ی کردو چووە ناو (خێمە یان ئەو کەپرەی کە هەڵی دابوو) وە حەیوانی سەربڕی، پاشان بەسەرتاشێکی فەرموو: وەرە سەرم بتاشە، ئاماژەی بۆلای ڕاستی کردوو پاشان بۆ لای چەپی، پاشان پێغەمبەر (ﷺ) مووی سەری دا بە هاوەڵە بەڕێزەکانی))، لە ریوایەتێکی تردا: ((پێغەمبەر (ﷺ) بانگی أبوطلحةی کردوو مووەکانی لای ڕاستی سەری داپێی، پاشان پێغەمبەر (ﷺ) بە سەرتاشەکەی فەرموو: لای چەپی سەرم بتاشە، ئەوە بوو موەکانی سەری دا بە أبو طلحة و پێی فەرموو: دابەشی بکە لە نێوان موسوڵماناندا" سەیرکردنی بە چاوی ڕێزو پڕ خێرو بەرەکەتەوە"))[١٧٢].

بۆیە هاوەڵانی بەڕێزی پێغەمبەر (ﷺ) تەبەڕوکیان دەکرد بە جل و بەرگەکەی و شوێنی دەستی و ئاوی دەست نوێژو بەرماوەی ئاو خواردنەوەکەی و زۆر شتی تر[١٧٣]، وە تەبەڕوکیان دەکرد بەو شتانەی لە لاشەی پێغەمبەر (ﷺ) بووەتەوە، وەکو: مووەکانی، وە ئەو شتانەی کە پێغەمبەر (ﷺ) بەکاری هێناوەو پاش خۆی مابووەوە، وەکو: جل و بەرگ و قاپ و قاچاغ و نەعلەکانی، وە جگە لەم شتانەش[١٧٤].

---

[١٧٠] بڕوانە: هەمان سەرچاوە، ص ١٨٣-١٩٧.

[١٧١] البخاري: كتاب المناقب، باب صفة النبي ﷺ، ٢٠٠/٤، برقم ٣٥٥٣.

[١٧٢] رواه مسلم، كتاب الحج، باب بيان أن السنة يوم النحر أن يرمي، ثم ينحر، ثم يحلق، والابتداء في الحلق بالجانب الأيمن من رأس المحلوق، ٩٤٧/٢، برقم ١٣٠٥.

[١٧٣] بڕوانە: التبرك، أنواعه وأحكامه، للدكتور الجديع، ص ٢٤٨-٢٥٠.

[١٧٤] بڕوانە: هەمان سەرچاوە، ص ٢٥٢-٢٦٠.

موسوڵمانی خۆشەویست لێرەدا دەبێت ئاگاداری ئەوە بین كە هیچ كەسێك قیاس ناكرێتە سەر پێغەمبەر (ﷺ) لە ڕووی پیرۆزی و پڕخێرو بەرەكەتیەوە، چونكە پێغەمبەر (ﷺ) فەرمانی نەكردووە كە هیچ یەكێك لە هاوەڵانی بە چاوی بەرەكەتەوە سەیر بكرێت، وە نەگێڕدراوەتەوە لە هیچ یەكێك لە هاوەڵانی بەڕێزی پێغەمبەر (ﷺ) ئەو كارەیان كردبێت لە گەڵ كەسانی جگە لە پێغەمبەردا (ﷺ) جا لە ژیانیدا بێت یان دوای مردنی، وە تەبەڕووكیان نەكردووە بە هیچ یەكێك لە خەلیفە بەڕێزو صەحابەكانی پشتیوانان و كۆچكردووان و ئەوانەی كە مژدەی بەهەشتیان پێ درابوو (خوای گەورە لە هەموویان ڕازی بێت).

زانای پایە بەرز ئیمامی الشاطبي (ڕەحمەتی خوای لێبێت) دەفەرموێت: (پاش مردنی پێغەمبەر (ﷺ) هاوەڵانی بەڕێزی، هیچ كارێك ڕووی نەداوە لێیان دەربارەی تەبەڕووك كردن بە كەسانی جگە لەو، لە كاتێكدا پێغەمبەری خوا (ﷺ) لە دوای خۆی هیچ كەسێكی بەجێ نەهێشتووە لە ئیمامی أبوبكر الصّدیق (رضي الله عنه) بەڕێز تر بێت و خەلیفەشی بێت، لە ناو هاوەڵە بەڕێزەكانیدا هیچ یەكێكیان ئەوەیان نەكرد بەرامبەری، وە ئیمامی عُمَر (رضي الله عنه) كە دوای أبوبكر الصدیق (رضي الله عنه) لەو بەڕێزتر نەبووە، پاشان ئیمامی عثمان (رضي الله عنه) و ئیمامی علي (رضي الله عنه) و سەرجەم صەحابەكان كە لە ناو ئوممەتەدا لەوان چاكترو بەڕێز تری تیا نەبووە لای خوای پەروەردگار، بە هیچ شێوەیەك بۆمان نەگێڕدراوەتەوە كە خاوەن خێرو بەرەكت بوو بێتن و خەڵكیان خێردارو بەرەكەتدار كردبێت)[١٧٥].

گومانی تێدانییە كە سوود وەرگرتن لە عیلم و زانیاری زانایان، گوێ گرتن لە ئامۆژگارییەكانیان، پاڕانەوەكانیان بۆ موسوڵمانان، دەست كەوتنی فەزڵی دانیشتگاكانیان بە دانیشتن لەگەڵیاندا پڕە لە خێرو بەرەكەت سودی زۆر، بەڵام تەبەڕووك ناكرێت بە خودی خۆیان، بەڵكو بەدەست هێنان و داوا كردنی خێرو بەرەكەت بەوە دەبێت كە كردەوەی چاكە بكەین بە عیلم و زانیاریەكەیان، وە شوێنی زانایانی ئەهلی سوننەو جەماعە بكەوین[١٧٦].

٣ ـ بەدەست هێنانی خێرو بەرەكەت بە خواردنەوەی ئاوی زەمزەم، چونكە ئاوی زەمزەم پیرۆزترین ئاوی سەر زەوییە، بە خواردنەوەی تینوێتی دەشكێت و شوێنی خواردنیش دەگرێت، وە خواردنەوەی بە نییەتێكی باش شیفای تێدایە، لەبەر ئەوەی بۆ هەر مەبەستێك بخورێتەوە دێتە دی، پێغەمبەر (ﷺ) دەربارەی ئاوی زەمزەم دەفەرمووێت: ((إنَّها مُبارَكَةٌ، إنَّها طَعامُ طُعمٍ [وَشِفاءُ سَقِيمٍ]))[١٧٧] واتە: بەڕاستی ئاوی زمزم ئاوێكی پیرۆز و پڕ بەرەكەتە، ئاوێكە شوێنی خواردن دەگرێتەوە، وە شیفای نەخۆشی تێدایە.

جابری كوڕی عبدالله فەرمودەیەكمان بۆ دەگێڕێتەوە لە پێغەمبەرەوە (ﷺ) كە فەرموویەتی: ((ماء زمزم لما شرب له))[١٧٨].

واتە: ئاوی زەمزەم بۆ هەر مەبەستێك بخورێتەوە دێتە دی.

وە گێڕدراوەتەوە كە پێغەمبەر (ﷺ) ئاوی زەمزەمی دەكردە ناو كوپە و دۆلكەوە دەیدا بە نەخۆشەكان و دەیكرد بەسەریاندا[١٧٩] (ڕوومەتیانی پێ تەڕ دەكرد).

٤ ـ بەدەست هێنانی خێرو بەرەكەت بە ئاوی باران، گومانی تێدا نییە كە ئاوی باران پیرۆز و پڕ بەرەكەتە، چونكە خوای پەروەردگار بەرەكەتی تێ كردوو: خەڵكی لێی دەخۆنەوە، وە هەموو گیان لەبەران و ڕووەك و درەخت و بەروبوومەكان پێی گەش دەبنەوە، وە خوای پەروەردگار هەموو شتێكی پێ زیندوو دەكاتەوە.

---

[١٧٥] **بڕوانە:** الاعتصام للشاطبي، ٢/٨، ٩، **وە بڕوانە:** التبرك: أنواعه وأحكامه، للدكتور الجديع، ص ٢٦١-٢٦٩.

[١٧٦] **بڕوانە:** التبرك: أنواعه وأحكامه، للدكتور الجديع، ص ٢٦٩-٢٧٨.

[١٧٧] أخرجه مسلم، كتاب فضائل الصحابة، باب من فضائل أبي ذر τ، ٤/١٩٢٢، برقم ٢٤٧٣، وما بين المعكوفين عند البزار، والبيهقي، والطبراني، قال الهيثمي في مجمع الزوائد: "رجاله ثقات"، ٣/٢٨٦.

[١٧٨] أخرجه ابن ماجه، كتاب المناسك، باب الشرب من زمزم، ٢/١٠١٨، برقم ٣٠٦٢، وصححه الألباني في صحيح سنن ابن ماجه، ٢/١٨٣، وإرواء الغليل، ٤/٣٢٠.

[١٧٩] الترمذي بنحوه، عن عائشة رضي الله عنها، كتاب الحج، باب: حدثنا أبو كريب، ٣/٢٨٦، برقم ٩٦٣، والبيهقي، ٥/٢٠٢، وصححه الألباني في صحيح سنن الترمذي، ١/٢٨٤، والأحاديث الصحيحة، ٢/٥٧٢.

أنس كوڕی مالك (ﷺ) دەفەرموێت: جارێکیان لەگەڵ پێغەمبەردا (ﷺ) بووین بارانمان بەسەردا باری پێغەمبەر (ﷺ) هەندێ لە جلەکانی هەڵدایەوە تا باران لاشەی تەڕ کرد، ووتمان ئەی پێغەمبەری خوا (ﷺ) بۆ وات کرد، فەرمووی: ((لأنَّه حَديثُ عَهدٍ بِرَبِّهِ))[١٨٠].

زانای پایە بەرز ئیمامی النووي (ڕەحمەتی خوای لێبێت) دەفەرموێت: واتە: باران بارین ڕەحمەتی خوای پەروەردگارەو تازە دروستی کردووە (تازە باراندوویەتی) بۆیە تەبەڕروکی پێ دەکرێت.

بەدەست هێنان و داوا کردنی خێرو بەرەکەت
بە شێوەیەکی ناشەرعی و نادروست بەم شێوانەی لای خوارەوەیە:

یەکەم: تەبەڕروك کردن بە پێغەمبەری خوا (ﷺ) دوای مردنی دروست نییەو ناشەرعییە، بەڵام لە دوو شتدا دروستە:

١ - باوەڕ پێبوون و گوێڕایەڵی کردن و شوێن کەوتنی، هەر کەسێك باوەڕی پێبێنێت و گوێڕایەڵی بکات و شوێنی بکەوێت، ئەوە بێگومان خێرو بەرەکەت و پاداشتی زۆرو بەختەوەری دونیاو دواڕۆژ بەدەست دێنێت.

٢ - تەبەڕروك کردن بەو شتانەی کە بە لاشەی پێغەمبەرەوە (ﷺ) بووە، یان هی ئەو بووە، وەکو: موی لاشەی، جل و بەرگی، قاپ و قاچاغەکانی.

بەڵام جگە لەم شتانە دروست نییە تەبەڕروك بکرێت بە هیچ شتێکی، بۆیە شەرعی نییە تەبەڕك بکرێت بە گۆڕەکەی، وە خۆ ئامادەکردن مەبەستی زیارەتی گۆڕەکەی دروست نییە (واتە: شَدُّ الرِّحال) نابێت، بەڵکو خۆ ئامادەکردن و سازدانی زیارەت تەنها بۆ ئەم سێ مزگەوتە دەبێت (المسجد الحرام (کەعبەی پیرۆز)، والمسجد الأقصى (قودسی پیرۆز)، والمسجد النبوي مزگەوتی مەدینە)، بۆیە سوننەتە کاتێك کە موسوڵمانێك زیارەتی گۆڕەکەی پێغەمبەر (ﷺ) بکات ئەگەر لە مەدینەدا بێت، یان زیارەتی مزگەوتەکەی کردبێت پاشان زیارەتی گۆڕەکەی بکات، وە زیارەتی گۆڕەکەی بەم شێوەیە دەبێت: کاتێك دەچیتە ناو مزگەوتەکەی پێغەمبەرەوە (ﷺ) دوو رکات سوننەتی سڵاوی مزگەوت دەکەیت (تحية السجد)، پاشان دەچیت بۆ لای گۆڕەکەی و ڕوو دەکەیتە ئەو هۆدەیەی کە پێغەمبەری (ﷺ) تێدا نێژراوە بەلەسەر خۆیی و نەرموو نیانی و بە دەنگێکی نزم دەڵێیت: السَّلامُ عَلَيكَ يَا رَسُولَ اللهِ، واتە: سەلامی خوات لەسەر بێت ئەی پێغەمبەری خوا (ﷺ)، عبدالله کوڕی ئیمامی عمر (خوایان لێ ڕازی بێت) لەمە زیاتری نەدەوت، بەڵام ئەگەر لەمە زیاتر بڵێیت: ((السَّلامُ عَلَيكَ يا رَسُولَ اللهِ، يا خيرة الله مِن خَلقِهِ، أَشهَدُ أَنَّكَ رَسولُ اللهِ حَقَّاً، وَأَنَّكَ قَد بَلَّغتَ الرِّسالَةَ، وَأَدَّيتَ الأمانَةَ، وَجاهَدتَ فِي اللهِ حَقَّ جِهادِهِ، وَنَصَحتَ الأُمَّةَ)).

واتە: سەلامی خوات لەسەر بێت ئەی پێغەمبەری خوا (ﷺ)، ئەی باشترین دروست کراوی خوا، شایەتی ئەدەم کە تۆ پێغەمبەری خوایت (ﷺ) ، بەڕاستی پەیامی خوات گەیاند، بەڕاستی ئەو ئەمانەتەی لەسەر شانت بوو گەیاندت، بەڕاستی تێکۆشایت لە پێناو خوای پەروەردگاردا باشترین تێکۆشان، وە بەڕاستی بە جوانترین شێوە ئامۆژگاری ئوممەتەکەت کرد. ئەگەر ئەم زیادەیە بڵێیت هیچی تێد نییە چونکە ئەمانە هەمووی سیفاتی پێغەمبەرن (ﷺ)[١٨١].

بەڵام نابێت لای گۆڕەکەی بپاڕێیتەوە بۆ ئەوەی گومانت وا نەبێت کە پاڕانەوە لای گۆڕەکەی وەڵام دەدرێتەوە، وە بە هیچ شێوەیەك داوای شەفاعەتی لێ ناکەیت، وە نابێت دەست و لاشەت بهێنێت بە سەر گۆڕەکەیدا وە نابێت نە گۆڕەکەی و نە دارو بەردو دیوارەکەی ماچ بکەیت، وە نابێت تەبەڕروك بکەیت بەو شوێنانەی کە پێغەمبەر (ﷺ) دانیشتووە لەسەری یان نوێژی لەسەر کردووە، وە نابێت تەبەڕروك بکەیت بەو ڕێگایانەی کە بەسەریدا ڕۆیشتووە، وە ئەو شوێنانەی کە تێیدا وەحی بۆ سەر دابەزیوە، وە نابێت تەبەڕروك بکەیت بەو شوێنەی کە تیایدا لە دایك بووە یان شەوی لە دایك بوونی یان ئەو شەوەی کە شەو

---

[١٨٠] أخرجه مسلم، كتاب صلاة الاستسقاء، باب الدعاء في الاستسقاء، ٦١٥/٢، برقم ٨٩٨.

[١٨١] **بروانە:** مجموع فتاوى إبن باز في الحج والعمرة، ٢٨٩/٥.

ڕەوییەکەی تێدا ڕویدا، وە تەبەڕروك ناکرێت بە ڕۆژی کۆچ کردنەکەی، وە جگە لەمانەش کە نە خواو نە پێغەمبەری خوا (ρ) بە شەرعیان دانەناوە[١٨٢].

دووەم: لەو تەبەڕروکانەی کە ناشەرعییە و دروست نییە: بریتیە لە تەبەڕروك کردن بە پیاوچاکان، موسڵمانی تەنها خوا پەرست ئاگاداربە کە تەبەڕروك بە خودی پیاوچاکان و شوێنەوارەکانیان و شوێنی عیبادەتەکانیان و شوێنی دانیشتن و گۆڕەکانیان ناکرێت و دروست نییە، وە خۆئامادەکردن و گەشت کردن و نوێژ کردن لای گۆڕەکانیان نابێت و دروست نییە، وە داوای پێویستی ناکرێت لای گۆڕەکانیان، وە دەست و لاشە هێنان بەسەر گۆڕەکانیان و مانەوەو تەبەڕروك کردن بە لە دایك بوونیان و جگە لەمانەش هیچیان دروست نین بەڵکو ناشەرعین، بۆیە هەر کەسێك ئەو کارانە بکات و مەبەستی نزیك بوونەوە بێت لێیان ئەوە بەڕاستی هاوەڵی گەورەی بۆ خوای پەروەردگار بڕیارداوە (الشّرك الأكبَر) واتە: باوەڕت وابێت کە پیاوچاکان زەرەرو زیان و سودیان بە دەستە، یان بەخشین و ڕێگری لێ کردنیان بەدەستە، بەڵام ئەگەر کەسێك ئەو کارانە بکات بە ئومێدی بەدەست هێنانی خێرو بەرەکەت لەلایەن خوای پەروەردگارە ئەوە بەڕاستی بیدعەیەك و کارێکی زۆر خراپی کردووە[١٨٣].

سێیەم: لە تەبەڕروکە ناشەرعیەکان: تەبەڕروك کردن بە شاخ و کێو و شوێنەکان، لەبەر ئەوەی تەبەڕروك کردن بەم شوێنانە پێچەوانەی مەنهەج و ڕێبازی پێغەمبەرە (ﷺ)، چونکە تەبەڕروك کردن پێیان هۆکارە بۆ بە گەورە زانینی ئەو شوێنانە، وە دروست نییە ئەو شوێنانە قیاس بکرێتە سەر بەردە ڕەشەکە (الحجر الأسود) و تەواف کردن بەدەوری کەعبەدا، چونکە ماچ کردن و سوڕانەوە بە دەوری کەعبەدا عیبادەتن و بەبەڵگەی قورئانی پیرۆز و سوننەت ئەو کارانە دەکرێت، وە جگە لەدەست هێنان بە (الحجر الأسود والركن اليماني من الكعبة) دروست نییە دەست بە هیچ شوێنێکدا بهێنرێت لەڕووی بەرەکەت و پیرۆزییەوە، چونکە بە یەکدەنگی زانایان پێغەمبەر (ﷺ) تەنها سەلامی لە هەردوو ڕوکنی اليَماني کردووە[١٨٤].

زانای پایە بەرز إبن القيّم (ڕەحمەتی خوای لێبێت) دەفەرموێت: (لەسەر ڕووی زەویدا هیچ شوێنێك نییە (پارچە زەوییەك) دروست بێت ماچ بکرێت و سەلامی لێ بکرێت و تاوانی تێدا بوەرێت تەنها بەردە ڕەشەکەو ڕوکنی اليَماني نەبێت (الحَجَرُ الأسوَد والرّكن اليَماني مِنَ الكَعبَة)[١٨٥].

وە سەبارەت بە تایبەت مەندی مەککەی پیرۆز دەفەرمووێت: (لەسەر ڕووی زەویدا هیچ شوێنێك نییە کە پێویست بێت لەسەر هەموو موسوڵمانانێکی بە توانا بڕوات بۆ ئەوێ (بۆ حەج کردن) وە بەدەوریدا بسوڕێتەوە جگە لە کەعبەی پیرۆز).

وە زانای پایە بەرز إبن تيميّة (ڕەحمەتی خوای لێبێت) سەبارەت بە سوڕانەوە بە دەوری جگە لە کەعبەی پیرۆزدا دەفەرموێت: (وە سوڕانەوە بەو شێوەیە (بە دەوری هەرشتێك جگە لە کەعبەی پیرۆز) یەکێکە لە گەورەترین بیدعە حەرامەکان، بۆیە هەر کەسێك سوڕانەوە (الطّواف) بە دەوری هەرشتێك جگە لە کەعبەی پیرۆز بە دین بزانێت داوای تەوبەی لێ دەکرێت، ئەگەر تەوبەی کرد ئەوە باشە، ئەگەر تەوبەی نەکرد ئەوە دەبێت بکوژرێت)[١٨٦].

وە دەست و لاشە هێنان و ماچ کردنی (مقامي إبراهيم) و دارو بەردی مزگەوتی حەرام (کەعبەی پیرۆز) دروست نییە (بە نییەتی تەبەڕروك)، وە دروست نییە زیارەت کردن و سەرکەوتن بۆ کێوی (الحرّاء) بە مەبەستی نوێژکردن و بەدەست هێنانی خێرو بەرەکەت، وە کێوەکانی (ثَور، عَرَفَة، أبي قُبَيس، ثَبير)یش بەهەمان شێوە دروست نییە زیارەتیان بکرێت و نییەتی خێرو بەرەکەتت

[١٨٢] **بڕوانە:** التبرك: أنواعه وأحكامه، للدكتور الجديع، ص ٣١٥-٣٨٠.

[١٨٣] **بڕوانە:** التبرك: أنواعه وأحكامه، للدكتور الجديع، ص ٣٨١-٤١٨.

[١٨٤] **بڕوانە:** إقتضاء الصراط المستقيم، لإبن تيميّة (رحمه الله تعالى)، ٧٩٩/٢.

[١٨٥] **بڕوانە:** زاد المعاد في هدي خير العباد، ٤٨/١.

[١٨٦] **بڕوانە:** مجموع فتاوى إبن تيمية، ١٢١/٢٦.

پێیان هەبێت، وە دروست نییە زیارەتی کێوی (الطّور) بکرێت و خۆ ئامادەکردن و گەشتی بۆ لا ساز بکرێت، بە نییەتی بەدەست هێنانی خێرو بەرەکەت، وە نابێت هیچ یەکێك لە دارو بەردەکان بە تەبەڕوك بزانرێت[١٨٧].

هۆکارەکانی تەبەڕووك کردنی نادروست و ناشەرعی چین؟

١ ـ نەزانی و نەشارەزایی لە دین.

٢ ـ زیادەڕەوی کردن لە پیاوچاکاندا.

٣ ـ خۆلێکچواندن بە هاوەڵ بڕیاردەران و بێباوەڕان.

٤ ـ بە گەورە زانینی شوێنەوارەکان وەکو (گۆڕ و دارو بەردو خۆڵ و ....).

شوێنەوارە خراپەکانی تەبەڕووك کردنی نادروست و ناشەرعی زۆر زۆرن لەوانە:

١ ـ بڕیاردانی شیرکی گەورە، کە ئەمەش یەکێکە لە گەورەترین و ترسناکترین شوێنەوارە خراپەکانی تەبەڕووك کردنی نادروست و ناشەرعی، ئەگەر خودی ئەو کارە شیرکی گەورە بێت، یان تەبەڕوك کردنی نادروست هۆکارە بۆ بڕیاردانی شیرکی گەورە.

٢ ـ بڕیاردانی بیدعە.

٣ ـ کردنی جۆرەها تاوان و خراپەکاری.

٤ ـ کەوتنە ناو جۆرەها درۆ.

٥ ـ گۆڕینی دەقەکانی قورئانی پیرۆز و فەرمودەکانی پێغەمبەر (ﷺ)، وە لێکدانەوەیان بە شێوازێکی ناشایستەو نەویستراو.

٦ ـ فەوتانی سونتەتەکانی پێغەمبەر (ﷺ).

٧ ـ سەرلێشێوان بە هۆی کاری نەزانانەوە.

٨ ـ لەناو چوونی نەوەکان.

موسوڵمانانی خۆشەویست هەموو ئەم کارانە لە شوێنەوارە حەرام و خراپەکانی تەبەڕووك کردنی نادروست و ناشەرعیین.

هۆکارەکانی بەرگری کردن لە تەبەڕووك کردنی نادروست و ناشەرعی:

١ ـ گەیاندن و بڵاو کردنەوەی عیلم و زانیارییەکی بە سوود.

٢ ـ بانگەواز کردن بۆ مەنهەج و ڕێبازی حەق و ڕاست.

٣ ـ لابردن و نەهێشتنی هەموو هۆکارەکانی زیادەڕەوی کردن و ئەو شوێنەوارانەی کە بە پیرۆز و گەورە دەزانرێن.

٤ ـ تێك شکاندنی هەموو هۆکارێك لەو هۆکارانەی کە خەڵکی بە تەبەڕوکیان دەزانێت[١٨٨].

زانای پایە بەرز شيخ الناصر السَّعدي (ڕەحمەتی خوای لێبێت) لە شەرحی (كتابُ التّوحيد) لە باسی (مَن تَبَرَّكَ بِشَجَرَةٍ أو حَجَرَةٍ أو نَحوِهِما) دەفەرموێت: (واتە: ئەو کارە شیرکە یان لە کردەوەی موشریکەکانە، زانایان یەکدەنگن لەسەر ئەوەی کە دروست نییە بە چاوی خێرو بەرەکەت بڕوانرێتە هیچ دارو بەردو مەزرگاو شوێنەوارەکان، چونکە ئەو کارە زیادەڕەوی کردنە تیایاندا، وە ئەم کارە وردە وردە سەر دەکێشێت بۆ پاڕانەوە لێیان و پەرستنیان کە ئەویش شیرکی گەورەیە، وە ئەمەش گشتییە بۆ هەموو شتێك هەتا (مقامی إبراهيم) (حجرەکەی پێغەمبەر (ﷺ) و بەردی (بيت المقدس) وە جگە لەم شوێنە پیرۆزانەش).

---

[١٨٧] **بڕوانە**: التبرك: أنواعه وأحكامه، للدكتور الجديع، ص٤١٩-٤٦٤.

[١٨٨] **بڕوانە**: التبرك: أنواعه وأحكامه، للدكتور الجديع، ص ٤٨٣-٥٠٦، وە **بڕوانە**: اقتضاء الصراط المستقيم، لابن تيمية، ص ٧٩٥-٨٠٢، وە **بڕوانە**: كتاب التوحيد، للعلامة الدكتور صالح الفوزان، ص ٩٣.

بەڵام سەلام کردن و ماچ کردنی بەردە ڕەشەکە و (الرّكن اليماني) ئەمانە بەندایەتی کردنە بۆ خوای پەروەردگار، وە بە گەورە زانین و مل کەچ بوونە بۆی، کە ئەمەش ناوەڕۆکی عیبادەتە، ئەم کارە بەگەورە زانینی خوای پەروەردگارە و پەرستنە بۆی، بەڵام تەبەڕروك کردن بەو شتانە بە گەورە زانینی دروست کراوەکانەو پەرستنە بۆیان، وە جیاوازی نێوان ئەم دوو کارە، وەکو: جیاوازی نێوان پاڕانەوە لە خوای پەروەردگار کە ئیخلاص و خوا بە تەنها پەرستییە، وە پاڕانەوە لە دروست کراوەکان کە شیرك و هاوەڵ بڕیاردان وایە[١٨٩].

باسی هەشتەم: بیدعە باوو بڵاوەکانی ئەم سەردەمە

بیدعە خراپ و باوەکانی ئەم سەردەمە زۆر زۆرن، لەو بیدعانە بە نموونە:

١ ـ **نییەت هێنان بە زمان و ووتنی بە دەنگی بەرز:** وەك موسوڵمانێك بڵێت: نییەتمە ئەم نوێژە ئەوەندە ڕکاتە دەکەم بۆ خوای پەروەردگار، یان بڵێت: نییەتم وایە ئەم ڕۆ بە ڕۆژوو ئەبم بۆ خوای پەروەردگار (فەرز بێت یان سوننەت)، یان بڵێت: نییەتم وایە دەست نوێژ دەگرم یان غوسڵی خۆم دەردەکەم، یان جگە لەمانە، موسوڵمانانی خۆشەویست نییەت هێنان بە زمان بیدعەیە، لەبەر ئەوەی نییەت هێنان بەم شێوەیە پێچەوانەی ڕێنمونی پێغەمبەرە (ﷺ)، وە لەبەر ئەوەی خوای پەروەردگار دەفەرموێت:

﴿ قُلْ أَتُعَلِّمُونَ اللَّهَ بِدِينِكُمْ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ ۚ وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿١٦﴾ ﴾ (الحجرات) .

واتە: ئەی پێغەمبەر (ﷺ) بڵێ: ئایا ئێوە خوای پەروەردگار لە ئاینی خۆتان ئاگادار دەکەن و پێی ڕادەگەیەنن، لە کاتێکدا خوای پەروەردگار زاناو شارەزایە بە هەرچی شتێك کە لە ئاسمانەکان و زەویدایە، بەڕاستی خوای پەروەردگار بە هەموو شتێك زاناو بە ئاگایە.

موسوڵمانی خۆشەویست نییەت شوێنی ناو دڵە، وەکارێکە پەیوەستە بە دڵەوە نەك بە لاشەوە، هەروەك زانای پایە بەرز إبن رجب (ڕەحمەتی خوای لێبێت) دەفەرموێت: (نییەت: بریتیە لە مەبەستی ناو دڵەکان، بۆیە ئەو نییەتانەی کە لە ناو دڵدان واجب نییە بە زمان بوترێت لە هیچ جۆرێك لە عیبادەتەکاندا)[١٩٠].

٢ ـ **ووتنی زیکرەکانی دوای نوێژە فەرزەکان بە جەماعی و بە دەنگی بەرز :**

موسوڵمانی خۆشەویست ئەوەی کە شەرعییە ئەوەیە هەر موسوڵمانێك ئەگەر زیکرێك لە سوننەتدا هاتووە بە تەنها و بە دەنگی نزم بیخوێنێت، هەر وەك پێغەمبەر (ﷺ) بەو شێوەیە زیکرەکانی دوای نوێژە فەرزەکانی کردووە، وەهاوەڵانی بەڕێزیشی بەو شێوەیە کردویانە، لە کاتێکدا ئەوان سوننەتەکانی پێغەمبەریان (ﷺ) بەو شێوەیە جێبەجێ کردووە، وە ئەوەی کە گومانی تێدا نییە ووتنی زیکرەکان بە جەماعی و بە دەنگی بەرز بیدعەیەو پێچەوانەی ڕێبازی پێغەمبەری خوایە (ﷺ).

٣ ـ **خوێندنی سورەتی** (الفاتحة) **بۆ گیانی مردووەکان**، یان خوێندنی دوای پاڕانەوە بۆ مردووەکان، یان خوێندنی لە کاتی مارە بڕیندا، هەموو ئەمانە بیدعەیەکی خراپن، چونکە لە سەردەمی پێغەمبەردا (ﷺ) نەبووە، وە لە هاوەڵانی بەڕێزییەوە ئەم کارە نەهاتووە، لە کاتێکدا ئەوان شارەزاترین کەس بوونە بە حاڵی پێغەمبەر (ﷺ)، دەی کەوابوو کاتێك لەوانەوە ئەم کارە نەگێڕدراوەتەوە و ئەوان نەیان کردووە دەر دەکەوێت کە کارێکی بیدعەیە.

٤ ـ گێڕانی ماتەمینی لەسەر مردووەکان و خواردن دروست کردن بۆ ئەو خەڵکانەی کە دێن بۆ سەرخۆشی کردن لە کەس و کاری مردووەکە، وە بە کرێ گرتنی قورئان خوێنەکان بۆ قورئان خوێندن لەسەر مردوو، گومانیان وایە ئەم کارە سەرخۆشی کردنە لە کەسانی خاوەن مردوو، وە گومانیان وایە ئەم قورئان خوێندنە سوود بە مردووەکە دەگەیەنێت، هەموو ئەم کارانە بیدعەیەو خوای پەروەردگار هیچ بەڵگەیەکی لەسەر دروستێتی دانەبەزاندووە.

---

[١٨٩] **بڕوانە:** القول السديد في مقاصد التوحيد، ص٥١.

[١٩٠] **بڕوانە:** جامع العلوم والحكم، ١/٩٢.

٥ ـ كردنی ویرده سۆفیەکان بە هەموو جۆرەکانییەوە کە پێچەوانەی ڕێبازی پێغەمبەری خوایە (ﷺ)، جا ئەو پێچەوانە کردنە لە ڕووی ووتنی ویردەکەوە بێت، یان شێوەی، یان کاتەکەی بێت، پێغەمبەر (ﷺ) دەفەرمووێت: ((مَن عَمِلَ عَمَلاً لَيسَ عَلَيهِ أمرُنا فَهُوَ رَدٌّ))[191].

واتە: هەرکەسێك کارێك بکات (عیبادەتێك) فەرمانی ئێمەی لەسەر نەبێت بۆ کردنی، ئەوە ئەو کارە کارێکە وەرناگیرێت، بەڵکو دەدرێتەوە بەسەر خاوەنەکەیدا. وە جگە لەم بەڵگانەش کە بەڵگەن لەسەر نکۆڵی کردنی بیدعەو ترسان لێی[192].

٥ ـ خانوو دروست کردن بەسەر گۆڕەکانەوە، وە کردنیان بە مزگەوت، یان دروست کردنی مزگەوت بەسەر گۆڕەکانەوە و مردوو ناشتن تیایاندا، وە نوێژ کردن ڕوو بەڕووی گۆڕەکان، وە زیارەت کردنیان بە نیيەتی بە دەست هێنانی خێرو بەرەکەت، وە تەوەسول کردن بە مردووەکان، وە نوێژ کردن لە لای گۆڕەکان بە مەبەستی خێرو بەرەکەت، وە زیارەت کردنی ئافرەتان بۆ گۆڕستان، وە ڕازاندنەوەو کردنی گۆڕەکان بە چراخان، هەموو ئەم کارانە بیدعەیە و کارێکی خراپن[193].

باسی نۆیەم: تەوبە کردنی کەسی بیدعەچی

موسوڵمانی خۆشەویست باش بزانە و گومان لەوەدا نییە کە بیدعەکردن ترسناکترە لە تاوان کردن، هەر کاتێك تاوان لە بەندەیەکدا کۆببێتەوە و ئەو کەسە سوور بێت لەسەری ئەوە لەناوی دەبات، وەبیدعە کردن زیاتر لە ناوی دەبات، هەروەك سُفيانِ الثّوري (ڕەحمەتی خوای لێبێت) دەفەرمووێت: (البِدعَةُ أَحَبُّ إلى إبليسَ مِنَ المَعصيةِ؛ فإنّ المَعصيةَ يُتابُ مِنها وَالبِدعَةُ لا يُتابُ مِنها)[194].

واتە: بیدعەکردن خۆشەویسترە لای شەیتان (إبلیس) لە تاوان کردن، چونکە تاوان تەوبەی لێ دەکرێت بەڵام بیدعە تەوبەی لێ ناکرێت.

زانای پایە بەرز إبن تیمیّة (ڕەحمەتی خوای لێبێت) دەفەرمووێت: (واتای (وَالبِدعَةُ لا يُتابُ مِنها) ئەوەیە: کەسی بیدعەچی کاتێك دینێکی تازەی داهێناوە کە نە خوای پەروەردگار و نە پێغەمبەر (ﷺ) بە دینیان دانەناوە، ئەو کارە خراپەی بۆ ڕازێنراوەتەوە و بە کارێکی چاك و باشی دەزانێت، بۆیە هەتا ئەو بیدعەیە بە باش بزانێت ئەوە هەرگیز تەوبەی لێ ناکات، لەبەر ئەوەی سەرەتای تەوبە بریتییە لەوەی کە مرۆڤ دەبێت بزانێت کارێکی خراپی کردووە تا تەوبەی لێ بکات، یان دەبێت عیلمی هەبێت و بزانێت کە کارێکی فەرز یان سوننەتی فەوتاندووە تا تەوبەی لێ بکات، بۆیە هەتا ئەو بیدعەچییە ئەو کارە بیدعەیەی لا باش بێت ئەوە هەرگیز تەوبەی لێ ناکات)[195].

پاشان فەرموویەتی: (بەڵام دەشێت کەسی بیدعەچی تەوبە بکات و تەوبەی لێ دەوەشێتەوە، ئەویش بەوەی کە خوای پەروەردگار هیدایەتی بدات و ڕێنمونی بکات تا حەق و ڕاستی بۆ ڕوون دەبێتەوە، هەر وەك خوای پەروەردگار هیدایەتی چەندین بێباوەڕ و مونافیق و کۆمەڵانی ئەهلی بیدەع و سەرلێشێواوانی داوە)[196].

وە فەرموویەتی: (ئەوەی دەڵێت: بە هیچ شێوەیەك تەوبەی کەسی بیدعەچی گیرا نییە، ئەوە بەڕاستی هەڵەیەکی گەورەی کردووە)[197].

---

(١٩١) رواه مسلم، ١٣٤٣/٣، برقم ١٧١٨.

(١٩٢) **بڕوانە**: التحذير من البدع، ص٢٦.

(١٩٣) **بڕوانە**: كتاب التوحيد، للعلامة الدكتور صالح الفوزان، ص٩٤.

(١٩٤) **بڕوانە**: شرح السنة، للبغوي، ٢١٦/١.

(١٩٥) **بڕوانە**: مجموع فتاوى شيخ الإسلام إبن تيمية، ٩/١٠.

(١٩٦) **بڕوانە**: هەمان سەرچاوە، ١٠/٩-١٠.

وە هەروەها لە شەرحی ئەو فەرمودەیەی كە دەفەرمووێت: پەردە دراوەتە نێوان تەوبە و كەسی بیدعەچی، هەروەك أنسی كوڕی مالك (ﷺ) لە پێغەمبەرەوە (ﷺ) بۆمان دەگێڕێتەوە، كە فەرمویەتی: ((إنَّ اللهَ حَجَبَ التَّوبَةَ عَن صاحِبِ كُلِّ بِدعَةٍ))[198].

واتە: خوای پەروەردگار بەری تەوبەی گرتووە لە نێوان هەموو كەسێكی بیدعەچی.

واتای ئەم فەرمودەیە لە ووتەكەی پێشوی إبن تیمیە زۆر بە جوانی ڕوون بووەوە.

موسوڵمانی خۆشەویست بەڕاستی دەقەكانی قورئانی پیرۆز و سوننەت هەندێكیان هەندێكیان ڕوون دەكەنەوە، وە خوای پەروەردگار ڕوونی كردۆتەوە بۆ بەندەكانی كە تەوبەی تەوبەكاران وەردەگرێت ئەگەر واز لە تاوانەكانیان بێنن و سوور بن لەسەر ئەوەی كە جارێكی تر نەگەڕێنەوە سەری، وە مافی خەڵكی بگێڕنەوە ئەگەر لەسەریان بوو، خوای پەروەردگار پاش ئەوەی باسی هاوەڵ بڕیاردەران و بكوژان و زیناكەران دەكات و پەیمانی پێیان داوە كە لە دوا ڕۆژدا سەرشۆڕیان بكات، فەرموویەتی: ﴿إِلَّا مَن تَابَ وَءَامَنَ وَعَمِلَ عَمَلًا صَٰلِحًا فَأُوْلَٰٓئِكَ يُبَدِّلُ ٱللَّهُ سَيِّـَٔاتِهِمْ حَسَنَٰتٍ ۗ وَكَانَ ٱللَّهُ غَفُورًا رَّحِيمًا ﴿٧٠﴾﴾ (الفرقان).

واتە: مەگەر كەسانێك كە تەوبە دەكەن (پاش ئەنجام دانی ئەو تاوانانە) وە باوەڕی تەواو دێنن و كردەوەی چاكە دەكەن، ئا ئەو كەسانە خوای پەروەردگار كردەوە خراپەكانیان دەگۆڕێ بۆ كردەوەی چاكە، وە خوای پەروەردگار زۆر لێ خۆش بوو زۆر بەبەزەییە[199].

وە هەروەها دەفەرموێت: ﴿وَإِنِّى لَغَفَّارٌ لِّمَن تَابَ وَءَامَنَ وَعَمِلَ صَٰلِحًا ثُمَّ ٱهْتَدَىٰ ﴿٨٢﴾﴾ (طه: ٨٢) .

واتە: دڵنیا بن بە ڕاستی من زۆر لێخۆش بووم لەو كەسەی كە تەوبە دەكات و باوەڕ دەهێنێت و كردەوەی چاكە دەكات، لەوەو دوا (تا دوا هەناسەی ژیانی) بەردەوام دەبێت لەسەر ئەو مەنهەج و ڕێبازە.

هەروەها خوای پەروەردگار فەرمویەتی: ﴿۞ قُلْ يَٰعِبَادِىَ ٱلَّذِينَ أَسْرَفُوا۟ عَلَىٰٓ أَنفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا۟ مِن رَّحْمَةِ ٱللَّهِ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ يَغْفِرُ ٱلذُّنُوبَ جَمِيعًا ۚ إِنَّهُۥ هُوَ ٱلْغَفُورُ ٱلرَّحِيمُ ﴿٥٣﴾﴾ (الزمر: ٥٣) .

واتە: ئەی پێغەمبەر (ﷺ) بە بەندەكانم بڵێ: خوای پەروەردگار دەفەرموێت: ئەی بەندەكانم ئەوانەی كە خۆیان تووشی تاوان كردووە و خراپەیان زۆرە، نا ئومێد مەبن لە ڕەحمی خوای پەروەردگار، چونكە بەڕاستی ئەگەر ئێوە تەوبەی ڕاست و دروست بكەن، خوای پەروەردگار لە هەموو گوناهو تاوانەكانتان خۆش دەبێت، چونكە بێگومان ئەو خوایە زۆر لێخۆشبوو و لێبوردەیە وە زۆر بە ڕەحم و بە بەزەییە.

وە هەروەها دەفەرموێت: ﴿وَمَن يَعْمَلْ سُوٓءًا أَوْ يَظْلِمْ نَفْسَهُۥ ثُمَّ يَسْتَغْفِرِ ٱللَّهَ يَجِدِ ٱللَّهَ غَفُورًا رَّحِيمًا ﴿١١٠﴾﴾ (النساء).

واتە: هەر كەسێك خراپەیەك بكات (بەرامبەر بە خەڵكی) یان ستەم لە نەفسی خۆی بكات (لەوەودوا بە خۆیدا بچێتەوە) و داوای لێخۆش بوون لە خوا بكات ئەوە دەبینێت كە خوای پەروەردگار زۆر لێخۆش بوو و بە بەزەییە.

ئەم تەوبەكردنە گشتی یە و هەركەسێك لە كافران و موشریكان و بیدعەچییان و جگە لەوانیش لە كەسانی تاوانبار تەوبە بكەن، ئەگەر مەرجەكانی تەوبەیان تێدا بێت، خوای پەروەردگار تەوبەیان لێ وەردەگرێت، والله الحمد.

---

[197] بڕوانە: هەمان سەرچاوە، ١١/٦٨٥.

[198] أخرجه الطبراني في المعجم الأوسط، ٨/٦٢، برقم ٤٧١٣ [مجمع البحرين في زوائد المعجمين. وقال الهيثمي في مجمع الزوائد: ورجاله رجال الصحيح، غير هارون بن موسى الفروي وهو ثقة، ١٠/١٨٩، وصحح إسناده الألباني في سلسلة الأحاديث الصحيحة ٤/١٥٤، برقم ١٦٢٠، وذكر طرقه الأخرى.

[199] بڕوانە: تفسير القرآن العظيم لإبن كثير (رحمه الله)، ٦/١٢٤.

#باسی دەیەم: زیان و شوێنەوارە خراپەکانی بیدعە:

بیدعە چەندین شوێنەوار و سەر ئەنجامی خراپ و ترسناك و زیانی لەناو بەری هەیە، لەو زیانانە:

١ ـ بیدعە سەردەکێشێت بۆ کوفر (بَريد الكُفر):

أبو هريرة (رضي الله عنه) لە پێغەمبەری خواوە (صلى الله عليه وسلم) بۆمان دەگێڕێتەوە، کە فەرمویەتی: ((لا تَقُومُ السَّاعَةُ حَتَّى تَأخُذَ أمَّـتِي بِأخـذِ القُرونِ قَبلَها شِبراً بِشِبرٍ، وَذِراعاً بِذِراعٍ" فَقيلَ: يا رَسولَ اللهِ، كَفارِسِ وَالرُّوم؟ فَقالَ: "وَمَن النّاسُ إلا أولئكَ))[٢٠٠].

واتە: قیامەت نایات هەتا ئوممەتەکەم (هەندێك لە ئوممەتەکەی) شوێنی ڕێگەو ڕێبازی پێش خۆیان دەکەون، بست بە بست و باڵ بە باڵ، ووترا ئەی پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) شوێنی ڕێگەو ڕێبازی قەومانی فارس و ڕوم دەکەون، فەرموی: ئایا کەسانی تر هەیە جگە لەوان؟ (لەو کات و سەردەمەدا فارس و ڕوم دیارترین و گەورەترین هێز بوونە).

وە أبوسعيد الخدري (رضي الله عنه) لە پێغەمبەری خواوە (صلى الله عليه وسلم) بۆمان دەگێڕێتەوە، کە فەرمویەتی: ((لَتَتَّبِعُنَّ سَنَنَ من كان قبلكم: شِبراً بشبرٍ، وذراعاً بذراعٍ، حَتّى لَو دَخَلُوا في جحرِ ضَبٍّ لاتَّبعتُمُوهُم" قلنا: يا رسولَ اللهِ، اليَهود والنَّصارَى؟ قالَ: فَمَن))[٢٠١].

واتە: ئێوە ئەی موسڵمانان شوێنی گەلانی پێش خۆتان دەکەون: بست بە بست و باڵ بە باڵ، هەتا ئەوان بچنە ناو کونی بزن مژۆکەوە ئێوەش دەچنە ناویەو شوێنیان دەکەون، ووتمان: ئەی پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) مەبەستت گاورو جولەکەیە کە ئێمە شوێنیان دەکەوین، فەرموی: بەڵێ ئەی کێی تر هەیە.

٢ ـ بیدعە کردن واتە: درۆ هەڵبەستن بۆ خوای پەروەردگار بە بێ عیلم و زانیاری، موسڵمانی خۆشەویست کاتێك دەڕوانیتە سیرەی کەسانی بیدعەچی دەیان بینیت لە هەموو کەس زیاتر درۆ بۆ خوای پەروەردگار و پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) هەڵدەبەستن، بۆیە خوای پەروەردگار ئاگاداری کردوینەتەوە کە قسەیەك نەکەین کە خوای گەورە نەیفەرموو بێت، هەروەك دەفەرموێت: ﴿ وَلَوۡ تَقَوَّلَ عَلَيۡنَا بَعۡضَ ٱلۡأَقَاوِيلِ ﴿٤٤﴾ لَأَخَذۡنَا مِنۡهُ بِٱلۡيَمِينِ ﴿٤٥﴾ ثُمَّ لَقَطَعۡنَا مِنۡهُ ٱلۡوَتِينَ ﴿٤٦﴾ ﴾ (الحاقة: ٤٤-٤٦).

واتە: ئەگەر پێغەمبەر محمد (صلى الله عليه وسلم) هەندێ قسەو گوفتاری بۆ ئێمە هەڵببەستایە، ئەوە بەهێزو دەسەڵاتی خۆمان دەمان گرت، پاشان ڕەگی دڵیمان دەپچڕاندوو دەمان مراند.

وە پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) ئاگاداری کردوینەتەوە کە درۆی بەدەمەوە هەڵنەبەستین، بۆیە هەر کەسێك ئەو کارە بکات ئەوە هەڕەشەی لێ کردووە بە سزای زۆر بە ئێش و توند، هەروەك دەفەرموێت: ((مَن تَعَمَّدَ عَلَيَّ كَذِباً فَلْيَتَبَوَّأْ مَقعَدَهُ مِنَ النَّارِ))[٢٠٢].

واتە: هەرکەسێك بە دەستی ئەنقەست درۆ بەدەم منەوە هەڵببەستێت ئەوە با شوێنێك لەناو ئاگری دۆزەخدا بۆ خۆی دیاری بکات.

٣ ـ کەسانی بیدعەچی ڕقیان لە سوننەت و کەسانی هەڵگرێتی، ئەمەش بەڵگەیە لەسەر ترسناکی بیدعە، زانای پایە بەرز إسماعيل بن عبد الرحمن الصّابوني (ڕەحمەتی خوای لێبێت) دەفەرمووێت: (نیشانەکانی کەسانی بیدعەچی ڕوون و ئاشکراو دیارە بەسەر خاوەنەکانیانەوە، لە ڕوونترین ودیارترین نیشانەیان ئەوەیە کە زۆر ڕقیان لە سوننەت و هەڵگرانی دەبێتەوەو وە بەکەمیان

---

[٢٠٠] أخرجه البخاري، كتاب الاعتصام بالكتاب والسنة، باب قول النبي صلى الله عليه وسلم : "لتتبعن سنن من كان قبلكم"، ١٩١/٨، برقم ٧٣١٩.

[٢٠١] متفق عليه: البخاري، كتاب الاعتصام بالكتاب والسنة، باب قول النبي صلى الله عليه وسلم: "لتتبعن سنن من كان قبلكم"، ١٩١/٨، برقم ٧٣٢٠، ومسلم، كتاب العلم، باب اتباع سنن اليهود والنصارى، ٢٠٥٤/٤، برقم ٢٦٦٩.

[٢٠٢] متفق عليه من حديث أنس رضي الله عنه: البخاري، كتاب العلم، باب إثم من كذب على النبي صلى الله عليه وسلم، ٤١/١، برقم ١٠٨، ومسلم في المقدمة، باب تغليظ الكذب على رسول الله صلى الله عليه وسلم، ٧/١، برقم ٢.

دەزانن)[٢٠٣].

٤ ـ بیدعەچی ئەو کردەوە چاکانەی کە بە بیدعە دەیان کات ڕەت دەکرێتەوە و وەرناگیرێت، لەبەر فەرمودەکەی پێغەمبەر (ﷺ) کە فەرمویەتی: ((مَن أحدَثَ في أمرِنا هذا مَا لَيسَ مِنهُ فَهُوَ رَدٌّ))[٢٠٤].

واتە: هەرکەسێك کارێك دابهێنێت و فەرمانی ئێمەی لەسەر نەبێت بە زیادکردنی ئەو کارە ئەوە بەسەریدا دەدرێتەوەو لێی وەرناگیرێت.

وە لە گێڕانەوەیەکی تردا کە ئیمامی موسلیم گێڕاویتیەوە، پێغەمبەر (ﷺ) فەرمویەتی: ((مَن عَمِلَ عَمَلاً لَيسَ عَلَيهِ أمرُنا فَهُوَ رَدٌّ))[٢٠٥].

واتە: هەرکەسێك کارێك بکات (عیبادەتێك) فەرمانی ئێمەی لەسەر نەبێت بۆ کردنی، ئەوە ئەو کارە کارێکە وەرناگیرێت بەڵکو دەدرێتەوە بەسەر خاوەنەکەیدا.

٥ ـ کەسانی بیدعەچی زۆربەی جار کۆتایی ژیانیان بە خراپە دەبێت (سُوءُ العاقبة)، لەبەر ئەوەی شەیتان دەیەوێت مرۆڤەکان لەیەکێك لەم کۆسپانەوە لە خشتە دەر بکات، کۆسپی یەکەم: دەیەوێت تاوانی شیرکی پێ ئەنجام بدات، ئەگەر ئەو بەندەیە لەم کۆسپە ڕزگاری بوو ئەوە لە کۆسپی بیدعە کردنەوە بۆی دێت و ڕێگای ڕاستی لێ دەشێوێنێت، ئەمەش ئەوە دەگەیەنێت کە بیدعە زۆر ترسناکترە لە تاوان کردن[٢٠٦] ، هەروەك سفياني الثوري (ڕەحمەتی خوای لێبێت) دەفەرموێت: (البِدعَةُ أَحَبُّ إلى إبلِيسَ مِنَ المَعصيةِ؛ فإنّ المَعصيةَ يُتابُ مِنها وَالبِدعَةُ لا يُتابُ مِنها)[٢٠٧].

واتە: بیدعەکردن خۆشەویسترە لای شەیتان (إبليس) لە تاوان کردن، چونکە تاوان تەوبەی لێ دەکرێت بەڵام بیدعە تەوبەی لێ ناکرێت.

٦ ـ بیدعەچی بە پێچەوانەوە لە قورئانی پیرۆز و سوننەت تێدەگات، چونکە چاکە بە خراپە دەبینێت، خراپە بە چاکە دەبینێت، سوننەت بە بیدعە دەبینێت، وە بیدعە بە سوننەت دەبینێت، هەروەك حذيفة اليماني (رضي الله عنه) دەفەرموێت: (وَاللهِ لتفشُوَنَّ البِدَع حَتّى إذا تُرِكَ مِنها شَيءٌ قالُوا: تُرِكَتِ السُّنَّة)[٢٠٨].

واتە: سوێند بێت بە خوای پەروەردگار بیدعە زۆر بڵاو دەبێتەوەو دەکرێت، هەر کاتێك واز لە بیدعەیەك هێنراو نەکرا دەڵێن: سوننەت ناکرێت و وازی لێ هێنراوە.

٧ ـ شایەتی و گێڕانەوەی بیدعەچی وەرناگیرێت، زانایانی شارەزا (لە فەرمودەناسان و شارەزایانی شەریعەت و بنەماکانی ئایین) یەکدەنگن لەسەر ئەوەی ئەگەر کەسی بیدعەچی بە هۆی بیدعەکەیەوە بێباوەڕ دەبوو ئەوە بە هیچ شێوەیەك گێڕانەوەی (فەرموودەی) لێ وەرناگیرێت، بەڵام ئەو بیدعەچییەی کە بە هۆی بیدعەکەیەوە بێ باوەڕ نابێت (بەڵکو تاوانبارە) زانایان ڕایان جیاوازە، ئایا گێڕانەوەی وەردەگیرێت یان نا؟ زانای پایە بەرز ئیمامی النّووي (ڕەحمەتی خوای لێبێت) ئەو بۆچونە پەسەند دەکات کە گێڕانەوەی بیدعەچی وەردەگیرێت ئەگەر بانگەواز نەکات بۆ بیدعەکەی، بەڵام ئەگەر بانگەوازی دەکرد بۆ کردنی بیدعە ئەوە گێڕانەوەی فەرموودەی لێ وەرناگیرێت[٢٠٩].

---

[٢٠٣] **بڕوانە:** عقيدة أهل السنة وأصحاب الحديث، ص٢٩٩.

[٢٠٤] رواه البخاري ٢٢٢/٣، برقم ٢٦٩٧، ومسلم، ٣٤٤/٣، برقم ١٧١٨.

[٢٠٥] رواه مسلم، ١٣٤٣/٣، برقم ١٧١٨.

[٢٠٦] موسڵمانی خۆشەویست بۆ زیاتر شارەزا بوون لە کۆسپەکانی تر، بڕوانە: مدارج السالكين، لإبن القيّم، ١-٢٢٢.

[٢٠٧] **بڕوانە:** شرح السنة، للبغوي، ٢١٦/١.

[٢٠٨] أخرجه الإمام محمد بن وضاح، في كتاب فيه ما جاء في البدع، ص١٢٤، برقم ١٦٢، وانظر: آثاراً في ذلك لابن وضاح في كتابه هذا ص١٢٤-١٥٦.

[٢٠٩] **بڕوانە:** شرح النووي على صحيح مسلم ١٧٦/١.

٨ ـ کەسانی بیدعەچی لە هەموو کەس زیاتر دەکەونە ناو فیتنەو ئاشوبەوە، خوای پەروەردگار ئاگاداری کردوینەتەوە تا نەکەوینە ناو فیتنەوە، هەروەك دەفەرمووێت: ﴿ وَٱتَّقُواْ فِتۡنَةٗ لَّا تُصِيبَنَّ ٱلَّذِينَ ظَلَمُواْ مِنكُمۡ خَآصَّةٗۖ وَٱعۡلَمُوٓاْ أَنَّ ٱللَّهَ شَدِيدُ ٱلۡعِقَابِ ٢٥ ﴾ (الأنفال: ٢٥).

واتە: ئەی ئیمانداران خۆتان بپارێزن لە تاقی کردنەوەو بەڵایەك کە بە تایبەتی تووشی ئەوانەتان نابێت کە تاوان و ستەمیان کردووە، بەڵکو هەمووان دەگرێتەوە، وە باش بزانن کە خوای پەروەردگار سزاو تۆڵەی زۆر توندە.

وە هەروەها دەفەرمووێت: ﴿ فَلۡيَحۡذَرِ ٱلَّذِينَ يُخَالِفُونَ عَنۡ أَمۡرِهِۦٓ أَن تُصِيبَهُمۡ فِتۡنَةٌ أَوۡ يُصِيبَهُمۡ عَذَابٌ أَلِيمٌ ٦٣ ﴾ (النور: ٦٣).

واتە: با باش بزانن و بترسن ئەو کەسانەی کە سەرپێچی فەرمانەکانی پێغەمبەر (ﷺ) دەکەن لەوەی کە تووشی فیتنەیەکی زۆر سەخت ببن (تووشی شیرك و کوفر و دووڕی و بیدعە ببن)[٢١٠] ، یان با بترسن لەوەی کە تووشی سزایەکی زۆر بە ئێش ببن.

موسڵمانی خۆشەویست ئایا هیچ فیتنەیەك هەیە لەوە ترسناکتر بێت کە پێچەوانەی سوننەت و فەرمانەکانی پێغەمبەری خوا (ﷺ) بکرێت.

هەر بۆیە پێغەمبەر (ﷺ) هانی موسڵمانانی داوە کە کردەوەی چاکە بکەن پێش هاتن و ڕوودانی فیتنە بە گشتی و بە زۆری، هەروەك دەفەرمووێت: ((بادِرُوا بالأعمالِ فِتَناً كَقِطَعِ اللّيلِ المُظلِم. يُصبِحُ الرَّجُلُ مُؤمِناً وَيُمسِي كافِراً، أو يُمسِي مُؤمِناً وَيُصبِحَ كافِراً يَبِيعُ دِينَه بِعَرَضٍ مِنَ الدُّنيا))[٢١١].

واتە: ئەی موسڵمانان دەست پێش خەری بکەن لە کردنی کردەوە چاکەکاندا پێش ئەوەی کە فیتنەیەکی یەکجار زۆر ڕووتان تێ بکات بە وێنەی شەوێکی تاریك (چۆن تاریکی شەو هەموو شوێنێك دەگرێتەوە بە هەمان شێوە فیتنەش هەموو خەڵکی دەگرێتەوە)، پیاوی وا هەیە بەیانی ئیماندارە کاتێك ئێوارەی بەسەردا دێت بێ باوەڕ دەبێت، پیاوی وا هەیە ئێوارە ئیماندارە کاتێك بەیانی بەسەردا دێت بێ باوەڕ دەبێت، نهێنیەکەی لەوەدایە کە: دینەکەی دەفرۆشێت بە بەشێکی کەمی دونیا.

٩ ـ کەسی بیدعەچی هەستی بە کەم و کوڕی شەریعەت کردووە (پەنا بە خوای پەروەردگار) ئەگەر بە زمانیش وا نەڵێت، چونکە بە کردنی ئەو بیدعەیەی خۆی گێڕاوە بە شەرع دانەرو تەواوکەری دین، ئەم بیدعەچییە وادەکات! خوای پەروەردگاریش دینی تەواو کردووە و نیعمەتی تەواوی ڕژاندووە بەسەر ئیمانداراندا ، هەروەك خوای گەورە فەرمویەتی: ﴿ ٱلۡيَوۡمَ أَكۡمَلۡتُ لَكُمۡ دِينَكُمۡ وَأَتۡمَمۡتُ عَلَيۡكُمۡ نِعۡمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ ٱلۡإِسۡلَٰمَ دِينٗاۚ ٣ ﴾ (المائدة: ٣).

واتە: ئەی موسڵمانان ئەمڕۆ دینم بۆ تەواوکردن و نیعمەتی خۆم ڕژاندووە بەسەرتاندا وەڕازیم لێتان (ئەی موسڵمانان) کە ئیسلام ئایینتان بێت و هیچ مەنهەج و ڕێباز و ئایینێکی تر نەکەنە ئایینی خۆتان.

زانای پایە بەرز إبن كثير (ڕەحمەتی خوای لێبێت) لە تەفسیری ئەم ئایەتەدا فەرمویەتی : (ئەم نیعمەت و بەخششەی خوای پەروەردگار گەورەترین نیعمەت و بەخششە بەسەر ئەم ئوممەتەوە لە کاتێکدا ئاینەکەی بۆ تەواو کردوون، پێویستیان بە هیچ ئایینێك نییە جگە لە ئاینی پیرۆزی ئیسلام، وە پێویستیان بە هیچ پێغەمبەرێك (ﷺ) نییە جگە لە پێغەمبەری خۆیان (ﷺ)، بۆیە خوای پەروەردگار پێغەمبەری (ﷺ) گێڕاوە بە دوایین پێغەمبەر (ﷺ)، وە ڕەوانەی کردووە بۆ هەموو مرۆڤ و جنۆکەکان، هیچ حەڵاڵێك نییە مەگەر ئەو حەڵاڵی کردبێت، وە هیچ حەرامێك نییە مەگەر ئەو حەرامی کردبێت، وە هیچ مەنهەج و ڕێباز و ئاینێك حەق و ڕاست نییە مەگەر ئەو ئاینەی کە پێغەمبەر (ﷺ) بە دینی زانیبێت، وە هەر شتێك ئەو هەواڵی پێدابێت حەق و ڕاستە هیچ درۆو دواکەوتنی تێدا نییە)[٢١٢].

---

[٢١٠] **بڕوانە**: تفسير القرآن العظيم للإمام ابن كثير (رحمه الله) ٩٠/٦.

[٢١١] رواه مسلم عن أبي هريرة τ، كتاب الإيمان، باب الحث على المبادرة بالأعمال قبل تظاهر الفتن، ١١٠/١، برقم ١١٨.

[٢١٢] **بڕوانە** : تفسير القرآن العظيم للإمام إبن كثير (رحمه الله تعالى) ٢٦/٣ .

وە خوای پەروەردگار هەموو شتێکی لە قورئانی پیرۆزدا ڕوون کردۆتەوە، هەروەك فەرمویەتی: ﴿وَنَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ تِبْيَانًا لِّكُلِّ شَيْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً وَبُشْرَىٰ لِلْمُسْلِمِينَ ﴿٨٩﴾﴾ (النحل: ٨٩) .

واتە: ئەی پێغەمبەر (عليه السلام) ئێمە قورئانی پیرۆزمان بۆ سەر تۆ دابەزاندووە کە ڕوون کەرەوەی هەموو شتێکە، وە مایەی ڕێنمونی و ڕەحمەت و مزگێنی یە بۆ موسڵمانان.

١٠ ـ کەسی بیدعەچی حەق و ڕاستی لێ گۆڕاوە بە هۆی کارە خراپەکانییەوە، لەبەر ئەوەی عیلم و زانیاری ڕووناکین و خوای پەروەردگار بە هۆیانەوە ئەو بەندانە هیدایەت دەدات کە خۆی ویستی لێیەتی، بەڵام کەسی بیدعەچی ئەو تەقوایەی لە دەست داوە کە بە هۆیەوە خاوەنەکەی دەتوانێت حەق و ڕاستی بدۆزێتەوە، خوای پەروەردگار دەفەرموێت: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن تَتَّقُوا اللَّهَ يَجْعَل لَّكُمْ فُرْقَانًا وَيُكَفِّرْ عَنكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ۗ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ ﴿٢٩﴾﴾ (الأنفال: ٢٩) .

واتە: ئەی ئیمانداران ئەگەر ئێوە تەقوای خوای پەروەردگار بکەن پارێزگاری لە سنوورەکانی بکەن، ئەوە خوای پەروەردگار بەرچاو ڕۆشنیتان پێ دەبەخشێت (تا بە هۆیەوە بتوان بە ئاسانی حەق و ڕاستی لە ناحەق جیا بکەنەوە)، وە خوای پەروەردگار هەڵەو تاوانەکانتان دادەپۆشێت و لێتان خۆش دەبێت، چونکە خوای پەروەردگار خاوەنی فەزڵ و ڕێزی گەورەو بێ سنوورە.

١١ ـ کەسی بیدعەچی دەبێت تاوانی خۆی و ئەو کەسانەی کە شوێنی بیدعەکەی دەکەون هەڵبگرێت، أبو هريرة (رضي الله عنه) لە پێغەمبەری خواوە (عليه السلام) بۆمانی گێڕاوەتەوە، کە فەرمویەتی: ((مَن دَعَا إلى هُدًى كانَ لَه مِنَ الأجرِ مِثلُ أجورِ مَن تَبِعَهُ، لا يَنقُص ذلكَ مِن أجُورِهِم شَيئاً وَمَن دَعَا إلى ضَلالَةٍ كانَ عَلَيهِ مِنَ الإثمِ مِثلُ آثامِ مَن تَبِعَه، لا يَنقُصُ ذلكَ مِن آثامِهِم شَيئاً))(٢١٣).

واتە: هەرکەسێك دەعوەو بانگەواز بکات بۆ ڕێگای ڕاست و ڕێنمونی چاك و جوان، ئەوە خێرو چاکەی بۆ هەیە بە وێنەی خێرو پاداشتی ئەو کەسانەی کە شوێنی دەکەون، بێ ئەوەی هیچ لە خێرو پاداشتی ئەو کەسانەی کە شوێنی دەکەون کەم ببێتەوە، وە هەرکەسێك دەعوەو بانگەواز بکات بۆ ڕێگای خراپەو تاوانکاری و سەرلێشێواوی ئەوە خراپەو تاوانی بۆ دەنوسرێت بە وێنەی خراپەو تاوانی ئەو کەسانەی کە شوێنی دەکەون، بێ ئەوەی هیچ لە خراپەو تاوانی ئەو کەسانەی کە شوێنی دەکەون کەم ببێتەوە.

(دەی کەسی بیدعەچی کاتێك بیدعە دەکات و خەڵکیش فێری بیدعە دەکات با ئاگادار بێت و باش بزانێت کە هەر بیدعەیەك خەڵکی لێوەی فێر دەبن و دەیکەن هەموو تاوانەکەی بۆ دەنوسرێت بێ ئەوەی هیچ لە خراپەو تاوانی ئەو کەسەی کە شوێنی دەکەوێت کەم بکات).

١٢ ـ کەسی بیدعەچی بە هۆی کردنی بیدعەوە خۆی توشی نەفرەت (لَعنَة) کردووە، أنسي کوڕی مالك (رضي الله عنه) لە پێغەمبەرەوە (عليه السلام) بۆمان دەگێڕێتەوە، دەربارەی ئەو کەسانەی لە مەدینەدا شتێکی تازەو خراب دادێنن دەفەرمووێت: ((مَن أحدَثَ فِيها حَدَثاً أو آوى مُحدِثاً فَعَلَيهِ لَعنَةُ اللهِ، وَالملائكةِ، وَالنّاسِ أجمَعين، لا يَقبَلُ اللهُ مِنهُ صَرفاً وَلا عَدلاً))(٢١٤).

واتە: هەرکەسێك لە ناو شاری مەدینەدا کارێکی تازەو خراپ دابهێنێت ئەوە نەفرەتی خوای پەروەردگار و فریشتەکان و موسڵمانانی لێ بێت، وە فەرز و سوننەتی لێ وەرناگیرێت (واتە: بە تەواوەتی لێی وەرناگیرێت) .

---

(٢١٣) مسلم، كتاب العلم، باب من سن سنة حسنة أو سيئة ، ومن دعا إلى هدى أو ضلالة ، ٢٠٦٠/٤، برقم ٢٦٧٤.

(٢١٤) متفق عليه: البخاري، كتاب الاعتصام، باب إثم من آوى محدثاً، ١٨٧/٨، برقم ٧٣٠٦، ومسلم، كتاب الحج، باب فضل المدينة، ودعاء النبي ﷺ فيها بالبركة، ٩٩٤/٢، برقم ١٣٦٦ .

موسڵمان خۆشەویست بۆ زیاتر شارەزا بوون لە واتای تەواوی ئەم فەرمودەیە بروانە: عمدة القاري شرح صحيح البخاري (٤٠٨/٣٥)، وە شرح النووي على صحيح مسلم (٣١/٥)، وە عون المعبود (٣٠٧/٩)، وە تحفة الأحوذي (٤١٠/٥)، وە فيض القدير (٢٥/٦).

زانای پایە بەرز ئیمامی الشّاطبي (ڕەحمەتی خوای لێبێت) دەفەرموێت: (ئەم فەرمودەیە گشتی یەو هەموو تازە داهێنراوێک دەگرێتەوە کە پێچەوانەی شەرعە، وە بیدعە یەکێکە لە خراپترین کارە تازە داهێنراوەکان)[٢١٥].

١٣ ـ کەسی بیدعەچی لە ڕۆژی دواییدا ڕێگای لێ دەگیرێت و ناهێڵرێت بچێتە سەر حەوزی پێغەمبەر (ﷺ) بۆ خواردنەوەی ئاوی سازگاری (کَوثَر)، سهل کوڕی سعد (ﷺ) لە پێغەمبەری خواوە (ﷺ) بۆمانی گێڕاوەتەوە، کە فەرموویەتی: ((أنا فَـرَطُكُم عَلى الحَوضِ مَن وَرِدَ شَرِبَ، وَمَن شَرِبَ لَم يَظمَأ أَبداً، وَلَيَرِدَنَّ عَلَيَّ أَقوامٌ أعرِفُهم وَيَعرفُوني، ثُمّ يُحالُ بَيني وَبَينَهُم))[٢١٦].

واتە: من پێشتان دەکەوم بۆسەر حەوزی (کَوثَر) و چاوەڕێی ئەو موسڵمانانە دەکەم کە دێن بۆ ئەوەی لە ئاوی سازگاری (کَوثَر) بخۆنەوە، ئاوێکە هەر موسڵمانێک لێی بخواتەوە هەتا هەتایە تینوی نابێت، کۆمەڵە موسڵمانێک دێن بۆسەر حەوزەکە تا ئاوی لێ بخۆنەوە، من ئەوان دەناسم و ئەوانیش من دەناسم، بەڵام ڕێگری لە نێوان من و ئەواندا دەکرێت و ناهێڵرێت بێنە سەر حەوزی (کَوثَـر) و لە ئاوی سازگاری بخۆنەوە.

لە ڕیوایەتێکی تردا دەفەرموێت: ((إنَّهم مِنّي، فَيُقالُ: إنَّكَ لا تَدرِي ما أحدَثُوا بَعدَكَ، فَأقُولُ: سُحقاً سُحقاً لِمَن غَيَّرَ بَعدِي))[٢١٧].

واتە: ئەوان لە ئوممەتی منن (موسڵمانن)، دەوترێت: تۆ نازانی ئەی پێغەمبەر (ﷺ) ئەوان دوای مردنی تۆ چییان داهێناوە (لە پاشگەز بوونەوە و کاری خراپە و بیدعە)، منیش دەڵێم: دووری بۆ ئەو کەسانە، دووری بۆ ئەو کەسانە، کە دوای مردنی من دینیان گۆڕی.

وە شَقِيقي کوڕی عبدالله (ﷺ) لە پێغەمبەری خواوە (ﷺ) بۆمانی گێڕاوەتەوە، کە فەرمویەتی: ((يا ربّ أصحابي أصحابي، فيقال: إنَّكَ لا تَدرِي ما أحدَثُوا بَعدَكَ))[٢١٨].

واتە: پێغەمبەر (ﷺ) دەفەرموێت: دەڵێم (ئەی پەروەردگار ئەوانە هاوەڵی منن، ئەوانە هاوەڵی منن (موسڵمانن و شوێن کەوتووی منن)، دەوترێت: تۆ نازانی ئەی پێغەمبەر (ﷺ) ئەوان دوای مردنی تۆ چییان داهێناوە (بیدعە).

أسماء کچی أبوبكر (رضي الله عنها) دەفەرموێت: پێغەمبەر (ﷺ) فەرمویەتی: ((إنّي عَلى الحَوضِ حَتّى أَنظُر مَن يَرِدُ عَلَيَّ مِنكُم، وَسَيُؤخَذُ ناسٌ مِن دُوني فَأَقُول: يا رَبِّ مِنّي وَمِن أمتّي فَيُقال: هَل شَعَرْتَ ما عَمِلوا بَعدَكَ وَالله ما بَـرِحُوا يَرجُعون على أعقابِهم))[٢١٩].

واتە: من لەسەر حەوزی (کوثر) دەوەستم و سەیر دەکەم تا بزانم کێ لە ئێوە (موسڵمانان) دێن بۆ لام، بۆیە کەسانێک دەیانەوێت بێن بۆ لام بۆ سەر حەوزی (کَوثَر) بەڵام ڕێیان لێ دەگیرێت و ناهێڵرێت بێنە سەری، منیش دەڵێم: ئەی پەروەردگارم ئەوانە لە منن و لە ئوممەتی منن (موسڵمانن)، لەو کاتەدا دەوترێت: ئایا دەزانیت ئەوانە دوای تۆ چییان کردووە، سوێند بێت بە خوای پەروەردگار بەردەوام پاشە کشێیان دەکرد لە دینەکەت و پاش گەز دەبوونەوە.

هەر بۆیە هاوەڵی بەڕێزی پێغەمبەر (ﷺ) إبن أبي مليكة (ﷺ) دەیفەرموو: ((اللّهمَّ إنّا نَعوذُ بِكَ أن نَرجِعَ عَلى أعقابِنا أو أن نَفتِنَ في دِينِنا))[٢٢٠].

واتە: ئەی خوای پەروەردگارمان پەنات پێ دەگرین لەوەی کە پاش گەز ببینەوە و پاشەو پاش بکشێینەوە لە دینەکەمان، یان تووشی فیتنەو تاقی کردنەوە ببین لە دینەکەماندا.

---

[٢١٥] بڕوانە: الاعتصام للشّاطبي، ٩٦/١ .

[٢١٦] متفق عليه: البخاري، كتاب الرقاق، باب في حوض النبي ﷺ، ٢٦٤/٧، ومسلم، كتاب الفضائل، باب إثبات حوض نبينا ﷺ وصفاته، ١٧٩٣/٤، برقم ٢٢٩٠ .

[٢١٧] رواه البخاري، كتاب الرقاق، باب في حوض النبي ﷺ ، ٢٦٤/٧، برقم ٦٥٨٣ .

[٢١٨] متفق عليه: البخاري، كتاب الرقائق، باب في حوض النبي ﷺ ٢٦٢/٧، برقم ٦٥٧٥، ومسلم، كتاب الفضائل، باب إثبات حوض نبينا ﷺ ، ١٧٩٦/٤، برقم ٢٢٩٧ .

[٢١٩] صححه الألباني في "صحيح الجامع" حديث رقم(٢٤٦٧).

[٢٢٠] متفق عليه: البخاري، كتاب الرقائق، باب في حوض النبي ﷺ، ٢٦٦/٧، برقم ٦٥٩٣، ومسلم، كتاب الفضائل، باب إثبات حوض نبينا ﷺ وصفاته، ١٧٩٤/٤، برقم ٢٢٩٣ .

١٤ ـ كە سانی بیدعەچی پشتیان هەڵكردووە لە یادو زیكری ڕاستەقینەی خوای پەروەردگار، لەبەر ئەوەی خوای پـەروەردگار لە قورئانی پیرۆز و لە سەر زمانی پێغەمبەرەكەی (ﷺ) چەند ویردێكی تایبەتی بۆ داناوین، هەیانە تایبەتە بە نوێـژە فـەرزەكان، هەیانە تایبەتە بە بەیانیان و ئێواران، وە ویردی خەوتن و هەستان لە خەو، وە ویردو زیكری وا هەیە گشتی یە و تایبـەت نـەكراوە بە كاتێك و شـوێنێكی دیاری كـراوەوە، خـوای پـەروەردگار دەفـەرموێت: ﴿يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ ٱذْكُرُوا۟ ٱللَّهَ ذِكْرًا كَثِيرًا ﴿٤١﴾ وَسَبِّحُوهُ بُكْرَةً وَأَصِيلًا ﴿٤٢﴾﴾ (الأحزاب: ٤١-٤٢) .

واتە: ئەی ئەو كەسانەی ئیمان و باوەڕتان هێناوە زۆر یادی خوا بكەن (هەمیشە ناوی پیرۆزی خواتان لـە یـاد بێـت لـە دڵ و دەرونتاندا)، وە تەسبیحات و ستایشی بكەن (هەموو كاتێك) بە تایبەتی لە بەیانیان و كاتی دەمەو ئێوارانـدا (زیكرەكـانی بـەیانیان و ئێواران). بەڵام كەسانی بیدعەچی پشتیان هەڵكردووە لە خوێندنی ئەم زیكرە پیرۆزانە، جا یان بە هۆی سەرقاڵ بوون بە كردنی بیدعەوە، یان پشت هەڵكردنەكەیان بە هۆی گۆڕینی ئەو زیكرە شەرعیانە بە كردنی چەند زیكرێكی بیدعە، خۆیان بە بێ پێویـست دەزانن لە كردنی ئەو زیكرانـەی كـە خـوای پـەروەردگار و پێغەمبـەر (ﷺ) دایان نـاوە، بۆیـە بـە هـۆی ئـەو بیدعانـەوە پـشتیان هەڵكردووە لە كردنی یادی ڕاستەقینەی خوای پەروەردگار[٢٢١] .

١٥ ـ كەسانی بیدعەچی حەق و ڕاستی لە شوێن كەوتوانیان كـپ دەكـەن و دەیـشارنەوە، وە خـوای پـەروەردگار هەڕەشـەی نەفرەتی (لَعنَة) لەو كەسانەو هاوشـێوەكانیان كـردووە، هـەروەك دەفـەرموێت: ﴿ إِنَّ ٱلَّذِينَ يَكْتُمُونَ مَآ أَنزَلْنَا مِنَ ٱلْبَيِّنَـٰتِ وَٱلْهُدَىٰ مِنۢ بَعْدِ مَا بَيَّنَّـٰهُ لِلنَّاسِ فِى ٱلْكِتَـٰبِ ۙ أُو۟لَـٰٓئِكَ يَلْعَنُهُمُ ٱللَّهُ وَيَلْعَنُهُمُ ٱللَّـٰعِنُونَ ﴿١٥٩﴾﴾ (البقرة: ١٥٩) .

واتە: بەڕاستی ئەو كەسانەی كە بەرنامە و ڕێنموونییە ڕوون و ئاشكراكانی ڕەوانە كراوی ئێمە دەشارنەوە كـە ناردوومانـە (تـا بۆ خەڵكی ڕوون بكرێتەوە)، دوای ئەوەی كە ڕوونمان كردۆتەوە بۆ خەڵكی لە كتێبەكاندا، ئا ئەوانـە خـوا نـەفرەتیان (لەعنـەتیان) لێ دەكات و نەفرین كارانیش نەفرەتیان لێ دەكەن (دوعای دووری ڕەحم و بەزەیی خوای پەروەردگاریان لێ دەكەن).

١٦ ـ بیدعە كردن دەبێتە مایەی دوور كەوتنەوەی خەڵكی لە ئیسلام، لەبـەر ئـەوەی كاتێـك كەسـی بیدعەچـی بـە هـۆی ئـەو بیدعەیەوە چەند كارێكی پرو پوچ دەكات دەبێتە هۆكارێك بۆ ئەوەی دوژمنانی ئیسلام گاڵتە بە ئیسلام بكـەن، لـە كاتێكـدا ئـاینی پیرۆزی ئیسلام زۆر دوورە لەو كارانەی كە كەسانی بیدعەچی دەیكەن.

١٧ ـ كەسانی بیدعەچی ئوممەتی ئیسلامیان پارچە پارچە كردووە، چـونكە خۆیـان و شـوێن كـەوتوانیان بـە هـۆی بیدعـەوە پارچە پارچەییان خستۆتە ناو موسڵمانانەوە، هەر بۆیە بە هۆی بیدعەو دوور كەوتنەوە لە سوننەت چەندین بەش بـەش و كۆمـەڵ كۆمەڵی جیاواز دەبینرێت، خوای پـەروەردگار دەفـەرموێت: ﴿ إِنَّ ٱلَّذِينَ فَرَّقُوا۟ دِينَهُمْ وَكَانُوا۟ شِيَعًا لَّسْتَ مِنْهُمْ فِى شَىْءٍ ۚ إِنَّمَآ أَمْرُهُمْ إِلَى ٱللَّهِ ثُمَّ يُنَبِّئُهُم بِمَا كَانُوا۟ يَفْعَلُونَ ﴿١٥٩﴾﴾ (الأنعام: ١٥٩) .

واتە: بەڕاستی ئەوانەی كە ئایینەكەیان بەش بەش و پارچە پارچە كردوو بوونە دەستە دەستەو پارچە پارچە، ئەوە لە هـیچ شتێكدا تۆ لەوان نیت، بەڵكو بەریت لێیان، بەڕاستی ئەوانە كارو باریان بۆ لای خوایە و تۆڵەی ئەو لادان و پارچە پارچەییەیان لـێ دەستێنێتەوە، لەوەودوا خوای پەروەردگار هەواڵی هەموو ئەو كارو كردەوانەیان پێ دەدات كە ئەنجامیان دابوو.

١٨ ـ كەسی بیدعەچی كە بە ئاشكرا بیدعـە دەكـات، غەیبـەت و بـاس كردنـی دروستە، بـۆ ئـەوەی موسڵمانان لـە خراپـەی بیدعەكەی ئاگادار بن، چونكە ئەو كەسەی كە بە ئاشكرا بیدعە دەكات زیانەكەی زۆرترو ترسناكترە لە كەسێك كـە تـاوان دەكـات، هەرچەندە غەیبەت كردنی موسڵمان بە پێی دەقی قورئانی پیرۆز و فەرمودەكانی پێغەمبەر (ﷺ) دروست نییە و حەرامـە، بـەڵام بۆ مەبەستێكی شەرعی دروستە غەیبەت بكرێت، **لەبەر یەكێك لەم هۆكارانە :**

---

[٢٢١] **بڕوانە**: تنبيه أولي الأبصار إلى كمال الدين وما في البدع من الأخطار، للدكتور صالح بن سعد السحيمي، ص١٨٩ .

یەکەم: ستەم کردن،: لەم کاتەدا دروستە کە ستەم لێ کراو سکاڵای خۆی باس بکات بۆ کاربەدەستان و فەرمانڕەوایان، یاخود بۆ قازی و دادوەر و بڵێ: فلاّنە کەس ستەمی لێ کردووم یان ماڵی خواردووم.

دووەم: پرس و ڕاوەرگرتن، ئەمیش بەوەی کەکەسێك بچێتە لای کەسێکی شارەزا لەدیندا و بڵێت ئەرێ فلاّنە کەس چۆنە کە من بە تەمام کچی بدەمێ ، یان خوشکمی بدەمێ، یان فلاّنە ئافرەت چۆنە کە من بەتەمام بیخوازم، یاخود بۆ پرسیار کردن دەربارەی هاوسێیەتی.

سێیەم: داوای یارمەتی کردن بۆ گۆڕینی خراپە (مُنكَر) وەلا دانی نا ڕەحەتیەك لە سەر موسوڵمانێك، وەك ئەوەی کە یەکێك بچێتە لای کەسێك کە دەسەلاّتدارەو پێی بڵێت کە فلاّنە کەس لە گەڵمدا خراپەو ئازارم دەدات وە ڕێگە چارەیەکم بۆ بدۆزەرەوە.

چوارەم: ئاگادرکردنەوەی موسوڵمانان و ئامۆژگاری کردنیان، بۆ خۆ پاراستن لەو کەسانەی کە خراپن و نیازیان گڵاوە و زەرەرو زیانیان هەیە بۆ موسوڵمانان.

پێنجەم: باس کردنی کەسێك کە بە ئاشکرا تاوانی لێبووەشێتەوە وەك {جاسووسی کردن و زیناو مەی خواردنەوە و.....هتد } لەم کاتەشدا تەنها باسی ئەو تاوانەی دەکەیت و بەس.

شەشەم: پێناساندنی کەسێك ئەویش بە دیاری کردنی ئەو کەم و کوڕیانەی کە لە ڕووی کەم ئەندامی و لە ش و لاریەوە یاخود ناوو شۆرەتیەوە، وەك کوێری و نەخۆشی و شەلی و قەلەّوی و کەڕی...هتد نابێت لەمەدا مەبەستی پیشاندانی کەم و کوڕی و سوکی ناوبراو بێت، بەڵکو دەبێت تەنها پێناساندنی بێت.

حەوتەم: باس کردنی کەسی بیدعەچی و تاوان کار: لەم کاتەدا تەنها باسی بیدعەکەی یاخود تاوانەکەی دەکەیت، وە هیچی تر مەگەر یەکێك لەو خاڵانەی پێشووی تێدابێت، خاتوو (عائيشة)ی دایکی باوەڕداران (خوای لێ ڕازی بێت) دەفەرموێت: (جارێکیان پیاوێك هات بۆلای پێغەمبەر (ﷺ) ڕوخسەتی لێ خواست و ئەویش بە ڕێزەوە بە خێرهاتنی کرد و فەرمووی لێ کرد، پاشان کە پیاوەکە ڕۆیشت پێغەمبەری خواﷺ فەرمووی: (بئس أخو العشيرة) واتە: خراپترین برای هۆزەکەیە، هەروەها دایکمان (عائيشة خوای لێ ڕازی بێت بۆمان دەگێڕێتەوە، لە پێغەمبەرەوە ﷺ کە فەرمویەتی: (مَا أَظُنُّ فُلاَنًا وَفُلاَنًا يَعْرِفَانِ مِنْ دِينِنَا شَيْئًا) [٢٢٢].

واتە: گومان نابەم کە ئەم دوو کەسە هیچ دەربارەی دین بزانن.

هەروەها کەسی بیدعەچی کە زیادەیەك دەهێنێتە ناو دینەوە و خوا دەپەرستێت و عیبادەتی بۆ دەکات، بەڵام بە بۆچوون و هەواو ئارەزووی خۆی، بێ گوێ دانە فەرمانی خواو پێغەمبەری خوا (ﷺ)، بۆیە لەم کاتەدا باس کردنی پاشملە (غەیبەت)ی واجبە، چونکە ئەوە بۆ پاراستنی دینە لە هەواو ئارەزوو، (وَلا غِيبَةَ لِأَحَدٍ مِن أَهلِ البِدَعِ) وەهەر کەسێك کە بیدعە دەکات باس کردنی بیدعەکەی غەیبەت نییە، کەواتە ئێستا ڕوون بووەوە بۆ بەڕێزت کە باس کردنی ئەو کۆمەلاّنە غەیبەت نییە[٢٢٣].

القدحُ ليس بغيبةٍ في ستةٍ   متظلمٍ ومعرفٍ ومحذرِ
ومجاهر فسقاً ومستفت ومن   طلب الإعانة في إزالة منكر[٢٢٤]

١٩ ـ کەسی بیدعەچی شوێن کەوتووی هەواو ئارەزووی خۆیەتی، دژایەتی شەرع دەکات و لە شەرع لایداوە[٢٢٥].

٢٠ ـ کەسی بیدعەچی خۆی خستۆتە ئاستی شەرع دانەرەوە و خۆی چواندووە بە خوای پەروەردگار لە شەرع داناندا، چونکە بەس خوای پەروەردگارە کە دەتوانێت شەرع دابنێت و فەرمان بە بەندەکان بکات تا لەسەری بڕۆن و جێ بە جێی بکەن نەك هیچ کەسێکی تر[٢٢٦].

---

[٢٢٢] صحيح البخاري (٦٠٦٧).

[٢٢٣] **بڕوانە:** فتح الباري بشرح صحيح البخاري، لابن حجر، ٤٧١/١٠، ٨٦/٧.

[٢٢٤] **بڕوانە:** شرح العقيدة الطحاوية، لابن أبي العز، ص٤٣.

[٢٢٥] **بڕوانە:** الاعتصام للشاطبي، ٦١/١.

[٢٢٦] **بڕوانە:** هەمان سەرچاوە، ٦١/١-٧٠ .

كۆتایی

لە كۆتاییدا داواكارم لە خوای پەروەردگار بۆ خۆم و سەرجەم موسڵمانان كە لەش ساغیمان پێببەخشێت و لێمان خۆش ببێت، هەموو لایەكمان دڵ پەیوەست بكات بە قورئانی پیرۆز و سوننەتەكانی پێغەمبەرەوە (ﷺ)، وە بمان پارێزێت لە تاوان و خراپەی هەموو بیدعەیەك، وە بەردەوامیمان پێببەخشێت، آمین.

ناوەڕۆك

پێشەكی دانەر

پێشەكی وەرگێڕ

& **بەشی یەكەم: ڕوناكی سوننەت**

باسی یەكەم: تێگەیشتن لە مانای سوننەت

دووەم: تێگەیشتن لە كەسانی پەیوەست بە سوننەت

سێیەم: تێگەیشتن لەمانای الجَماعَة

باسی دووەم: ناوو سیفاتەكانی ئەهلی سوننە و جەماعە

باسی سێ یەم: سوننەتی پێغەمبەر (ﷺ) نیعمەتێكی گشتی و ڕەهایە

دوو جۆر نیعمەت هەیە: نیعمەتێكی گشتی و ڕەها، نیعمەتێكی سنوردار

باسی چوارەم: گەورەیی و پلەو پایەی سوننەت

باسی پێنجەم: شوێن و پلەو پایەی بەرزی كەسانی پەیوەست بە سوننەت، وە شوێنی كەسانی بیدعەچی

یەكەم: شوێن و پلەو پایەی بەرزی كەسانی پەیوەست سوننەت:

دووەم: نیشانەكانی ئەهلی سوننەو جەماعە

كەسی بیدعــە چـی چـۆنـە ؟

& **بەشی دووەم: تاریكییەكانی بیدعەو تازە داهێنراوەكان لە دیندا**

باسی یەكەم: تێگەیشتن لە مانای بیدعە

بیدعە دوو جۆرە:

باسی دووەم: مەرجەكانی گیرابوون و قەبوڵ بوونی كردەوە چاكەكان

باسی سێ یەم: سەرزەنشت كردن و خراپەی بیدعە لە دیندا

یەكەم: سەرزەنشت كردن و خراپەی بیدعە لە دیندا

دووەم: سەرزەنشت كردن و خراپەی بیدعە لە ڕوانگەی فەرمودەكانی پێغەمبەری خواوە (ﷺ)

سێ یەم: لە ووتەكانی هاوەڵانی پێغەمبەر (ﷺ) سەبارەت بە بیدعە

چوارەم: لە ووتەكانی تابعی و شوێن كەوتوانیان سەبارەت بە بیدعە

پێنجەم: بیدعە سەرزەنشت كراوە لە چەند ڕوویەكەوە:

باسی چوارەم: هۆكارەكانی بیدعە كردن

باسی پێنجەم: بەشەکانی بیدعە

بەشی یەکەم: بیدعەی حەقیقی و بنەڕەتی و بیدعەی زیاد کراو:

بەشی دووەم: بیدعە لە ڕووی کردن و واز لێ هێنانەوە

بەشی سێیەم: بیدعەی ووتەیی بیروباوەڕی، وە بیدعەی کرداری

باسی شەشەم: حوکمی بیدعە لە دیندا

باسی حەوتەم: جۆرەکانی ئەو بیدعانەی کەلەسەر گۆرەکان دەکرێن

باسی هەشتەم: بیدعە باوو بڵاوەکانی ئەم سەردەمە

یەکەم: بیدعەی ئاهەنگ گێڕان بە بۆنەی لە دایك بوونی پێغەمبەر (ﷺ)

دووەم: بیدعەی ئاهەنگ گێڕان بە هاتنی یەکەم شەوی جومعە لە مانگی ڕەجەب

سێیەم: بیدعەی ئاهەنگ گێڕان بە بۆنەی شەوی (الأسراء والمعراج)

چوارەم: ئاهەنگ بە بۆنەی هاتنی شەوی پانزەی مانگی شەعبان

پێنجەم: التّبرك

ئەو شتانەی کە زۆر پیرۆزو پڕ لە خێرو بەرەکەتن

بەدەست هێنان و داوا کردنی خێرو بەرەکەت بە ڕێگەیەکی شەرعی بەم چەند کارە دەبێت

بەدەست هێنان و داوا کردنی خێرو بەرەکەت بە شێوەیەکی ناشەرعی و نادروست

هۆکارەکانی تەبەڕووك کردنی نادروست و ناشەرعی چین؟

شوێنەوارە خراپەکانی تەبەڕووك کردنی نادروست و ناشەرعی

هۆکارەکانی بەرگری کردن لە تەبەڕووك کردنی نادروست

باسی هەشتەم: بیدعە باوو بڵاوەکانی ئەم سەردەمە

باسی نۆیەم: تەوبە کردنی کەسی بیدعەچی

باسی دەیەم: زیان و شوێنەوارە خراپەکانی بیدعە